

Poliittinen tyyli?

Filosofinen johdatus käsitteen mahdollisuuksiin

ANTTI LEPISTÖ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Filosofian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

TIIVISTELMÄ

Poliittinen tyyli?

Filosofinen johdatus käsitteen mahdollisuuksiin

Antti Lepistö

Pro gradu -tutkielma

Filosofia

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ohjaaja: Arto Laitinen

Kevät 2015

Sivumäärä: 121

Tutkielmassa perehdytään poliittisen tyylin käsitteeseen käsiteanalyttisellä ja hermeneuttisella tulkintaotteella. Pro gradu -tutkielman tutkimuskysymyksenä on, mitä poliittisella tyyllillä on tarkoitettu ja tutkittu, mitä kaikkea käsitteellä voidaan luontevasti tarkoittaa sekä millaisin ehdoin se voidaan käsitteellistää. *Poliittinen tyyli?* on luonteeltaan poliittisen tyylin käsitteen merkitysmahdollisuuksia, merkittävyyttä ja käsiteilmiön hermeneuttista ymmärrystä kartoittava ja teoretisoiva tutkimus. Konstruktionismia ja hermeneuttista multiperspektivismiä soveltavan tutkimuksen tavoitteena ei ole poliittisen tyylin lopullinen ja yleinen määrittely. Tarkoitus on analyysille tyyppillisesti purkaa ja eritellä, ei puolustaa yhtä poliittisen tyylin määritelmää toisten ylitse.

Tutkimuksen alkupuolella käydään läpi merkittävimpiä poliittisen tyylin teoretisomis- ja määrittely-yrityksiä. Poliitiikan teorian ja politologian piirissä harjoitettu poliittisen tyylin teoretisointi jaetaan tältä osin parlamentaariseen ja taidolliseen paradigmaan. Tutkielmassa osoitetaan, että varsinainen käsiteanalyttinen problematisointi on erillistutkimuksiin soveltuviin määritelmiin tyytymisen ja kapea-alaisten politiikka- ja tyylikäsitysten vuoksi jäänyt tähän asti sangen vähäiselle huomiolle. Koherenttia tutkimusta poliittisen ja tyylin yksittäiskäsitteistä ja käsitteiden välisistä suhteista ei poliittisen stilistiikan kentällä juuri ole tehty. Poliittisen tyylin käsitettä soveltava teoretisointi on perustunut pikemminkin erilaisista politiikkakäsityksistä kumpuaviin politologisiin ajatustyyliin. Tutkielman on tarkoitus toimia omanlaisenaan käsiteanalyttisena avauksena tämän käsitteellis-teoreettisen reflektiovajeen korjaamiseksi.

Tutkielman varsinaisissa käsittelylukuissa käydään läpi ensin poliittisen, sitten tyylin käsitteen monimerkityksisyyttä. Poliittisen suhteen analyysissa korostuvat mm. politologian alalla tarkastellut konsensuaaliset, agonistiset ja antagonistiset politiikkakäsitykset. Tyylin käsite sen sijaan johdetaan oman erityisalansa eli stilistiikan, kirjallisuuden ja estetiikan piiristä. Tyylin käsitteelle keskeistä sisällön ja muodon suhdetta sekä sisällön ekspressoimisen ongelmaa lähestytään mm. dualistisista, monistisista ja pluralistisista näkökulmista. Tyylin kirjallisuus- ja estetiikkalähtöisiä määritelmiä soveltaen käsitettä arvioidaan esimerkiksi omailmeisyyden, tekniikan, universaaliuden, valinnan, tähdentämisen ja täsmentämisen, parolen sekä sosiaalisen koheesion näkökulmista. Lopussa tutkielma tarjoaa muutamia syntetisöimisesimerkkejä poliittisen tyylin käsittämiseksi filosofisessa valossa sekä edelleen-problematisoi poliittisen tyylin tutkimusta erilaisia hermeneuttisia merkityksenantomentaliteetteja yksilöimällä.

Poliittinen tyyli? on tarkoitettu parantamaan poliittisen tyylin käsitteen filosofista esiymmärrystä teoretisoinnin ja soveltavan erillistutkimuksen tueksi.

Asiasanat: poliittinen tyyli, poliittinen, tyyli, käsiteanalyysi, hermeneutiikka, stilistiikka

Sisältö

1. Johdanto	5
1.1 Poliittisen tyylin käsiteilmiö filosofisena tutkimuskohteena	5
1.2 Konstruktionismi	8
1.3 Hermeneuttinen multiperspektivismi	11
1.4 Kaksi tulkinta-asennetta: usko ja epäily	14
2. Poliittisen tyylin teoretisoinnin päälinjoja	16
2.1 Käsitehistoriallinen vilkaisu	16
2.2 Kaksi nykyparadigmaa	19
2.2.1 Aluksi	19
2.2.2 Parlamentaarinen paradigma	21
2.2.3 Taito-paradigma	26
2.3 Käsiteanalyttisiä huomioita	32
2.3.1 Poliittisen tyyli ja tyylin poliittisuus	32
2.3.2 Ekskurssi yleiseen makuun	33
2.3.3 Poliittisen tyylin perheyhtäläisyys	35
3. Poliittinen	39
3.1 Poliittinen monessa valossa	39
3.2 Poliitiikka yhteisöllisenä toimintana	43
3.2.1 Aristoteles yhteisöllisen politiikan, puheen ja toiminnan suhteista	43
3.2.2 Deliberatiivinen politiikka	46
3.3 Agonistinen käsitys poliittisesta	50
3.3.1 Arendtin proto-agonismi	50
3.3.2 Poliittinen arvostelukyky agonistisessa politiikanteoriassa	52
3.3.3 Demokraattinen agonismi	54
3.4 Antagonismi	56
3.4.1 Poliitiikasta poliittiseen: inimicus ja hostis	56
3.4.2 Poliittisen intensiivisyys ja situationaalisuus	59
3.5 Poliittisen attribuutti?	62
4. Tyyli	65
4.1 Lähtökohtana stilistiikka	65
4.2 Ekspressio ja tyyli, muoto ja sisältö	67
4.3 Dualismi	70
4.3.1 Vaate, metafora, vaate-metafora	70
4.3.2 Variatiivisuus ja kielen resurssit	71
4.3.3 Sisällön ekspressio tähdentämisenä ja täsmentämisenä	74
4.3.4 Matter/manner, aihe/tapa	76
4.4 Monismi	78
4.4.1 Ajatus itse	78
4.4.2 Muotosisältökyky	80
4.5 Pikavilkaisu pluralismiin	82
4.6 Klassisia tulkintänäkökulmia	86
4.6.1 Omailmeisyys	86
4.6.2 Ilmaisemisen tekniikka	88
4.6.3 Tyyli universaalin ilmaisijana	92
4.6.4 Poikkeus ja sääntö	93
4.6.5 Tyyli parolena	95
4.6.6 Tyylin sosiaalinen ja kulttuurinen aspekti	96
5. Kohti poliittisen tyylin hermeneutiikkaa	99
5.1 Käsiteanalyysin tärkeys	99
5.2 Muutamia esimerkkejä poliittisen ja tyylin synteeseistä	102
5.3 Hermeneuttinen edelleen-problematisointi	106
6. Lopuksi	111
Lähteet	113

1 Johdanto

1.1 Poliittisen tyylin käsiteilmiö filosofisena tutkimuskohteena

”Mitä siis on aika? Jos kukaan ei kysy minulta, tiedän sen; jos haluan selittää sen kysyjälle, en tiedä sitä.” – Näin ei voisi sanoa mistään luonnontieteen kysymyksestä (esimerkiksi kysymyksestä vedyn ominaispainosta). Se, minkä tiedämme, kun kukaan ei meiltä kysy, mutta mitä emme enää tiedä, kun meidän on määrä selittää se, on jotakin, mitä meidän on *pysähdyttävä pohtimaan*. (Ja ilmeisesti jotakin, mitä on syystä tai toisesta vaikea pysähtyä pohtimaan.)¹

Yllä olevassa huomiossaan Wittgenstein kiteyttää moneen filosofisluontoiseen käsitteeseen kytkettyneen pulmallisuuden: tiedämme tai luulemme tietävämme käsitteen merkityksen, siis sen, mitä käsite tarkoittaa, muttemme kykene selittämään sitä muille, ainakaan jos emme ensin ole tarkastelleet sitä rauhassa tykönämme. Usein etenkin ilmeisen polyseemisten käsitteiden kohdalla jopa pelkkä ajatus ”pysähtymisestä pohtimaan” käsitteiden semantiikkaa saattaa puistattaa raskaudellaan. Kun esimerkiksi suomen ilmaisu ”korko”, jonka jo sanan esiintymistilanteessa erottanemme muuhun kuin taloudenpitoon liittyvästä homonyymistään, voidaan oitis selittää tai määritellä lainaajalle tai luotonantajalle maksettavaksi korvaukseksi rahan käytöstä, niin kysymyksen ”mitä on aika?” kohdalla käsitteen *ymmärtämiseen* tuskin riittää filosofisesti painottunut epä-augustiininen sanakirjavastaus, jonka mukaan aika on ”yhteys, jonka avulla kokemukset liittyvät toisiinsa tietyssä järjestyksessä”². Sitä ennen tai edes sen jälkeen, kun olimme päässet auttavaankaan selvyyteen itse määritelmän merkityssisällöstä, kuten siinä esiintyvän ajan yhteytenä-olemisen tai kokemuksen käsitteen luonteesta, ei tilannettamme juuri helpottaisi se, että yrittäisimme *täsmentää* ajan käsitettä luonnehtimalla aikaa fysiikan perussuurena tapahtumien väliseksi etäisyydeksi aika-avaruuden neljännessä ulottuvuudessa. Sen sijaan yllä esitettyyn koron määritelmään sisältyvän *idean* ymmärtämistä voidaan helposti tukea muilla havainnollistavilla määritelmillä tai esimerkiksi selittämällä, mikä on koronkorko tai viivästyskorko.

Vaikka sanapari ”poliittinen tyyli” saattaa äkkiseltään mielestämme tuntua yhtä yksiselitteiseltä käsitteeltä kuin sana ”korko”, on sille tätä vaikeampaa löytää pitävää terminologista selitettä ja tästä ristiriidattomasta selityksestä johdettua kiinteää kielellistä käyttötapaa. Pikemminkin poliittisen tyylin käsite muistuttaa enemmän ajan käsitettä, jonka käytön kyllä tiedämme ja

¹ Wittgenstein 1999, 80.

² Perustieto, Akateemisen tietosanakirja 1993, 17.

taidamme, mutta jonka kohdallisesti selittääksemme joudumme pysähtymään pohtimaan. Ei myöskään välttä, että opettelemme sekä sanaa ”poliittinen” että ”tyyli” koskevan sanakirjamääritelmän ja selitämme siten käsitteen nämä määritelmät yhdistämällä. Käytännöllinen käsitteen käyttö surkastuu, ontuu, laimenee. Silti tiedämme, ettemme liene aivan väärässä selittäessämme poliittisen tyylin näillä keinoin vaikkapa ”politiikkaa koskevaksi esitystavaksi”, mutta tiedämme myös, että emme vielä yhtään sen paremmin kuin tätä aiemminkaan tiedä, mihin ”politiikka” oikeastaan viittaa, mitä tarkoitetaan ilmaisulla ”esitystapa” ja miten se poliittisuudessaan koskee politiikkaa. Toisesta sanakirjasta johdettu pikamääritelmä tuskin tuo helpotusta ongelmiimme – päinvastoin. Ehkäpä päädyimme tunnustamaan, että *poliittisen tyylin käsitteeseen*, jonka tunnumme tietävän ilman tarvetta selittää sitä toiselle tai tukeutua sanakirjaan, *sisältyy ainakin kielellinen pulma* – samantapainen ”puzzle”, jolla Wittgenstein yritti kuvata kaikille filosofisille kysymyksille ominaista luonnetta.

Tämän tutkielman alkusysäyksenä on näkemys, ettei poliittisen tyylin käsitettä tule jättää käytöllisen tietämisen asteelle, vaan sen sisältämän *pulman* tarkastelemiseksi on käsiteparia oikein syytä pysähtyä pohtimaan. Aikaisemmista poliittisen tyylin käsitettä sivunneista tutkielmistani hanakasti poiketen käsillä olevassa esityksessä en millään tavalla halua tyytyä väljiin käsitteerealistisiin tai tiukkoihin instrumentaalisiin muotoiluihin³. Esitykseni tarkoituksena ei ole jäädä enemmän tai vähemmän satunnaisten poliittisen tyylin ilmiöiden tasolle vaan – edelleen Wittgensteinin hengessä – ”katsoa” näiden ”ilmiöiden läpi” tai kohdistua poliittisen tyylin käsitteenä esiintyvän monimutkaisen ja vaikeuksien kautta purettavan ”ilmiön ’mahdollisuuksiin’”⁴. Näin poliittisen tyylin käsite tuleeekin heti alkuunsa käsittää eri tulkinnoin eri tavoilla näyttäytyväksi merkitysten kirjoksi.

Tutkimuskysymykseni onkin, mitä kaikkea poliittisella tyyllillä voidaan tarkoittaa ja millaisin eri ehdoin poliittinen tyyli on mahdollista käsitteellistää ja teoretisoida. Ja lisäksi: mihin ymmärryspyrkimyksemme poliittista tyyliä valituin ehdoin tarkasteltaessa kulloinkin kohdistuu? Tähän vastaaminen edellyttää myös perehtymistä kysymyksiin, mikä tekee tyylistä poliittisen ja politiikasta tai poliittiseksi käsitettävästä tyyllittyneen. Näin ollen varsinaisten käsittelylukujen keskeisaiheita ovat, mitä oikeastaan ymmärrämme poliittisella ja tyyllillä – lopulta yhdessä, mutta aluksi erikseen.

³ Aiemmin olen tutkinut Herbert Marcusen ja uuden vasemmiston toimijoiden poliittisia tyylejä lisensiaatintyössäni ”I Neither Advocate Nor Give Up” (2009) ja osittain myös pro gradussani ”Emansipaation kriittinen teoreetikko” (2007). Näihin tutkimusotteisiini tutustumiseksi ks. Lepistö 2009.

⁴ Wittgenstein 1999, 80.

Paneudun poliittisen tyylin käsitteeseen karkeasti ottaen kahdella toisiaan täydentävällä menetelmällä: käsiteanalyttisellä ja tulkintateoreettisella. Ensiksi luvussa 2 keskityn politiikan tutkimuksen kentällä teoretisoidun poliittisen tyylin käsitteen erittelevään esittelyyn ja aieman tutkimuksen päälinjoihin ja epäkohtiin. Luvussa 3 siirryn poliittisen ja luvussa 4 tyylin analyysiin. Edellisessä tarkastelen politiikan teorian politiikkakäsityksiä, jälkimmäisessä sukellan kirjallisuuden stilistiikan, estetiikan ja klassisen retoriikan tyyli-konseptioihin. Yhteenvedonomaaisessa ja syntetisoivassa luvussa 5 avaan keskustelua poliittisen tyylin hermeneutiikasta eritellen siihen liittyvän käsitteenkäytön ja -tulkinnan problematiikkaa.

Tutkielmani ensisijainen tavoite on poliittista tyyliä koskevan ymmärtämisen ja selittämisen edistäminen. En tarjoa selkeitä, yksioikoisia ja lukkoon lyötyjä määritelmiä vaan enemmänkin hermeneuttisia eväitä poliittisen tyylin käsitteellisiin mahdollisuuksiin uppoutumiseksi. Sikäli tutkimukseni luonne filosofiselta otteeltaan teoretisoiva, ei soveltava – mieluummin purkava kuin rakentava.

1.2 Konstruktionismi

Tutkimukseni on kahdella tapaa konstruktionistinen – suhteessaan poliittisen tyylin käsitettä koskevaan ilmiökirjoon että sitä tulkitsevaan teoretisointiin eli metodologiseen käsitteenmuodostukseen. Poliittisen tyylin käsiteilmiön mahdollisuuksia tai mahdollisia merkityksiä tulkitsevan hermeneuttisen lähestymistavan kenties perustavin käsiteanalyttinen jakoliike on arvioida sen suhdetta yhtäältä toiminnan ja toisaalta kulttuurin merkityksiin. Esimerkiksi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa kulminoitunutta parlamentaarisen politiikan voimasuhteiden useaan otteeseen ”historialliseksi” tituleerattua muutosta voidaan poliittisen tyylin kannalta tarkastella yhtäältä yksittäisten toimijoiden (poliitikkojen tai muutoksen ideaaleiksi typologisoitujen äänestäjien) vaaleja edeltäneiden edesottamusten onnistumisena (tai epäonnistumisena), toisaalta ”poliittisen kulttuurin” ja arvomaailman suhteellisen äkillisenä vaihdoksena. Poliitiikan seuraajat puhuivat perussuomalaisten ”jytlyn” yhteydessä uudesta isänmaallisen politiikan tekemisen *kulttuurista* ja pohtivat, miksei eduskunnasta tipahtaneen Paavo Väyrysen poliittinen *toimintatyyli* enää pure.

Alustavasti poliittisen tyylin hermeneutiikan sosiaalteoreettisina lähtökohtina voidaan siten yhtä hyvin soveltaa käsitteen merkityksen yksittäisten toimijoiden tekoihin palauttavaa metodologista individualismia kuin tälle vastakkaista orientaatiota, käsitteen osaksi vakiintuneempia kulttuurisia rakenteita lukevaa metodologista holismia. Taustaoletukseni on, ettei tyytyminen eksklusiivisesti jompaankumpaan edellisistä metodeista (siis joko poliittisen tyylin toiminta- tai kulttuuri-aspektiin) kuin myöskään niiden yksipuolinen soveltaminen toisistaan erillisinä käsitteellisinä asenteina tarjoa riittäviä keinoja poliittisen tyylin merkitysten kirjon ja tutkimuksellisen merkittävyyden hahmottelemiseksi. Niin varsinaisten kohteiden kuin niitä koskevan teoretisoinninkin tasoilla toiminta- ja kulttuuriaspektit näyttävät perin juurin toisiinsa punoutuneilta. Poliittisessa toiminnassaankin yksilöt ovat weberiläisittäin ilmaistuna maailmankuvansa ja kulttuurinsa ”kantajia”, tai dialektisesti Marcusen sanoin: ”(m)ailman konstituutio tapahtuu yksilöiden selän takana ja on kuitenkin heidän omaa työtään”⁵. Poliittisen tyylin käsitteen kannalta kulttuuri merkityksellistyy ajattelun, suhtautumisen, *toiminnan (actio)* ja tekojen (*actum*, toiminnan tuotteiden⁶) kulttuurina ja toiminta sosiaalisena ja *kulttuurisena* aktiviteettina. Esimerkiksi Väyrysen poliittisen toimintatyylin heikkoa menestystä on mielekästä tarkastella nimenomaan niitä muutoksia vasten, joita suomalaisessa ”poliittisessa kulttuurissa” viime vuo-

⁵ Marcuse 1991, 63.

⁶ Toiminnan ja teon suhdetta esittelee tarpeeksi kohdallisesti mm. Alfred Schütz teoksessaan *Sosiaalisen maailman merkityksenkäs rakentuminen*. Ks. Schütz 2007, 80-84.

sina on koettu. Toisaalta kulttuuri- ja sosiaalifilosofisesti perimmäisen merkittävää ainakin konstruktivistisesta näkökulmasta on vastata kysymykseen, kuinka poliittista tyyliä käsitteellisesti presentoidaan, ja millä tavoin poliittisen tyylin ympärille kietoutunut käsitteellinen toiminta on kulttuurisesti relevanttia.

Mitä siis tarkoittavat nämä poliittisen tyylin käsiteilmiöön liittyvät merkitykset esiintyessään niin kuin ne esiintyvät? Miksi poliittisen tyylin käsitteen kannalta syystä tai toisesta relevantiksi koettavat kohdetoimijat toimivat niin kuin toimivat ja miksi poliittista tyyliä käsitteellistäneet teoreetikot toimivat niin kuin toimivat, eivätkä jollain muulla tavalla? Jos poliittisen tyylin presentoivia ilmiöitä ja sitä koskevia teoretisointeja (re-presentointeja) lähestyttäisiin yksittäisinä tapahtumina, tulisi Koselleckia seuraten itse tapahtumien (kulun) selittämisen lisäksi tulkita, kuinka tapahtuma tapahtumamaisuudessaan mahdollistui tapahtumana juuri niin kuin se tapahtui:

Tapahtumien ainutlaatuisuuksien tunnistaminen edellyttää tietenkin askelta edemmäs eli vastakysymystä, miksi se tapahtui näin eikä jollain toisella tavalla... Jokaisen "Kuinka se tapahtui?" -kysymyksen takana piilee kysymys "Kuinka sen oli mahdollista tapahtua?"⁷

Poliittisen tyylin käsiteilmiötä tarkasteltaessa voidaan soveltaa esimerkiksi yllä esitettyä konstruktionistista temperamenttia. Sen saattaa Marxia täsmentäen tiivistää huomioon, että kulttuurisessa toiminnassaan "ihmiset tekevät itse historiaansa", mutteivät *täysin* "mielensä mukaan, he eivät tee sitä [täysin] omavalintaisissa, vaan välittömästi olemassa olevissa, annetuissa ja perinnöksi jääneissä olosuhteissa"⁸. Sekä 1) poliittisen tyylin kulttuurisia ja toiminnallisia aiheilmiöitä että 2) käsitteelliseen relevanttiuteen tähtääviä teoretisointi- ja presentoimisyrityksiä näistä ilmiöistä on syytä pitää yllä mainitun kaltaisesti rakentuneina (sosiaalisina) konstruktioina. Konstruktioiden jakoa selventäneen alkujaan Fregeltä lähtöisin oleva merkityksen *Bedeutung/Sinn*-erottelu: aiheilmiötä (1) koskeva konstruktio voidaan nähdä poliittisen tyylin *Bedeutung*ina, suoraan sen konkreettiseen objektiin, kuten tarkastelun kohteiksi valittuihin kulttuuriin ilmiöihin ja toimintoihin viittaavana referenssimerkityksenä, kun sitä vastoin valittuja ilmiöitä kuvaavat propositiot (2) tarjoavat teoriapitoisen käsityksen poliittisen tyylin *Sinn*-merkityksestä eli tuttavallisemmin sen mielestä. Erilaiset poliittisen tyylin konseptiot voidaan nähdä sosiaalteoreettisesti mielenkiintoisten oletusten, intressien ja rajausten muokkaamina,

⁷ Koselleck 2002, 58: "In order to recognize events in their uniqueness, a further step, of course, is necessary, namely the counterquestion of why it happened this and not some other way... Behind every question of "How did it happen?" there is the question of "How could it happen?"

⁸ Marx 1978a, 148. Hakasulkujen täsmennys minun.

usein keskenään kilpailevina tulkintatuotteina. Koselleckin täsmennys ”eikä jollain toisella tavalla” (*and not some other way*) kuitenkin saa poliittisen tyylin kategorian mahdollisuuksiin ja sen mahdollisten rajojen etsimiseen kiintyneen tutkijan luomaan uusia, aikaisemmista poliittisen tyylin tutkimuksen oletuksista, intresseistä ja rajauksista poikkeavia sosiaalteoreettisia metodeja ja tulkintoja poliittisen tyylin käsiteilmiön rekonstruointiin. Rortyn käsittein ilmaistuna tutkija siirtyy pelkistä poliittisen tyylin ”historiallisista rekonstruktioista” kohti uudenlaisia normatiivisesti painottuneita ja kulttuurin tutkimuksen kannalta relevantteja ”rationaalisia rekonstruktioita”⁹.

Heiskala nimittää sosiaalteorian luomia konstruktioita kohdallisesti ”ehdollisiksi ontologioiksi”, koska eri teoreetikoiden ja tutkimusperinteiden hahmottelemat ontologiset rakennelmat saattavat poiketa jyrkästikin toisistaan, ”eikä käytössä ole riidatonta mittapuuta, jonka avulla voisi valita parhaan käsitteistön ja hylätä muut”¹⁰. Lukuisiin erilaisiin poliittisen tyylin (re)konstruktioihin – olivat ne sitten sosiaalisen toiminnan tai kulttuurin ilmiöitä tai näitä koskevia propositioita, käsitteellistämisyriytyksiä – paneutuminen tulkintateoreettisella joskaan ei välttämättä totuusteoreettisella vakavuudella edellyttää ilmiöiden mahdollisuuksia tarkastelevalta käsiteanalyttiselta hermeneutiikalta erityistä konventionalismia ja multiperspektivismiä.

⁹ Rorty 1984.

¹⁰ Heiskala 2000, 11. Eittämättä lainkaan karrikoiden voitaisiin samaa muotoilua soveltaen lisätä, että yhden käsitteitä arvioivan mittapuun toisten sijasta valitessaan tutkijan tulisi noteerata synnyttävänsä tietoista diskrepanssia ja käsittää osallistuvansa mahdollisen ”riidan haastamiseen”. Jos samaan aikaan oletetaan, ettei käytössä ole tieteenfilosofisessa ja -teoreettisessakaan mielessä riidatonta mittapuuta, voidaan tämänlaista tutkimuksellista valintaa pitää myös polemisoivana aktiviteettina.

1.3 Hermeneuttinen multiperspektivismi

Poliittista tyyliä tarkasteleva multiperspektivismi on heti alkuun erotettava nietzscheläis-weberiläisestä perspektivismistä. Vaikka teoreettisiin konstruktioihin *ehdollisina* tai *vaihtoehtoisina* ontologioina suhtautuva multiperspektivismi toki tunnustaa ilmiöitä koskevan ja konstruktioita tuottavan tiedon voitavan saavuttaa vain erityisistä ja uniikeista näkökulmista (*besonderen Gesichtspunkten*), ei tämän myöntäminen tarkoita, että käsitteen määrittelyssä tulisi alistua ainoastaan yhden ja valitun näkökulman yksipuolisesta painottamisesta (*einseitige Steigerung*) saavutettuihin tulkintoihin¹¹. Yksipuolisuus toki riittänee määritelmien perustaksi stipulatiivisissa, teknisissä tapauksissa, joissa käsitteille asetetaan instrumentaalinen rooli itse tutkimuskohteen kuten toiminta- tai kulttuuri-ilmion tulkitsemiseksi. Multiperspektivistiseen konstruktionismiin sen sijaan kuuluu yksittäisen teoreettisena propositiona esitetyn ”ehdollisen ontologian” konventionaalisuuden ja historiallisuudenkin havaitseminen. Tällaisessa konventionalismissa poliittista tyyliä koskevat ymmärtämisen tavat voidaan Ludwik Fleckin tieteenfilosofiaa mukaillen mieltää erilaisten eksplisiittisiksi konkretisoitujen tai implisiittisesti oletettujen ajatuskollektiivien (*Denk-Kollektiv*) koherenteiksi, mutta toisiinsa nähden terminologialtaan, sitoumuksiltaan ja tavoitteiltaan inkommensuraabeleiksi eli yhteismitattomiksi ajatustyyleiksi (*Denkstil*)¹². Ajatus- eli tulkintakollektiivien käsitteellisen yhteismitattomuuden ja eriveitoisuuden vuoksi poliittista tyyliä voidaan sanoa tutkittavan erilaisilla poliittisilla tyyleillä!

Konventionaalisten ajatustyylien keskinäiselle suhteelle ja kilvoittelulle on Hackingia seuraten ominaista se, että ne todella ”puhuvat eri kieliä”, ”joita ei suoraan voida verrata eikä kääntää toisiinsa”¹³. Edelleen, kuten tekee tieteen suhteen myös Hacking, oletan yksittäisen tutkimuksen tulevan käsitettäväksi kontekstiansa ja konventioidensa kautta ja asetettujen kysymysten ja valittujen menetelmien merkittävyyden nousevan tutkimuksen kontekstisidonnaisuuden perusteella. Poliittisen tyylin hermeneuttisiin perspektiiveihin perehtyminen siis edellyttää niitä koskevien käsitteellisten konventioiden lisäksi myös niiden kontekstien hahmottamista.¹⁴ Vastakkaisten ja toistensa kanssa kilpailevien hermeneuttisten perspektiivien välillä ”zieheläisittäin” hypelläkseni hylkään tutkimuskulttuuriselle ”egosentrismille” (ja yksipuoliselle perspektivismille) tyypillisen, tarkoituksellisesti rajoitetun ”näin minä sen näen” -asenteen¹⁵. Lähtökohtai-

¹¹ Ks. Weber 1973, 170, 181.

¹² Ks. Fleck 1979, 40.

¹³ Hacking 1983, 66.

¹⁴ Hacking 2000, 9, 66, 198. Kontekstualisoiva tehtävä on tosin suurelta osin rajattava tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

¹⁵ Ziehe 1995, 56. Haastatteluartikkelissa ”Metaforat ovat karanneet käyttäjiltään” kasvatustieteilijä Thomas Ziehe kritisoi yksipuolista, sisäisen ja ulkoisen maailman samaistavaa egosentrististä mielipidekeskeisyyttä,

sen sitoutumattomuuden ja etäisyyden päästä esimerkiksi eri ajatustyylien tiedollisten tavoitteiden analysoiminen kirkastuu, mikä taas edistää punnintaa siitä, millaiseen tietoon konventiot pyrkivät, mitä keinoja ne käyttävät tulostensa hahmottamisessa, kuinka laajaa yleistettävyyttä ja tulkinnallista auktoriteettiasemaa konventionaaliset perspektiivit hamuavat ja miten tutkimuksellisen reflektion periaatteita sovelletaan. Meta-episteeminen oletukseni onkin käsitellä erilaisin konventionaalisin tiedonintressein laadittuja ”tieteellisiä faktoja” nimenomaisesti tehtyinä (*factum*) tuotteina eli tietyin ehdoin konstruoituina artefakteina – Durkheimia siteeraten *sosiaalisina* faktoina (*fait sociale*)¹⁶. Muun muassa luvussa ”Poliittinen” käsiteltävää agonismin ja antagonismin vastakkainasettelua voidaan pitää tutkimuksellisista ”taustafaktoista” ja pyrkimyksistä kumpuavana poliittisen merkitystä koskevana kiistana. Poliittisen ja politiikka-ilmion käsittäminen luo ehtonsa poliittisen tyylin analyysille, ja mainitsemisenarvoista onkin, ettei tyylikäsityksillä ole toistaiseksi ollut poliittisen tyylin käsitteen osalta niin merkittävää roolia kuin käsityksillä poliittisesta.

Lopullisen totuuden tavoittelemisen sijasta hermeneutiikka tähtää kohteen mielekkääseen ja merkitykselliseen tulkintaan. Erilaiset tulkitsevan ymmärtämisen avulla saavutetut propositionaaliset *Sinn*-merkitykset eli faktoiksi propositionaalisin selityksin muuntuneet tulkinnat voivat äkkiseltään täysin samaksikin identifioitua kohteen suhteen poiketa niin rajusti toisistaan, että sopii ihmetellä, saatetaanko merkitysten mielekkyyttä todellakin arvioida niitä yhteen ja samaan kohteeseen tai ilmiöön peilailemalla. Pikemminkin näyttää siltä, että merkityksiä juuri *tällä* tai *tuolla* tavoin mielekkäinä esittävät tulkinnat perustuvat ilmiön ymmärtämisen kannalta jopa niin erityisiin konventionaalsiin perspektiiveihin, sellaisiin tiedollisiin ja käsitteellisiin esiymmärryksiin (Gadamerin *Vor-urteil*), etteivät eri ajatustyyli kulloinkaan voi aidosti tarkastella täysin *samaa* kohdetta. Multiperspektivismiin kannalta näpäkämpää olisi gadamerilaisesti tunnustaa, ettei poliittinen tyyli kohteena ”ole mikään kohde ensinkään, vaan oman ja toisen ykseys, niiden välinen suhde”¹⁷. Se, mikä tarkkaan ottaen kulloinkin ”on” poliittisen tyylin objektuaalinen merkitys (sen *Bedeutung*), riippuu tiedollisen ja kielellisen esiymmärryksen lisäksi *Vor-urteil*ille ominaisesta ennakkoluulosta, mutta myös tulkitsijan aikomuksista (*Vorsatz*). Se, että ”(t)ulkitseminen ensimmäinen, alituinen ja viimeinen tehtävä on varmistaa aiheen tieteelli-

jonka tarkoituksena on ylipäätään olla jotain mieltä. Ziehe näkee ajattelun ”ilon ja älyllisen seikkailun” kumpuavan mahdollisuudesta ”hypellä” eri näkökantojen välillä.

¹⁶ Ks. Latour & Woolgan 1979, 180-181; Latour 1987, 131.

¹⁷ Gadamer 2004a, 39.

nen tarkastelu työstämällä ennakkoon omaksuttua, ennakkonäkymää ja ennakkokäsitystä asioista itsestään”¹⁸ ei vielä takaa, että tulkitsijat yhtään varmemmin tämän yksipuolisen tulkintansa myötä saapuisivat samankaltaisiin näkemyksiin ”asioista itsestään”. Konventiot ja perspektiivit muokkaavat yhtä lailla itse tulkintaa kuin sitä valmistelevia esioletuksia. Poliittinen, tyyli ja poliittinen tyyli pitäytyvät ”katsojan silmässä”, vaikka katsoja objektiiviseen näkemykseen pyrkisikin. Niiden objekti syntyy tulkitsijan verkkokalvolla.

¹⁸ Gadamer 2004a, 31. Tässä kohtaa Gadamer lainaa Heideggeria (1967, 153), jonka alkuperäisen muotoilun mukaan tulkinnan ”erste, ständige und letzte Aufgabe bleibt, sich jeweils Vorhabe, Vorsicht und Vorgriff nicht durch Einfälle und Volks-begriffe vorgeben zu lassen, sondern in deren Ausarbeitung aus den Sachen selbst her das wissenschaftliche Thema zu sichern.“. Seuraan selvyyden vuoksi Ismo Nikanderin Gadamer-suomennosta Reijo Kupiaisen *Sein und Zeit* -käännöksen sijasta.

1.4 Kaksi tulkinta-asennetta: usko ja epäily

Ehkäpä varteenotettavimman välineen itse tulkinnan aikomusten ja asenteiden hahmottamiseksi tarjoaa uskon ja epäilyksen hermeneutiikan dikotomia. Paul Ricoeurin teoksessa *Freud and Philosophy* (1970) artikuloitu uskon ja epäilyksen hermeneutiikka auttaa pureutumaan poliittista tyyliä konseptualisoivan teoretisoinnin *Vor-urteileihin* ja *Vorsatzeihin*. Lisäksi se kannustaa kysymään, miksi poliittista tyyliä on tutkittu niin kuin tutkittu ja kuinka sitä voitaisiin lähestyä aikaisemmista poikkeavin lukutavoin. Uskon hermeneutiikassa tarkoituksena on sellainen tulkittavan oman äänen jälkikantoinen korostaminen, joka kunnioittaa tämän omia merkityksenantoja ja asemaa toimintansa refleктоijana. Tämä on tyypillistä niin Schleiermacherin, Boeckhin ja Droysenin idealistiselle hermeneutiikalle, Weberiläisen metodologisen individualismin muassa syntyneelle ymmärtävälle sosiologialle kuin R.G.Collingwoodin *reenactment*-teoriallekin¹⁹. Paitsi subjektiivista, kuuntelevana ja raportoivana uskon hermeneutiikka on myös ymmärtävää, jopa empatisoivaa tulkintaa. Poliittisen tyylinkin kohdalla tämä tarkoittaa tutkimuksen kohdentumista ajattelun tai toiminnan eetoskeskeisyyteen ja itsetiedostukseen.

Epäilyksen hermeneutiikassa tulkittavien eksplisiittisille merkityksenannoille ulkopuoliset, tarinoiden implisiittiset tulkintamerkitykset korostuvat. Siinä missä uskon hermeneutiikkaa soveltava tutkija tyytyy tulkittavan näkökulmasta ristiriidattomiin tulkintoihin, epäilyksen hermeneutiikkaa soveltavan tutkijan otteessa merkitys tietoisesti demystifioidaan ja irrotetaan tulkittavan omista näkökulmista. Askareen taustaoletuksena on, että ”kieli itse on lähtökohtaisesti ja suurelta osaltaan vääristynyt: se merkitsee muuta kuin se sanoo, sillä on kaksoismerkitys”. Näin usko edellyttää eetoksen suhteen kuuntelevaa, epäily taas redusoivaa ja diagnosoivaa tulkintaa.²⁰ Ja vielä: kun uskon hermeneutiikan tulkinnallinen positivismi kytkeytyy sen hengenheimolaisuuteen kohdetoimijoidensa kanssa, pyrkimykseen tietää jo ”tiedetty” eli kohteen omaehtoisesti tarjoama selitys, pyrkii epäilyksen hermeneutiikka aina tulkinnallisen *explication* tiedolliseen paremmuuteen, jonka näin voitaisiin nähdä Marxin huomiossa ”*sitä* he eivät kyllä itse tiedä, mutta *niin* he kuitenkin tekevät”²¹. Epäilyksen hermeneutiikassa poliittisen tyylin kanalta relevantit toimijat eivät itse asiassa aina tai täysin tiedä tai tiedosta, mitä (kaikkea) he tekevät (*actio*) ja tulevat tehneiksi (*actum/factum*). Näin ollen epäilyksen hermeneutiikka myös kyseenalaistaa kohteensa ehdottoman (päämäärä)rationaalisena toimijana. Vaikka sekä uskon

¹⁹ Ks. Gadamer 2004b, 48-58.

²⁰ Ricoeur 1970, 7, 28-36; Ks. Josselson 2004.

²¹ Marx 1966, 88. ”Sie wissen *das* nicht, aber sie tun *es*“ – tässä *das* viittaa tekemisen kohteen tai muodon (*es*) yleiseen, reflektion keinoin saavuttamattomaan, mutta epäilevän mentaliteetin paljastamaan merkitykseen.

että epäilyksen hermeneutiikkaa voidaan soveltaa vastattaessa kysymykseen, miksi yksilöt toimivat niin kuin toimivat, näyttäytyy tähänastinen poliittisen tyylin tutkimus pitkälti uskon hermeneutiikkana. Lähestymistapojen toistensa poissulkevuus ei merkitse, etteikö ainakin epäilyksen hermeneutiikka voisi hyötyä uskon hermeneutiikalle tyypillisestä ymmärtävästä perspektiivistä.

2. Poliittisen tyylin teoretisoinnin päälinjoja

2.1 Käsitehistoriallinen vilkaisu

Poliittisen tyylin käsite kuten useat muutkin poliittista toimintaa kuvaavat ilmaisut ovat ilmestyneet poliittisen elämän, tutkimuksen ja filosofian piiriin samalla kun poliittiseksi tulkittu aktiviteetti alkoi avautua julkiselle arvioinnille ja keskustelulle. Yleisesti eurooppalaisessa maailmassa uuden poliittisen sanaston monipuolistuminen, yleistyminen ja niiden käsitteellinen liike vauhdittui Koselleckia mukaillen niin sanottuna satula-aikana (*Sattelzeit*) etenkin vuosien 1750-1850 välillä, liittyen elimellisesti tuon ajan yhteiskunnallisiin murroksiin valtiollis-hallinnollisessa sekä edustuksellisessa poliittisessa kulttuurissa²². Poliittisen tyylin käsitteen suhteellisen marginaalisesta roolista yhteiskunnallisten muutosten ja poliittisen elämän selittäjänä ja kuvaajana kertoo muun muassa se, ettei se ole missään vaiheessa pysytellyt käsitehistoriallisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena muutamaa raportoivaa esitystä lukuun ottamatta. Poliittisen tyylin käsite säilyi sekä saksalaisessa että englantilaisessa kielimaailmassa pitkään lähinnä poliittisen kulttuurin asiantuntijoiden työkaluna.

Käyn seuraavaksi käsitteelle annettuja merkityksiä läpi mainittavinta käsitehistoriallista erittelyä, Klaus von Beymen artikkelia ””Politischer Kultur” und ”politischer Stil”” (1971) seurailen. Esittelen samalla muutamia esimerkkejä, kuinka poliittista tyyliä on käsitelty yhteiskuntatutkimuksen, eritenkin politologian alueella.

von Beymen mukaan politiikan tutkimus (*Politikwissenschaft*) omaksui tyyli-käsitteen ennen kaikkea taidehistorian piiristä, jossa sitä käytettiin etenkin taidesuuntausten ajallisen ja alueellisen jaksottamisen ja luokitteluun välineenä. Vaikka käsitettä ei juurikaan sovellettu politiikan teorian tarpeisiin, sai se 1800-luvulla erinäisiä etu-attribuutteja poliittiseksi käsitetyn toimintamaailman tai -kulttuurin sisältä, mistä V.A. Huberin (1842) ilmaisu ”parlamentaarinen tyyli” käy yleisimmäksi esimerkiksi. Parlamentarismien ”tyylittämisen” tarkoituksena oli erottaa puheeseen ja edustuksellisuuteen perustuva politiikantekomuoto valtiollisten ”asioiden hoitamiseen” viittaavasta poliittisten regimien ja virkamiesvaltojen ”politiikasta”²³.

Saksan liittopresidenttinäkin toiminut Theodor Heuss (1884-1963) on tunnetuimpia taiteen tyyli-käsitettä politiikan piiriin soveltaneista tutkijoista. Heussin lähtökohta on arkkitehtuurissa, jossa tyyli hänen mukaansa merkitsee kokonaisen kulttuurin sekä koristamista että rakentamista

²² Ks. esim. Tribe 2004, xiv.

²³ Beyme 1971, 352, 353, 354.

erityiseksi, kenties omaksi epookikseen nimettäväksi, teknisille edistysaskelille (rakennustekniikoille) perustuvaksi ykseydeksi. Teknillisen ja koristelevan toiminnan (*actio*) yhteisvaikutuksesta nämä kulttuuria nimittävät teot tai teokset (*actum*) ovat saaneet alati uusia, luonnollisesti aiemmista poikenneita merkityksiä ja käyttötarkoituksia. Myös yhteiskunnallis-historiallisia ajanjaksoja kuten antiikin demokratiamuunnelmia ja julkisuuskäsityksiä, keskiajalla ilmennyttä taipumusta feodaalihallintoon tai uuden ajan absolutismia, kolonialismia tai liberaalia demokratiaa voidaan pitää tietynlaisina paikallisia ja (tarkempia) ajallisia ilmiöitä jäsentäneinä ”kivijalka-rakenteina”. Yhdessä aikansa tilannetta ja tavoitteita selittäneen ja jäsentäneen yhteiskunnallisen aatemaailman²⁴ kanssa historialliset päävirtaukset loivat ajalleen oman ”poliittisen tyylinsä”, vaikuttaen näin myös nyt jo menneisiin ja vielä tuleviin tulevaisuuksiin.²⁵

Yhtäältä antiikin retoriikan *genera dicendin* eli ”yleisen puheopin” mukaisesti tyyli nähtiin 1600-luvulla ranskalaisen oikeusopin piirissä asioiden oikeaksi ”menettelytavaksi” (*manière de procéder*)²⁶, jossa proseduraalinen menetteleminen viittaa toiminnan poliittisuuteen. Toisaalta taloustieteissä tyylistä tuli puhtaasti apukäsite luokittelulle – yritystalouden puolella typologisointiväline eri liiketoimintamuotojen vertailemiseksi²⁷. Poliitiikankin ”kentillä” toimivien ryhmien ja yksilöiden valintoja, kannanottoja, puhe- ja suhtautumistapoja ”tyylitetään” usein esimerkiksi ideologisten linjojen ja -ismien perusteella²⁸.

Typologisoivaa arviointia - kuten Beymekin huomauttaa²⁹ - yksilöllisten ja kollektiivisten tyylien välillä alettiin politiikan tutkimuksen puolella hyödyntää poliittisen johtajuuden ja hallintotapojen sekä prosessien kuten asioidenkäsittely- ja päätöksentekoproseduurien analyysissä. Johtajuuden suhteen poliittinen tyyli on sopinut sekä 1) vertailevaan että 2) syväluotavampaan, ymmärtävään deskriptioon. Edellisessä mielessä käsitettä on käyttänyt muun muassa Kiinan kansantasavallan poliittista johtoa tarkastellut Thomas Robinson pääministeri Zhou Enlain tyyliä puhemies Maon Tse-Tungin ja marsalkka Lin Biaon tyyliihin heijastellessaan. Robinsonin mukaan ”malli” (*model*) poliittisen tyylin käsittämiseksi tulee Enlain tapauksessa muodostaa roolia (*role*), toiminnan tarkoitusta (*purpose*), henkilösuhteita (*relationship*) ja taktiikkaa (*tactics*) tarkastelemalla³⁰.

²⁴ Esimerkkeinä yksittäisistä ajatteliijoista mainittakoon 1200-luvun feodalismia ”jumalallisena” hallintomuotona puolustanut Tuomas Akvinolainen, yhteiskuntasopimukseen perustuvaa absolutismia uudella ajalla omaperäisesti kannattanut Thomas Hobbes ja Yhdysvaltain demokratiaa kuvauksillaan institutionalisoinut Alexis de Tocqueville.

²⁵ Heuss 1953.

²⁶ Gadamer 2006, 494.

²⁷ Beyme 1971, 355.

²⁸ Esimerkiksi populistinen, oikeistolainen/vasemmistolainen tai vihreä tyyli jne. tehdä politiikkaa.

²⁹ Beyme 1971, 357.

³⁰ Robinson 1970.

Ymmärtävämpää ekspertiisiä on harjoittanut muun muassa Timo Tuikka Urho Kekkosen poliittista tyyliä ja politiikkakäsitysten historiallista muutosta käsitelleessä väitöstutkimuksessaan *Kekkosen konstit*, jossa presidentin politiikanteon ja julkisen osallistumisen tyyleiksi luettiin muun muassa eri tyyllilajeja tilanteiden mukaisesti soveltava kirjallinen taiturointi, suullinen väittely ja retoriikka, hallinto- ja johtamistapa sekä esiintymiseetos lehdistön ja tv-kameroiden edessä. Biografisesti ja käsitehistoriallisesti etenevässä tutkimusotteessaan Tuikka korostaa etenkin Kekkosen kielellisiä valintoja ja monipuolisuutta sekä poliittista arviointikykyä. Tutkimuksen erikoisuutena voidaan pitää kiinnostuksen ulottamista tutkimuskohteen (Kekkosen) omiin keinoihin arvioida ja kommentoida aikalaistensa poliittisia tyylejä.³¹

Poliittinen tyyli – niin kuin oli laita myös retoriikan *genera dicendin* kohdalla – on yleisemminkin muotoutunut niin politologisissa kuin arkikielisissä tarkoituksissaankin myös normatiiviseksi käsitteeksi, jonka avulla hyviksi ja huonoiksi sekä kiiteltäviksi ja paheksuttaviksi otaksuttuja tyylejä voitiin tunnistaa, määritellä ja erotella toisistaan. Poliittisesta tyylistä tuli poliittisen kulttuurin yleisen ja tavoiteltavan maun ilmentämisen käsitteellinen instrumentti.³²

Käsitteen praktisesta käytettävyydestä huolimatta tai ehkä juuri sen takia poliittisen tyylin tutkimukselle ei ole luotu mitenkään yhtenäistä tutkimuksellista metodologiaa – sitä on toisin sanoen edelleen vaikea nähdä omaksi kiinteäksi tutkimussuuntaukseksi tai teoreettis-käsitteelliseksi tulkinta-apparaatiksi. Viimeaikaista tutkimusta tarkasteltaessa politiikkaan liitettyjen tyyli-deskriptioiden nähdään heijastelevan Beymen peräänkuuluttamaa poliittisen kulttuurin yleistä makua nimenomaan kohdevalintojen ja politiikkakäsitysten, ei käsitteellisen puntaroinnin tai teoretisoinnin tasolla. Konkreettisesti tämä näyttäytyy siten, että käsitettä sovelletaan miltei yksinomaan parlamentaarisen politiikan, siis politiikan sektoriksi tai sfääriksi käsittävässä tutkimuksessa.

³¹ Ks. Tuikka 2007.

³² Beyme 1971, 357, 359, 361, 363.

2.2 Kaksi nykyparadigmaa

2.2.1 Aluksi

Tämän luvun kohteena on etenkin uudemman politiikan tutkimuksen piirissä sovellettu poliittisen tyylin käsite. Tarkoitukseni on tarjota olennaisen tiivistävä kuvaus poliittista tyyliä soveltaneen teoretisoinnin ominaispiirteistä. Seuraavassa esittelemäni poliittisen tyylin paradigmat toimivat tietynlaisena kyseenalaiseksi alistettuna esiyymmärryksenä luvusta 3 alkavalle teoretisoinnille, jonka tavoitteena on hahmotella poliittista tyyliä monipuolisempana ja käyttökelpoisempana käsitteellisenä tulkintavälineenä.

Parlamentaariseen toimintaan kohdistuvassa pitkälti nominalistispainotteisessa paradigmassa, muun muassa Suvi Soinisen ja Tapani Turkan toimittamassa teoksessa *The Parliamentary Style of Politics* (2008) ja lukuisissa Kari Palosen artikkeleissa, poliittisen tyylin käsitettä käytetään retoriikantutkimukselle alisteisena terminä tai päivittäisjournalistiseen tapaan eräänlaisena ”jätökäsitteenä”, jolla ei ole selvää määritelmää tai itsenäistä ilmiöreferenssiä. Parlamentaariselle paradigmalle pulmallista on sen haluttomuus määritellä poliittista tyyliä kunnolla edes nominalistisesti. Sille poliittinen tyyli on enemmän kepeä ilmaisu kuin teoriapitoinen käsite.

Taito-paradigmassa teoreettinen suuntautuminen taas perustuu poliittisten tyylien jakamiseen ideaalityyppeiksi ja toimintatyylien tarkastelemiseen erityisinä politiikan taitoina. Näiden kautta tyyli-ulottuvuus korostuu erityisenä miten-tekemisen muotona. Tämän paradigman keskeisiä teoksia ovat Robert Harimanin *Political Style* (1995) ja Pertti Lappalaisen *Poliittisen tyylin taito* (2002), joista molemmat tunnustan poliittisen tyylin teoretisoinnin kannalta erityisen hyödyllisiksi. Ne perustavat esityksensä käsitteenmäärittelyyn.

Kumpaistakin paradigmaa nimittää siis taipumus konseptualisoida poliittisen tyylin käsite politiikan (*politics, die Politik*) käsitteestä, koskeehan eräs politiikan tutkimuksen tärkeimmistä teoreettisista keskusteluista juuri tätä käsitettä. Poliitiikan ontologiaan liittyvät kysymykset eivät pelkästään vaikuta tutkimusotteiden ja -intressien teoreettisiin sitoumuksiin vaan myös niiden myötä omaksuttuihin metodeihin, lukutapoihin, näkökulmiin ja itse tutkimuskohteiden valintaan. Täten politiikkaa ja myös poliittista koskevaa määrittelyä pidetään usein muista sosiaalitieteistä erottautuvan politologisen itseymmärryksen konstituenttina, jolla nimenomaan *politiikan* alaa, juuri *poliittista* toimintaa, erityisesti *politiikan* teoriaa ja *poliittista* ajattelua tarkasteleva politiikantutkimus oikeuttaa erityisyytensä suhteessa naapuritieteisiinsä kuten filosofiaan, sosiologiaan ja yleiseen kielitieteeseen. Luonnollisesti niin alustavat kuin jo pitemmällekin laaditut käsitykset ja sitoumukset poliittisen ja politiikan luonteesta suuntaavat, klarifioivat sekä

rajaavat poliittisesta ja politiikasta käsitteellisinä ilmiöinä kiinnostuneen tutkijan arvioita siitä, mikä kulloisenkin ilmiökokonaisuuden kohdalla on politologisesti relevanttia ja tutkimuksellisesti mielenkiintoista. Poliitiikan ilmiöön keskittyneiden tutkijoiden piirissä itse politiikan käsite polemisoihtuu – Carl Schmittiä³³ mukaillen – poliittiseksi erotekijäksi.

Kuten jo todettua, poliittisen tyylin tarkastelussa tämä politiikka-käsitteistö on kuitenkin liian yksipuolisesti rekrytoitu osoittamaan vain niihin merkityksiin, joista politiikka ja poliittinen lähtökohtaisesti menestyksellisimmin voidaan politiikaksi ja poliittiseksi tunnistaa – toisin sanoen politiikan sfääriin, alaan, missä ilmiöt voidaan turvallisimmin ja vastaansanomattomimmin nimetä poliittisiksi. Näin ollen kysymys siitä, mikä oikeastaan tekee tyylistä poliittisen, siis oikeammin, millä ehdoin poliittisen attribuutti voidaan liittää tyyli-ilmiöön, ei nouse käsitteellisen kritiikin asteelle. Poliittisen tyylin teorian kehittämiseksi olisikin pyrittävä näkemään poliittista sellaisissa tyyleissä ja tyyllisyyksissä sellaisissa poliittisissa ilmiöissä, joista niitä ei tähänastisen teoretisoinnin puitteissa kohtaa.

Politiikkaa erityisenä ilmiönä painottaa nykyään eritenkin agonistinen politologia, jonka mukaan politiikan käsitteen kannalta merkittävää on nimenomaan poliittiseksi kutsuttu aktiviteetti, loputon keskinäinen kamppailu ja kilvoittelu keinoiltaan sangen rajoitetussa ja puitteiltaan miltei muodolliseen tasavertaisuuteen asti jäsenneytyssä ympäristössä kuten edustuksellisen demokratian toimintaelimissä. Tässä kuvauksessa politiikan puhdas toiminta-ulottuvuus, toiminta *sinänsä*, tuppaa syrjäyttämään toimintaa sosiaalisesti määrittävän ulkoisen päämääräsuuntautuneisuuden ja lukuisat sitä motivoivista syyvaikuttimista. Yksittäisistä ajattelijoiden nykyisiä agonistisia politiikan teoreetikkoja ehkä eniten hurmanneena politiikan ontologina voitaneen pitää Hannah Arendtia, jonka pyrkimyksenä oli hahmotella politiikkaa sekä työnteolle ja tuotavalle valmistamiselle, pelkälle ajattelulle ja tahtomiselle, passiiviselle olemassaololle ja väkivallalle vastakkaisena, aktiivisena, rauhanomaisena mutta ristiriitoihin perustuvana ja arvaamattomana toimintamuotona. Poliitiikan ”puhdasta” ilmiötä ontologisesti käsitteellistäneet agonistiset politiikanteoreetikot kuten Bonnie Honig, William E. Connolly, Tuija Pulkkinen, Kari Palonen ja James Tully katsovat Arendtin liittyvän Aristoteleesta ja antiikin sofisteista Machiavellin ja Nietzschen kautta Weberiin johtavaan poliittisen ajattelun traditioon. Tämän tradition yhteisnimitysjäksi voidaan mieltää pyrkimys lähestyä politiikkaa totuutta tai tietoa (epistēmē) mieluummin tulkintaa ja mielipidettä (doxa) koskevana republikanistisena, julkisuuden sfääriin kuuluvana elämänmuotona. Arendtin rajoitettua konfliktia ja kamppailua tähdentäneen politiikka-käsityksen agonismi ei siis palauta politiikkaa hallitsemiseksi tai vallan- ja

³³ Ks. Schmitt 1976, 31-32.

oikeudenkäytöksi niin kuin monien muiden agonistien (Honig, Palonen, Mouffe³⁴) mukaan useat sopimusteoreetikot kuten esimerkiksi John Rawls, Michael Sandel ja Jürgen Habermas tekevät. Sopimusteorian lisäksi demokraattista vastakkainasettelua korostava agonismi puolustautuu politiikan vihollisuhteeksi käsittävää antagonismia vastaan. Luvussa 3 valaisen agonistisen ja muun poliittisen ajattelun ajattelun perusteita tarkastelemalla muun muassa Arendtin, Aristoteleen, Schmittin ja Weberin käsityksiä politiikasta ja poliittisesta. Sen sijaan seuraavaksi, etenkin parlamentaarisen paradigman osalta, tarkoitukseni on kuvata agonistisesti sävytynyttä poliittisen tyylin teoriaa ja sen käsitteellisiä keskeisoletuksia.

2.2.2 Parlamentaarinen paradigma

Agonistiseen politiikkakäsitykseen kytkeytyvässä parlamentaarisessa paradigmassa poliittisen tyylin käsitteellä viitataan kahtaalle: tarkastelun kohteena olevien poliittisten tilojen ja toimijoiden retorisiin erityispiirteisiin ja poliittisen teoretisoinnin orientaatioihin. Tässä paradigmassa poliittinen tyyli ei niinkään ole teoretisoinnin kohde vaan pikemminkin operationaalinen erottelukäsite, joka voitaisiin usein löyhästi korvata onomasiologisilla vastineillaan kuten ilmaisuilla genre, suuntaus, tapa, muoto tai orientaatio. Soininen ja Turkkila ilmoittavat kokoelmansa *The Parliamentary Style of Politics* johdannossa lähestyvänsä parlamentarismia ”erityisenä politiikan tyylinä”, minkä nojalla katsovat ”parlamentaarinen tyyli” -formulallaan oikeudekseen viitata niinkin laajaan ideaan kuin ”myötä- ja vastaanpuhumisen politiikkaan” (”politics of speaking *for* and *against*”), ikään kuin jälkimmäistä ei esiintyisi parlamentin ulkopuolella. Tutkimusotteeltaan epämääräisesti kielelliseen sekä retorisen käänteeseen ja täten myös puheaktiteoriaan itsensä teoreettisesti paikantava ”retorinen paradigma” ei pelkästään alista tyylin käsitettä retoriikalle annettuihin merkityksiin vaan myös parlamentaarista menettelyä koskeville ”nominalistisille” ja ”yksilöllisille” perspektiiveille. Parlamentaariselle paradig-

³⁴ Teoksessaan *Political Theory and the Displacement of Politics* (1993) Honig jakaa poliittisen teorian ”aristoteeliseen” hyvettä (*virtue*) ja ”sivistis-machiavellistiseen” taitoa (*virtù*) koskevaan perspektiiviin, joista edellisessä Honig johtaa sellaisen republikanistisen, liberalistisen ja kommunitaristisen (mukaan lukien Rawlsin ja Sandelin edustaman) politiikan teorian, jonka tarkoituksena on ”dissonanssille, vastarinnalle, konfliktille ja taistelulle perustuvan järjestyksen eliminoiminen” ja ”moraalisen sekä poliittisen toimijuuden konsensus- ja sopimushakuinen säänteleminen” (Honig 1993, 2). Palonen taas on kritisoinut Habermasin ja Rawlsin kontraktarianismia muun muassa Quentin Skinnerin intellektuaalihistoriaa ja Reinhart Koselleckin käsitehistoriaa puolustaneissa puheenvuoroissaan *Quentin Skinner: History, Politics and Rhetoric* (2003a), ”The History of Concepts as a Style of Political Theorizing: Quentin Skinner’s and Reinhart Koselleck’s Subversion of Normative Political Theory” (2002) ja ”Ovatko käsitteet jäädyttäjiä vai jäänmurtajia?” (1998a). Mouffen argumentti agonistisen pluralismin puolesta rakentuu Habermasiin, Rawlsiin, Richard Rortyn ja Michael Walzeriin kohdistetulle kritiikille muun muassa teoksissa *The Return of the Political* (2005), *The Democratic Paradox* (2005) ja laajasti luetussa artikkelissa ”Deliberative Democracy or the Agonistic Pluralism” (2000).

malle tyypillisen poliittisen arvostelukyvyn ensimmäinen ”universaali totuus” näyttääkin olevan retorisen käänteeseen ajattelusta omaksuttu ”fakta, että ’totuus’ on muunneltavissa puheen keinoin, ja että suostuttelu on oleellinen osa inhimillistä viestintää”. Tällainen suhde totuuteen on ominainen nimenomaan liberalistiselle perinteelle.³⁵ Poliittisen tyylin kannalta kiintoisampaa kirjassa lieneekin tämän nominalistisen tyyliparadigman agonististen lähtökohtien tarkasteleminen.

Paradigmassa ollaan ensiksikin korostuneen yksimielisiä parlamentarismista temporaalis-spatiaalisena peliaikatilana. Peliaikatilaa kuvaa Kari Palosen määrittämä politiikan toimintalottuvuuden nelijako³⁶:

	TILA	AIKA
nimittävä	polity (areena)	politisointi
operationaalinen	policy (linja)	politikointi

Performatiivisella politikoinnilla osallistutaan (esimerkiksi parlamentaarisessa) pelitilassa (*Spielraum*) jo käytäviin ja poliittisiin pidettäviin kamppailuihin, kun taas politisointi on alkujaan muiksi kuin poliittisiksi ymmärrettyjen käsitteiden, ideoiden, tilanteiden ja asiaintilojen sellaista temporalisoivaa tulkintaa, nimeämistä ja kuvausta, minkä kautta nämä aletaan hahmottaa poliittisen kamppailun uusiksi pelitiloiksi tai kohteiksi, joiden suhteen voidaan alkaa politikoida. Politikointi onnistuu tässä skeemassa vain politisoiduilla kohteilla. Edelleen tilana ”(p)olity on se, mitä tietynä ajankohtana pidetään varmasti politisoituna – kun taas *policy* on politikoinnin suoraviivainen linja, joka ikään kuin jäädyttää tietyn linjan tai ohjelman riippumattomaksi siitä, mitä tapahtuu”.³⁷ Parlamentaarinen tyyli ilmenee retorisesti sekä parlamentaaristen *polity*jen että *policy*jen puitteissa tapahtuvana nimittävänä politisointina ja operationaalisena politikointina, joista molemmat oletetaan esityksiksi jonkin puolesta ja jotakin vastaan.

Yhdenlaisen, osittain edelliseen nelikenttään soveltuvan teoretisoimisyrityksen poliittisesta tyylistä Palonen on aiemmin kuvannut artikkelissaan ”Politics as a Dramatic Action Situation” (1983). Sen mukaan poliittinen toiminta ilmenee puhtaimmillaan ”dramaattisissa toimintatilanteissa” (*dramatic action situation*), joissa tarkoitus on toimia toista vastaan (*action against others*), ei (pelkästään) yhdessä toisten kanssa (*action with others*). Poliittisen toiminnan tyyleistä

³⁵ Soininen & Turkka 2008, 9-10; vrt. Mouffe 1993, 118.

³⁶ Palonen 2003b, 470.

³⁷ Palonen 1993, 11; Palonen 2003b, 471; Reinhart Koselleckin käsitehistoriallisesta käsitteestä temporalisaatio (*Verzeitlichung*) ks. esim. Koselleck 1997.

(*styles of political action*) voidaan puhua silloin, kun korostetaan toiminnan muotoa eikä sen sisältöä. Palonen erottelee skemaattisesti, olettaen valinta- tai päätöksenteko-olosuhteet ”vakioksi”, kaksi toisistaan poikkeavaa poliittisen toiminnan prosessityyliä: kovan (ehdottoman, päättäväisen, nopean) ja pehmeän (ehdollisen, viivyttelevän, empivän). Päätöksentekoprosessilla (*process*) luotua poliittista toimintalinjaa (*policy*) taas voidaan tulostensa suhteen arvioida muunneltavuuden (peruuttamaton/peruutettavissa oleva), tulkinnallisuuden (määritelty/ambivalentti) ja tarkkuuden (selvä/epäselvä) perusteella. Poliittisen toiminnan tyylinä voidaan pitää myös suhtautumista poliittiseen toiminnan ja tilanteen muutoksiin. Riippuu toimijasta, tulkittaanko tapahtuma poikkeukseksi (*exception*) normaalista, tavalla tai toisella käänteentekeväksi (*conversion*) ja siten normaalia rikkovaksi, vai jopa uniikiksi (*unique*) eli vaikeasti tulkittavaksi aiemman tilanteen kannalta. Tilanteiden dramatisoiva tulkinta mahdollistaa uusien asioiden ja tapahtumien politisoimisen ja niiden asettamisen alttiiksi kamppailulle ja uusille merkityksille – uusien poliittisten pelitilojen (*polity*) avaamisen.³⁸ Tilanteet ja tapahtumat voidaan yhtä hyvin jättää huomioimatta, jolloin ne pysyvät mitättöminä tulevan päätöksenteon, kamppailun ja poliittisen toimintalinjan kannalta. Mikäli tilanteen tulkitsee epädramaattiseksi, merkitsee se tilanteen epäpolitisoimista tai sen poliittisten aspektien väheksymistä, mitä sitäkin voidaan pitää poliittisen toiminnan tyylinä.

Parlamentaarisena tyylinä tarkasteltavalle puhtaan retoriselle politiikka-aktiviteetille ulkoisia tai ainakin toissijaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi osallistumisen intentiot, motiivit ja presuppositiot, näkivätpä itse poliittiset toimijat (parlamentaarikot) politiikan millaisena tahansa: yhteisten asioiden hoitamisena, valtiotaitona tai päätöksentekona, taisteluna tietyistä eturistiriidoista tai ulkoiseen (asiain)tilaan kohdistuvasta (päätos)vallasta tai hallinnasta. Tämänkaltaiset idealisaatiot politiikan parlamentaarista toiminta- tai pelitilaa kohtaan muistuttavat arendtilaista antiikin polikseen kohdistettua utopismia. Vaikka toiminnallisista konflikteista politiikan paikantavan agonismin traditionaalisenä kiintoideana on *audi alteram partem* (”kuuntele toista osapuolta”), parlamentaarisen proseduurin ihannetta ylläpitävä agonistinen ajattelu kieltää esimerkiksi deliberatiivisen politiikanteorian piirissä hellityn ajatuksen pyrkimyksestä konsensusseen tai kiistojen lopulliseen selvittämiseen³⁹. ”Toisen kuunteleminen” tai noteeraaminen toiminnassa merkitsee vastakkain olevien osapuolten määrittäytymistä toistensa välityksellä, suhteessa toisiinsa. Poliitiikan agonistisena lokuksena on silti dissensus ja määritelmästä johdettava teloksena sen loputon ylläpitäminen – ei konsensus. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tar-

³⁸ Palonen 1983.

³⁹ Ks. Palonen 2008a, 84.

koita temperamenttia, jossa poliitikot siirretään moraalisen arvostelukyvyn tuolle puolen: dissensuaalista politiikkaa teoretisoivien agonistien ihannetoimija voi esimerkiksi perustua Weberin postuloimaan ideaalityyppiin politiikalle (*für Politik*) elävästä intohimoisesta, vastuuntuntoisesta ja harkintakykyisestä politiikosta⁴⁰. Esitellystä politiikka-konstruktioista johdetut aspektit eivät kuitenkaan ilmennä parlamentaarista tyyliä mitenkään *erityisen* erityisenä poliittisen toiminnan tyylinä – mieluummin politiikanteon tyylillisenä standardina.

Toisena parlamentaarisen paradigman lähtökohtana – ja siksi ehkäpä myös mahdollisuutena nähdä parlamentaarinen tyyli erityisenä dissensuaalisena retorisenä tyylinä – voidaan pitää käsitteelliseen nominalismiin läheisesti liittyvää tietoteoreettista perspektivismiä. Perspektivistisessä käsityksessä itse tosiasioiden olemassaolo ja niitä koskevat ”oikeat” lähestymistavat kyseenalaistetaan epämielekkäinä. Sitä agonistis-perspektiiviseen temperamenttiin liittyvää teoreettista ”faktaa”, että ”totuutta” voidaan muunnella puheen keinoin, täydentää Nietzsche’n huomio, ettei itse asiassa ole olemassa ”faktoja, vain tulkintoja”⁴¹. Nietzsche’n mukaan siinä missä viisauksiaan rakastavat filosofit ovat muutkin ylevien ja yksipuolisten totuuksien etsimiselle sitoutuneet tutkijat vain ”advokaatteja, jotka eivät halua itseään sellaisina pidettävän, yleisesti terävä-järkisiä puolustajia, myös asenteilleen joita he nimittävät totuuksiksi”⁴². Parlamentaarinen politiikan tyyli – jota hahmottelevan nominalistisen temperamentin mukaan totuus on lähinnä vain sana, joskin monesti retorisesti arvokas sana muiden joukossa – yritetäänkin määrittellä sellaiseksi, millaisena sitä määrittelevä tutkimustemperamentti haluaa itsensä tunnistaa. Tässä pyrkimyksessä Nietzsche’n perspektivismiä täydennetään Weberin ja Quentin Skinnerin ajatuksilla objektiviteetista. Weberin ”Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis” -esseetä (1904) seuraten kaikki politiikan ja poliittisen ilmiöitä koskeva tieto on aina välttämättä erityisistä, poikkeuksellisista näkökulmista (*besonderen Gesichtspunkten*) saavutettua tietoa. Siksi ainutlaatuiset tulkintaperspektiivit ovat väkisininkin sitoutuneet ilmiön objektiivisen tutkimisen ja esittämisen torjuvaan asioiden yksipuoliseen painottamiseen (*einseitige Steigerung*).⁴³

Totuuden (*Wahrheit*) sijasta tutkijan tehtävänä on pikemminkin todellisuuden (*Wirklichkeit*) tulkinnallinen tarkastelu, jonka (näkö)kantoja tutkija muun muassa oman retorisen arvostelukykynsä keinoin yrittää puolustella. Palosen mukaan tässä parlamentaarikon retorista agentuuria lähestyvä tutkija asettuu tulkintoja koskevaan ”reiluun peliin” vertaistensa kanssa, ja siksi

⁴⁰ Weber 1968, 51.

⁴¹ Nietzsche 1972, 904; ks. Palonen 2003a, 6.

⁴² Nietzsche 2005.

⁴³ Weber 1973, 170, 181.

juuri tällaisen temperamentin omaksuneet tutkijat – kuten normatiivista politiikanteoriaa vastaan polemisoineet käsitehistorioitsija Koselleck ja intellektuaalihistorioitsija Skinner – näyttävät Paloselle tyylin kannalta kaikista mielenkiintoisimpina⁴⁴. Tässä näkemyksessä sivustaseuraavan tutkijan ja osallistuvan poliitikon arvostelukyky miltei liudentuvat yhteen. Näin esimerkiksi historiallista teoretisointia poliittisina liikkeinä ja teoriapolitiikkana tutkineen Skinnerin omia teoreettisia tulkintoja saatetaan arvioida hänen omilla käsitteellisillä aseillaan muun muassa ”innovatiivisen ideologin” tyyllillisesti sävyttyneiksi ”teoriapolitiittisiksi” liikkeiksi, joiden deskriptiivisiä (kuvailevia) argumentteja ei voida erotella niiden evaluatiivisista (arvottavista) merkityksistä⁴⁵. Quintillianuksen paradiastoliseen puheeseen nojautuvan skinneriläisen ”retorinen redeskriptio” -käsitteen näkökulmasta ”jotkut määritelmät käyvät samalla arvioimisesta”, oikeastaan jopa siinä määrin, että ”kaikki yritykset oikeuttaa oma normatiivinen sanasto ’oikeana’ tulee käsittää luonteiltaan tasapuolisen ideologisiksi”⁴⁶. Poliitiikan sfäärin ikuista dissensusta puolustavan agonismin kaltaisesti itselleen oman tutkimuksellisen politynsä tietoteoreettisilla oletuksillaan postuloiva perspektivistinen teoretisointi tähdentää Weberiä seuraten sosiaalitieteiden historian pysyvän loppumattomana toisiaan vastaan kamppailevien käsitteellisten konstruktioyritysten historiana⁴⁷. Ja Nietzscheä mukaillenhan kaikki historiallinen kaihtaa lopullista määrittelyä⁴⁸.

Katsahdan vielä parlamentaarisesta tyylistä viehättyneen politiikantutkimuksen politikoivaa aktiviteettia – jota aikaisemmin muussa yhteydessä olen puolileikillisesti kuvannut ilmaisulla *politologitointi*⁴⁹ – agonistiselle teorialle tyypillisen perusparadoksin näkökulmasta. Agonistien sinänsä vaihtelevan kirjon Mouffesta Paloseen voidaan katsoa poliittisen pluralismin loputonta kilpailua ja konfliktihakuisuutta korostaessaan ja politiikan deliberatiivis-konsensuaalisia аспектеja kritisoidessaan nojautuvan teoreettiseen ristiriitaan. Ensinnäkin pluralismin, dissensuksen ja toisille tulkinnoilla ”tilan jättämisen”⁵⁰ välttelystä vastustajiaan kritisoivan agonistisen politiikanteorian on vaikea havaita, että juuri tulkinnalliseen kamppailuun (esimerkiksi pluralistisen demokratian luonteesta) osallistuessaan nimenomaan agonismin vastustajat ovat niitä,

⁴⁴ Ks. Palonen 2008b; Palonen 2002.

⁴⁵ Käsitteistä teoriapolitiikka, innovatiivinen ideologi(a), ja deskriptiivis-evaluatiivinen tulkinta Ks. Palonen 2003a, 29-94; Skinner 2002a, 149.

⁴⁶ Skinner 1996, 145; Skinner 1999, 67.

⁴⁷ Ks. Weber 1973, 206-207; Skinner 1999, 62.

⁴⁸ Nietzsche 1887, II, 13: “alle Begriffe, in denen sich ein ganzer Prozess semiotisch zusammenfasst, entziehen sich der Definition; definierbar ist nur Das, was keine Geschichte hat.”; vrt. Weber 1973: Weberin mukaan historiaa koskevaa tiedettä määrittää täten ikuinen nuoruus (*ewige Jugendlichkeit*).

⁴⁹ Lepistö & Kronlund 2009, 3.

⁵⁰ Ks. esim Mouffe 1993, 7.

jotka asettavat politiikan ja demokratian luonnetta koskevat kysymykset tulkinnan- ja kiistanalaisiksi. Juuri vastakkaisista näkökulmista ihanteita ja käsitteitä tarkastelevat argumentit, vaikka sitten pyrkiessään antagonistisesti kumoamaan kilpailevat vaihtoehdot, tekevät tilanteesta agonistisen⁵¹. Toisaalta myös politologiseen arvostelukykyyneen sisältyy paradoksaalisuus. Harva parlamentaarikko, etenkin agonististen ihanteiden säilyttämiseksi, ilmentää ”politiikalle elämisen” ambitiotaan pyrkimyksenä pitää kiinni agonistisesta tilanteesta. Toisin sanoen vain politiikan teoreetikko saattaa pitää agonismiin kuuluvaa vastakkainasettelua ihanteena; parlamentaariset poliitikot kamppailevat pyrkiäkseen yleensä heitä tyydyttäviin päätöksiin eli voittamaan itse asioissa. Pelkästään retoriikkaan kiinnittynyttä parlamentaarista paradigmaa edustava tutkija on sivustaseuraajan arvostelukykynsä kautta taipuvainen samastamaan itsensä tuottamiinsa poliittikko-projektioihin, (liian) yksipuolisen painottamisen ja poikkeuksellisten näkökulmien kautta muodostamiinsa ideaali-tyyppeihin; *Hic Rhodus, hic salta!*

2.2.3 Taito-paradigma

Siirryn kohti enemmän teoretisoitua, vivahteikkaampaa, mutta vähemmän ambivalenttia poliittisen tyylin käsitettä. Robert Harimanin *Political Style: The Artistry of Power* irrottaa poliittiseen tyyliin liittyvän sosiaalisen vallan politiikka-käsitteelle anglo-amerikkalaisissa diskursseissa usein määritetyistä hallinnollisista ja aatteellisista puitteista. Historiallisia otteita politiikan jokapäiväisiin merkityksiin mielikuvituksellisesti yhdistelevä Hariman lähestyy ”poliittista kokemustamme” ”tyyllittyneenä” (*styled*)⁵² kokonaisuutena. Hariman määrittelee poliittisen tyylin teoksensa alussa seuraavasti:

Lyhyesti sanottuna poliittinen tyyli tarkoittaa poliittiseen vaikutukseen tähtäävästä esteettisestä suhtautumisesta riippuvaista retoristen konventioiden yhtenäistä repertuaaria.⁵³

Klassista retoriikkaa ja nykyaikaista sosiaaliteoriaa yhteen soviteltuaan Hariman nimeää poliittisen tyylin yllä olevan (3) lisäksi: 1) merkkien, tilanteiden, tekstien, tekojen, käyttäytymisen ja paikkojen jäsentymistä ohjaavaksi, 2) viestimisen ja esittämisen käytäntöjä tiedottavaksi sekä 4) identiteettejä määritteleväksi, yhteiskunnallista koheesiota turvaavaksi ja valtaa jakavaksi *puheen ja edesottamusten säännöstöksi* (a set of rules for speech and conduct).⁵⁴

⁵¹ Ks. myös Roman-Lagerspetz & Lagerspetz 2005, 220-221.

⁵² Hariman 1995, 2.

⁵³ Hariman 1995, 4: ”In Short, political style is a coherent repertoire of rhetorical conventions depending on aesthetic reactions for political effect”.

⁵⁴ Hariman 1995, 187. Harimanin kokoava lista poliittisen tyylin praktisista merkityksistä alkuperäiskielellä: “(1) a set of rules for speech and conduct guiding the alignment of signs and situations, or texts and acts, or behavior

Kokoava redeskriptio, johon Hariman päätyy, perustuu neljän erityisen toimintatavan eli poliittisen realismin, hovityylin, republikaanistisen ja byrokraattisen tyylin typologisoivaan tarkasteluun. Kvalifioinnillaan kirjoittaja saa politiikan ilmenemään – niin kuin John Nelson on kiteyttänyt – ”tyyleinä toiminnassa” (*styles-in-action*)⁵⁵. Karismaan, makuun, tapoihin sekä arviointiin, mutta siten muun muassa myös strategisointiin, suvereeniin vallankäyttöön, suostuttelemaan kaunokielisyyteen sekä hallinto- ja asiantuntijavaltaan perehtyvä tutkimusote ei lopulta alistakaan tyylin käsitettä retoriikalle. Samalla politiikkaa tarkastellaan myös muuna kuin pelkkänä retoriikkana.

Realistisen tyylin malliesimerkkinä Hariman käyttää Niccolo Machiavellin käytännöllisen vallankäytön opaskirjaa *Ruhtinas* (*The Prince*, ital. *Il Principe*). Lähinnä muiden, eettisiä kysymyksiä hallitsemisen kannalta relevantteina pitäneiden *ordinariusten* teoksista muodostuneesta klassisesta opas-genrestä poiketen *Ruhtinas* keskittyy vaatimukseen, että hallitsijan tavoitteellisen järjenkäytön tulee näkyä suoraan vallankäytössä. Tällöin retoriikan taito voidaan suuressa määrin korvata silkalla voimalla ja tilannekohtainen arvostelukyky puhtaalla strategisoinnilla. Firenzen kaupunkivaltion itsenäistämisen puolesta roomalaisten hallitsijoiden menestystarinoita rehabilitoineen ja keskiajan feodaalihallintoja väheksyneen Machiavellin ajattelusta versova realistinen tyyli tukeutuu historiasta opittaviin ”vallankäytön universaaleihin lakeihin” ja suhtautuu päivänpoliittisiin haasteisiin kuin sotaan. Realisti tyylittää itsensä itsemäärääväksi ja häikäilemättömäksi strategiksi, joka on vain välillisesti kiinnostunut konkreettisesta ekspressiivisyydestään.⁵⁶

Sen sijaan Ryszard Kapuścińskin teoksesta *Keisari* (*The Emperor*, puol. *Cesarz*) hahmoteltu hovityyli painottaa näyttävää esiintymistä ja etenkin visuaalista ilmaisukykyä, joiden kautta retoriikka ja realistiselle tyylille ominainen sumeilematon voimankäyttö pyritään korvaamaan speaktaakkelinomaisesti ja seremoniallisesti manifestoitavilla karismaattisilla henkilöfiguureilla. Hovityylissä eettinen ja moraalinen nivelletään osaksi esteettisesti henkilöitynyttä vakuuttavaa subjektia. Täten myös jaetuiksi objektiivisiksi konstruktioiksi medioituneita hierarkia-käsityksiä hyödyntävät arkipäiväiset postmodernit populaari-figuurit (kuten Harimanin mainitsema Madonna) perustuvat suurilla panostuksilla ja ”taustahoveilla” kehiteltyyn hovimaisuuden iluusion.⁵⁷

and place; (2) informing practices of communication and display; (3) operating through a repertoire of rhetorical conventions depending on aesthetic reactions; (4) determining individual identity, providing social cohesion, and distributing power.”.

⁵⁵ Nelson 1996, 405.

⁵⁶ Ks. Hariman 1995, 13-49. Huomattavaa on, että Machiavelli-luentana Harimanin typologia-vetoinen esitys realistisesta tyylistä on monessa määrin pelkistävä, jopa harhaanjohtava.

⁵⁷ Ks. Hariman 1995, 51-94.

Harimanin toimintatyyleistä eniten agonismin ihanteita jäljittelevä republikaanistinen tyyli sen sijaan luetaan ulos Ciceron kantaottavista Atticus-kirjeistä ja 1990-luvun parlamentaaristen retorikkojen virtuositeeteista. Republikaanistisen retoriikan kannalta olennaista on moraalista sovitteluvoimaa ja kansalaishyveellisyyttä ilmentävä, kaunokielisellä taitavuudella ja karismalla saavutettu sympaattinen suostuttelu (*persuasion*). Yleisölleen kansalle suuntautuvan republikaanistisen tyylin voidaan taitojenittelönä katsoa ylläpitävän tasapainoa sellaisessa poliittisessa yhteisössä, jossa käsitys politiikasta on ratkaisevissa määrin palautettu puhetoiminnan piiriin. Vaikka republikaanistinen tyyli ei myöhäismodernina aikana monien politiikkaa sivustaseuraavien tutkijoiden ja journalistien toiveista poiketen suinkaan elä kukoistuskauttaan, voidaan usein journalistien lanseeraamat poliittisen tyylin käsitteen banaalit merkitykset nähdä erittäinkin paralleelisina Harimanin republikaanistiselle tyyliin antamien merkitysten kanssa.⁵⁸

Republikaanis-parlamentaarista mallia suurimmin haastaneekin tyyli, jota Hariman kutsuu byrokraattiseksi. Byrokraattisessa tyyliin, jonka peilitekstiksi Hariman nostaa Franz Kafkan romaanin *Linna* (*The Castle*, saks. *Das Schloß*), on kysymys läpikotaisin asiallisesta ”oikean kaavan seuraamisesta” (”following the correct form”). Byrokraatti noteeraa puheen ainoastaan siinä määrin kuin se vahvistaa säännöksi ja menettelyohjeeksi laadittua tekstiä. Walter Benjaminin kaltaisesti Hariman lukee Kafkaa briljanttina gestisiä valtasuhteita luonnehtivana etnometodologina. Byrokraattisen tyylin poliittinen toimija on viranomaisuutensa koko persoonuutensa sullonut organisaation auktoriteettia uusintava virastohenkilö, joka instrumentalisoi kohteensa hallinnollisia sääntöjä seuraaviksi, odottaviksi ja neuvottaviksi asiakkaiksi ja alamaiksi.⁵⁹

Eräs tapa tarkentaa typologisoivaa poliittisen tyylin tutkimusta on arvioida jo aiemmin luotuja ideaalityyppejä uudelleen niiden sisäisellä analyysillä. Näin näyttää toimivan parlamentaarisen tyylin puhuntakoodeja ansiokkaasti erittelevä Timo Turja artikkelissaan ”Styles of Parliamentary Speech in the Plenary Sessions of the Parliament of Finland”. Turja jakaa puhunnat eduskunnan täysistunnoissa neljään tyyliin: klassiseen, kanoniseen, teatraaliseen ja rationaalis-oikeudelliseen⁶⁰. Myös realistinen, republikaanistinen, byrokraattinen ja hovityyli voitaisiin jakaa osatyyleihinsä. Kuitenkaan pitemmällekkään viettävällä kategorisoinnilla ei saavuteta tyydyttävää käsitystä poliittisista tyyleistä yksilöllisinä ja historiallisina ilmiöinä.

⁵⁸ Ks. Hariman 1995, 95-140; Ks. Greenstein 1998. Bill Clintonin poliittista tyyliä käsittelevässä artikkelissaan Fred I. Greenstein paljastaa poliittista ja republikaanistista (poliittista) tyyliä koskevan merkitysten samankaltaisuuden.

⁵⁹ Ks. Hariman 1995, 141-176.

⁶⁰ Turja 2008.

Askeleen kohti käsitteellistävää kategorisointia kattavampaa poliittisen tyylin teoretisointia otti Pertti Lappalainen 1990-luvun lopulla. Lappalaisen olennaisin kontribuutio Harimanin otteelle juontuu laajempaan politiikanteoreettiseen ekspertisiin nojautuvasta typologia-ajattelun kritiikistä, joka saa Harimanin sinänsä innovatiivisen työn näyttämään lähestulkoon ”vain” Theodor Heussin poliittisten traditioiden muodostumista jäsentäneen poliittinen tyyli -käsitteen historialliselta päivitykseltä⁶¹. Harimanin tutkimuksen vain ”kenties automatisoituneiden kulttuuristen käytäntöjen” typologisoinniksi tulkitsevan Lappalaisen riitautuksen mukaan ”(o)n kyseenalaista, voidaanko kaikenlainen poliittinen toiminta luokitella kuuluvaksi johonkin ideaalityyppiin”, eli ”onko jokaisella poliittisella toimijalla oma tyyliinsä, jota ei ole mahdollista puristaa täysin johonkin tiettyyn [kuten parlamentaarisen, realistisen, tai esimerkiksi hovityylin] kategoriaan”⁶². Teokseen *Poliittisen tyylin taito* perusteellisesti erittelystä vastauksesta selviää, ettei Lappalaisen laajamittaista panosta poliittisen tyylin teoretisointiin kannatakaan arvioida pelkkinä lisäyksinä Harimanin korpukselle vaan päinvastoin sen varteenotettavana haastajana.

Politiikka-käsityksensä puolesta Lappalainen esiintyy poikkeuksellista, odottamatonta ja uutta aloittavaa toimintaa korostavana arendtilaisena, pitäen poliittisen tyylin käsitteellä ahkeiroivaa politologiaa vaihtoehtoisena ”instituutiokeskeiselle poliittisen järjestelmän ja toimivuuden tutkimukselle”. Lappalaisen väkivaltaa ja ideologiaa vieroksuva, poliittisiin liikkeisiin ja politikoinnin ennakoimattomiin piirteisiin paneutuva tutkimusote kuitenkin luopuu ottamasta puolia agonismia koskevassa kiistelyssä, sillä ”(t)yylin näkökulmaa politiikan tutkimukseen tarvitaan siksi, että vallitsevat politiikan tutkimuksen suuntaukset ovat voimattomia tai haluttomia tarttumaan ajankohtaisiin poliittisen järjestelmän toimintalogiikkaa haastaviin poliittisiin tapahtumiin”. Tyylin ”näkökulmaksi toimintaan” mieltävän Lappalaisen hoviteoreetikoita ovatkin Michael Maffesoli ja John Nelson, joista edellinen käsittää tyylin konkreettiseen elämään viittaavaksi muutoksen merkiksi ja jälkimmäinen lähestyy poliittista tyyliä toiminnan muodon ja sisällön konstituenttina (”forms-with-content”).⁶³ Lappalainen itse herkuttelee poliittisen tyylin tutkimukseen liittyvillä tavoitteillaan ja lähtökohdillaan seuraavasti:

Politiikasta voi tulla vitaalia ja syvällistä silloin, kun se ymmärretään virtuoosimaisena puhetoimintana (speech-in-action). Korostan konkreettisen (*puhe*)toiminnan muotoisältöä tyylitutkimuksen

⁶¹ Ks. Heuss 1953. Suurin ero Heussin ja Harimanin välillä silti on se, että siinä missä Heuss yrittää nähdä poliittiset tyylit taiteen ja arkkitehtuurin tyylisuuntauksille rinnakkaisina aikakausia määrittävinä genreinä, Hariman pinnistelee omalla tyyli-käsitteellään nimenomaan eroon taiteen ja politiikan samastamisesta.

⁶² Lappalainen 2002, 105; Lappalainen 1997, 24. Hakasuluissa oleva täsmennys minun.

⁶³ Lappalainen 2002, 19-25.

lähtökohtana. Poliittisen tyylin taito tarkoittaa nimenomaan omintakeista, kekseliästä muodon ja sisällön sulauttamisen tapaa.⁶⁴

Poliittisen tyylin aktiviteetissa on nyt siis kysymys sisällön ja muodon yhdistävästä⁶⁵ virtuoosimaisesta taituroinnista, jolla tietty sisältö (poliittiset kysymykset, agendat tai etupyyteet) saadaan erottamattomasti näyttäytymään halutun kaltaisessa muodossa. Samalla poliittisen tyylin tutkimuksesta tulee miltei kauttaaltaan poliittisten toimijoiden *tyylin taidon* tutkimusta. Siksi myös poliittisen arvostelukyvyn, asennoitumisen omaksumisen, kannanoton, identiteetinmuodostuksen ja itserefleksiivisen erottautumisen kysymykset nousevat toimintatyylin tarkastelulle relevanteiksi. Näillä ehdoin *Poliittisen tyylin taito* ojentaakin liudan poliittisen tyylin tutkimukselle arvokkaita, joskin sellaisinaan suoraan vain Lappalaisen ”murrosaikojen politiikan”⁶⁶ toiminta- ja tyylikonseptiä koskeviin luennallisiin ambitioihin soveltuvia käsitteitä. Toimintatyylin aina tietynlaiseksi rajaavaan ”infrastruktuuriin” (kuten hoviin, parlamenttiin tai virastoon) kohdentumista oivallisempaa onkin käsittää tyyli kontingenteissa tilanteissa ilmenevänä, usein johdonmukaista strategisointia kaihtavana, merkityksiltään alati muuttuvana ja politiikan ennakkoimattomaksi tekevänä toiminnan merkitsijänä⁶⁷. Kun institutionaalisille puitteille tyypillinen normaalityyli usein verhoutuu odotettavaan toimintaan, puitteista poikkeavaa toimintaa määrittää uusia vastakkainasetteluja luova itsetietoinen tyyli-intensiivisyys. ”Täten yksi tapa tunnistaa tyylejä on kysyä, rakentavatko poliittiset toimijat ystävä-vihollinen suhteita, ja jos ne sen tekevät, miten tämä tapahtuu”, täsmentää tässä kohdin Schmittin poliittisen filosofian keskeisdikotomiaa varauksellisesti rehabilitoiva Lappalainen. Tyyli-intensiivinen politikointi on korostuneen tyylitietoista, arvioivaa, uuden aloittamiseen suuntautuvaa ja usein yleisön erityislaatuisuuden huomioivaa toimintaa. Tyyliexpressiivistä tyyli-intensiivinen toiminta on silloin, kun ”merkityksellinen objekti sijoitetaan uudelleen tavallisuudesta poikkeavaan, epänormaalina pidettyyn asemaan jonkin diskurssin sisällä tai kun tuo objekti sijoitetaan tyystin erilaiseen kontekstiin”.⁶⁸ Vaikka Lappalainen tuntuu monissa kohdin erottautuvan taipumuksesta paikantaa poliittinen tyyli ainoastaan retoristen puhuntojen moneudesta, vahvistaa hän kielellisen innovatiivisuutensa tähdellisimmällä eli tropopolitiikan käsitteellään uudestaan tätä tendenssiä. Tropopolitiikka merkitsee ”tyylipitoista mutta ei välttämättä tyyliä”, puhetta ja toimintaa

⁶⁴ Lappalainen 2002, 25.

⁶⁵ Ks. Lappalainen 2002, 187.

⁶⁶ Lappalainen 2002, 58; Ks. Lappalainen 2002, 9-15, 30-57.

⁶⁷ Ks. Lappalainen 2002, 100-110.

⁶⁸ Lappalainen 2002, 159-161, 163, 169. Dick Hebdigen *Subculture. The Meaning of Style* -teokseen (1979) nojautuva Lappalainen kutsuu tyyliexpressiiviseksi esimerkiksi punkkareiden tapaa käyttää hakaristiä symbolisena merkinä.

uudeelleen suuntaavilla kielellisillä troopeilla toteutettavaa ”omintakeista, ja muotosisällöltään erottautuvaa”, ”*tietynlaista sepityskykyä*” ja vaihtoehtojen havaitsemisen taitoa edellyttävää politiikointia⁶⁹.

Lappalaisen sinänsä ansiokkaan teoretisoinnin taipumuksena on kaventaa poliittisen tyylin käsite muutamien yksittäisten huomioiden kuten tyyli-intensiivisyyden ja -ekspressiivisyyden sekä tropopolitiikan varaan. Teoria toisin sanoen takertuu historiallista tilannetta (”murrosaikojen politiikkaa”) kuvaaviin maukkaisiin yksityiskohtiin. Ystävä-vihollinen -suhteita voidaan rakentaa ja muuttaa myös vähemmän intensiivisen miten-tekemisen välityksellä ja ilman erityistä ekspressiivisyyttä. Kysymyksiin kuten kuinka tyyli-intensiivisyys tulisi tulkita esille ja tulisiko muunlaista poliittista miten-tekemistä pitää vähemmän tyylipitoisena, ei poliittisen tyylin *taitamiseen* keskittyvä erittely juuri anna eväitä vastata. Näin siksi, ettei taito-aspektissakaan juuri arvioida tyylin käsitteen merkityksiä eikä siten poliittisen tyylinkään käsitteellisiä rajoja ja mahdollisuuksia.

⁶⁹ Lappalainen 2002, 170-171.

2.3 Käsiteanalyttisiä huomioita

2.3.1 Poliittisen tyyli ja tyylin poliittisuus

Edellä läpikäydyn aiemman tutkimuksen mukaan poliittisen tyylin kentässä esiintyy kaksi episteemistä tulokulmaa:

- (i) ”Poliittiseksi” syystä tai toisesta mielletyn kohteen, kuten toiminnan, teon, teoksen (jne.) *tyylin tarkastelu*
- (ii) Tyyllillisesti ilmeisten (tyylipitoisten) kohteiden, kuten kirjallisuusgenrejen, muotien, henkilöfiguurin, alakulttuurien (jne.) *poliittinen luenta*

Vastaavasti huomio poliittisesta tyylistä sekä ilmiönä että käsitteenä on varsin poikkeuksetta alistettu:

- (i) Poliittisen *jonkin* (esim. tietyn henkilön tai ryhmän toiminnan) tyylin...
- (ii) Tai *jonkin* (esim. tietyn alakulttuurin) tyylin poliittisuuden tulkitsemispyrkimyksille

Edellä esittelemissäni tutkimuseksperttiiseissä perehdytään enemmän ”politiikan tekemisen” ja poliittisen toiminnan tyylikkyyteen kuin kulttuuristen tai toimintatyylien poliittisuuteen. Siitä huolimatta tähän *johonkin*⁷⁰ suunnatun kohdevetoisuuden vuoksi sekä tyylin että poliittisen käsitteisiin on pysähtytty teoreettisen problematisoinnin kannalta liian pikaisesti, jos ollenkaan. Tiettyyn kategoriaan rajautuneen kohde- tai kontekstivetoisen ”*x:n* poliittisen tyylin” tai ”poliittisen *x:n* tyylin” tutkimuksen johtavana tarkoituksena *per se* ei ole tyylin yhtään enempää kuin poliittisenkaan käsitteellinen analyysi. Filosofisen käsiteanalyysin perspektiivistä etenkin tyyli näyttää niissä liikaa välttämättömän deskriptiivisen attribuutin, jopa määrittelemättömäksi jäävän aputermin osaa – vaikka käsitteessä ”poliittinen tyyli” juuri poliittinen tulisi mieltää tyylin attribuutiksi. Käsitteessä poliittisesta taas johdetaan esimerkiksi agonistisen politiikan-teorian alueelta tai politiikan sfääri-, rakenne- tai instituutiomerkituksista.

⁷⁰ Varsinaisia kohteita, ei niinkään pelkkiä instrumentteja poliittisen tyylin havainnollistamiseksi, ovat Harimanilla esimerkiksi retoriset genret edustavine esimerkkeineen, Palosella, Soinisella ja Turkalla parlamentaarinen puhetoiminta ja Lappalaisella arvaamaton toiminta, ”murrosaikojen politiikka” ja alakulttuuri-ilmiöt.

Lähestytään asiaa yllä esitellystä tulokulmasta (ii). Samankaltaisesti kuin esimerkiksi tietynlaisen toiminta- tai kulttuuri-ilmion stilistinen arviointi tulee luonnollisesti suhteuttaa ilmiötä koskevaan yleiseen tulkintaan, myös tyylin poliittisen merkityksen, sen poliittisuuden, määrittää tyyliin kohdentuva spesifimpi tulkinnallinen temperamentti, jolla poliittisen ominaisuus voidaan siitä tulkita. Poliittista ei lähtökohtaisesti voi asettaa yhdenkään toiminnallisen tai kulttuurisen tyylin essentiaaliseksi, tulkinnasta riippumattomaksi perusominaisuudeksi, vaikka jotkut tulkinnoista päätyisivätkin pitämään sitä tarkastelemalleen ilmiölle elimellisenä. Poliittisen merkitys liitetään tarkoitukseksiaan tuntuiseen tekoon, ilmaisuun tai muuhun tulkinnanalaiseen kohteeseen vasta vastaanotettaessa. Juuri sivustaseuraajan palauttamaton erillisuus tarkastelemastaan ilmiöstä mahdollistaa tyylin poliittisen tulkinnan kuten monesti myös – tulokulman (i) valossa – poliittisiksi miellettyjen kohteiden arvioimisen tyyllillisesti intressantteina. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, niin kuin johdannossa aprikoin, tulkitsijan voidaan nähdä jopa luovan poliittisesti tai tyyllillisesti relevantin kohteensa, ei pelkästään kohteensa poliittista ja tyyllillistä relevanssia. Tämä taipumus näkyy ilmeisenä sekä Harimanin lanseeraamassa suuryylien nelijaossa että Lappalaisen ”murrosaikojen politiikka” -konstruktiossa. Niissä poliittisen tyylin ala luodaan uutena mielekkäänä sosiaalisen todellisuuden tarkastelun diskurssina. Diskursiivisten kohteiden lanseeraamiset ja niistä puhumisen tavat asettavat edellä kuvattujen paradigmojen kaltaiset ”hyvän maun standardit” poliittisen tyylin teoretisoinnille. Näin teoretisointia säätelee käsitteitä makustelevien teoreetikkojen välinen ”ajatuskollektiivi”.

2.3.2 Ekskurssi yleiseen makuun

Ajatuskollektiivien luonnetta tarkastellessa valistuksen ajan esitykset yleisestä mausta vaikuttavatkin erityisen hedelmällisiltä. Esseessään ”Maun standardista” David Hume etsiskelee hyvän maun ja kritiikin vakinaispiirteitä sivuten samalla (väite)arvostelman (*judgement*) ja tuntemuksen (*sentiment*) käsitteisiin sisältyvää problematiikkaa. Kun arvostelmat viittaavat arvioivan mielen ulkopuolella olevan objektin eli ”todellisen asiantilan” ominaisuuksiin, tuntemukset eivät viittaa ”mihinkään yli itsensä” vaan ovat ripustautuneet yksilön omiin mielteisiin ja näkemuksiin. Tuntemus siis merkitsee eräänlaista yhtäläissuhdetta, jonka tiedostava mieli luo tykönään (käsitteellisen tai esineellisen) ulkoisen objektin ja aistivan itsensä välille. Esimerkiksi kauneus, joka ei Humen mukaan ”ole olioiden itsensä ominaisuus”, ”on olemassa”, siis tosi ja todellinen, ”vain olioita tarkastelevassa mielessä”.⁷¹ On virkistävän hyödyllistä katsoa huomio

⁷¹ Hume 2006, 91.

päteväksi myös tyylin tai poliittisen suhteen. Samoin kuin kauneudesta tai arvosta voidaan todeta poliittisesta ja tyylistä: kummankaan ”otsaan ei ole kirjoitettu, mitä se on”. Tutkijat eivät – Marxia mukaillen – aina ”itse tiedä” *luovansa* poliittisen tai tyylin (idean, käsitteen) omassa tiedostavassa mielessään, ”mutta niin he kuitenkin tekevät”.⁷² Tässä latentissa ja konseptualistisessa poliittisen ja tyylin määrittelykamppailussa käsitteet ikään kuin sidotaan ja rajataan tiettyjen empiiristen ilmiöiden ja olosuhteiden, kuten agonismissa toiminnallisesti ja tilallisesti rajatun vastakkainasettelujen politiikan sfäärin, ominaisuuksiksi. Edmund Burken luonnehdintaa soveltaen tuntemuksen luoma analogisuus kohteen ja mielen konseption välillä perustuu vertailevaan mielikuvitukseen⁷³. Myös siis tyyli ja poliittinen, katsottiinpa niiden tarkasteleminen jostakin kohteesta tai sfääristä riippuvaiseksi tai ei, muuttuvat ”ilmiöiksi” pikemminkin analogioita rakentavien tuntemusten ja näkemysten kuin mielen ulkopuolisten olioiden inherenteistä olemusominaisuuksista kiistelevien väitearvostelmien välityksellä. Empiirisen tiedonmuodostuksen sijasta niitä voidaankin pitää mieluummin jo itsessään todellisiin ja tosiin tuntemuksiin perustuvan suunnistautumisen, maun kohteina – maun, joka fraasiksi muuttuneen diktumin mukaan olisi oireellisesti jätettävä kaiken kiistelyn ulkopuolelle. Kuitenkin kriittinen suhtautuminen poliittisen tyylin teorian ajatuskollektiiveissa vallitsevia makuasioita kohtaan on uusia näköaloja etsivän poliittisen tyylin hermeneutiikan ja käsiteanalyysin perusedellytys.

Kaikesta aitojen tuntemusten tasavertaisuuden illuusiosta huolimatta myös ”hyväksi” osoitautunut yleinen maku tarvitsee pysyväisempää ”standardia” etenkin eriveroisia asioita vertailevissa tilanteissa, niin kuin jo Hume ja Burke olettivat. Hume ajattelee maun standardin ”mitäpuuksi”, ”jolla ihmisten vaihtelevat [kaiketi sinänsä todelliset] tuntemukset voidaan sovittaa yhteen tai ainakin päättää, mikä tuntemus hyväksytään ja mikä hylätään”. Hume argumentti tukeutuu huomiolle, että vaikkei makuasioista yhdellä tasolla sopiaakaan kiistellä, on olemassa aikakaudet ylittävää, ihmisten tuntemusperustan perimmäiseen samankaltaisuuteen viittaavaa perenniaalista kauneutta kuin myös ”ikuiseen suosioon” yltäneitä kulttuurinilmauksia, jotka vain ”maultaan hienostuneet” pystyvät tällaisiksi tunnistamaan.⁷⁴ Väite voidaan ulottaa – muutettavat muuttaen – myös poliittista tyyliä koskevaan arviointikykyyn. Tällöin osittain lähenymme johdannossa esitettyä Augustinuksen esimerkkiä ajan käsittämisen vaikeudesta: poliittisen tyylin lähestyminen perenniaalisella asenteella johtaa käsitteellisesti hämyiseen essentialismiin ja hegemonisten tulkintojen toistamiseen. Tällöin käsitteen idea kyllä tiedetään, mutta sitä ei viitsitä pysähtyä pohtimaan, jotta se voitaisiin kohdallisesti määritellä.

⁷² Marx 1957, 101.

⁷³ Ks. esim. Burke 2009, 299.

⁷⁴ Hume 2006, 90, 106. Lainauksen hakasuluissa oma täsmennykseni.

Maun standardien avulla – niin kuin tekivät Kant ja häntä omintakeisesti seurannut Arendt – tietynlaiseen kulttuuriseen eliittiin rajoittunut *sensus communis* voidaan lukea arviointikyvyllään hienostuneiden ihmisten yhteiseksi nimittäjäksi. Maun standardin yhdenmukaisuustekijöiden noteeraamisen ohella mielenkiintoisia ovat myös näissä maun ”yleisissä periaateissa” pientä sekaliikettä aiheuttavat ”vaihtelun lähteet”: yksilökohtainen mielenlaatu ja kulttuurisidonnaiset tavat ja mielipiteet⁷⁵. Sekä hyvän maun yhdenmukaisuustekijät⁷⁶ että sen puitteissa ainakin näennäiseen hajaannukseen viittaavat vaihtelutekijät kuvaavat varsin osuvasti myös uudemman poliittisen tyylin tutkimuksen temperamentteja ainakin esittelemieni paradigmojen osalta.

Karkeasti ottaen ajatustyyplejä yhdistävät niiden yhteiset, fakkiutuneet presuppositiot politiikasta ja (täten) poliittisesta, mutta erottavat erilaiset abstraktiot tyylistä. Tällaiseen hyvän maun vakinaisideoihin ainakin käsitteellisellä tasolla skeptisesti suhtautuvasta ja puhtaammin filosofisesta näkökulmasta myös poliittisen tyylin ”kriitikko tekee selvän virheen, mikäli hän rajaa arvostuksensa yhteen – – tyyliin ja tuomitsee toiset”⁷⁷. Rajautuminen vain yhteen tai muutama ”tyyliin” tarkoittaa rajautumista vain johonkin poliittisesti tai tyyllillisesti relevanttiin kohdeympäristöön, ja niin ollen valittu kohdeala kaventaa konseptualisointityötä. Ongelma esiintyy definitiivisyyteen pyrkivissä otteissa kuten parlamentaarisessa ja taito-paradigmassa, ei niinkään puhtaasti instrumenttina poliittista tyyliä soveltavissa esityksissä kuten Robinsonin tai Tuikan tutkimuksissa, joissa ei edes tähdätä laajempaan käsitteellistämiseen.

2.3.3. Poliittisen tyylin perheyhtäläisyys

Kuten edellä esittelin, poliittisen tyylin käsitteelle on olemassa lukuisia *erilaisia* konventionaalisia käyttötapoja. Minkäänlainen poliittista tyyliä koskeva eksplisiittinen yhtenäiskonseptualisaatio – tukeutuivatpa tutkijat näitä käsitteitä käyttäessään kuinka yhtenäisiin konventioihin ja presuppositioihin tahansa – ei kohteiden ja niihin kohdistettujen näkökulmien palauttamattomasta erikantaisuudesta johtuen käy aiemmin esiteltyjen tutkimusotteiden yhteisnimitykseksi. Tällaista poliittisen tyylin käsitteen vaihtelevaa, mutta yleisen maun mukaista käyttöä

⁷⁵ Hume 2006, 107.

⁷⁶ Humeen mukaan tarvitaan ensinnäkin ihmiskunnan perinnäiseen kokemuserustaan pohjautuvia sääntöjä sekä suotuisat olosuhteet kokemuksia hyödyntävien tuntemusten asianmukaiselle toiminnalle. Näiden lisäksi hyvän maun mukainen sofistikoitunut kritiikki edellyttää myötäsyntyistä ja harjoituksella parannettavaa herkkyyttä, terveyttä ja ennakkoluulottomuutta itse kohdetta kohtaan. Humeen käsitykselle sovinnaisten Burken tarjoaman yleisen määritelmän mukaan maku merkitsee ennen kaikkea kykyä, ”joihin kaunotaidot ja mielikuvituksen luomukset vaikuttavat tai jotka muodostavat näitä koskevia arvioita”. Maun konstituioivasta mielikuvituksesta on löydettävissä kaikille yhteisiä ”yleisiä periaatteita” (Hume 2006, 94-95, 99, 101; Burke 2009, 295).

⁷⁷ Hume 2006, 108.

voidaan luonnehtia erään Wittgensteinin keskeiskäsitteen, perheyhtäläisyyden, avulla. Esimerkiksi tarkasteltaessa tyylin käsitteen erilaisia käytöllisiä ja määritelmällisiä merkityksiä eri paradigmoissa huomataan, että tuskin voidaan hahmottaa mitään niille ”*kaikille* yhteistä” merkityisperustaa tai olemusta vaan pelkästään, kuten Wittgenstein täsmentää, ”yhtäläisyyksiä, sukulaisuuksia, vieläpä kokonaisen sarjan sellaisia”. Pragmaattisen kielifilosofian näkökulmasta näissä käsitteissä ”(n)äemme monimutkaisen päällekkäisten ja ristikkäisten yhtäläisyyksien verkoston”, eri ”säikeiden aukottoman päällekkäisyyden”⁷⁸. Paradigmaattisten ajatustyylien *oeuvreja* tällä tavoin yleisen maun standardien perheyhtäläisen luonteen kautta arvioimalla voimme siksi vaikeuksista huolimatta lopulta puhua erityisestä poliittisen tyylin tutkimuksen alasta ja alueesta.

Samankaltaisesti tyylin käsitteen perheyhtäläistä luonnetta on punniskellut muun muassa Sara Heinämaa arvioidessaan Maurice Merleau-Pontyn tyylikäsitystä Martin C. Dillonin ideaa seuraten: ”Tyyllilliseen ykseyteen kuuluvilla ilmiöillä ei välttämättä ole mitään yhteistä piirrettä, mutta ne jakavat useita piirteitä osittain ja muodostavat eroille ja muutokselle avoimen kokonaisuuden samalla lailla kuin suku tai perhe”. Merleau-Ponty sen sijaan on viitannut tyyliin olemuksena ja aktiivisena olemisen tapana ”täysin näennäisen keskuksen ympärillä”.⁷⁹

Wittgensteininkin suosimaa essentialististen määritelmien kritiikkiä edelleen seuraten voidaan poliittisen tyylin tutkimuksen ajatustyylien todeta tukeutuvan pitäviä reaalimääritelmiä mieluummin milloin poliittista, milloin tyyliä koskeviin sopimuksenalaisiin ja harkinnanvaraisiin nominaalimääritelmiin. Lopullista totuusarvoa välttelevästä stipulatiivisuudestaan huolimatta nämä poliittista tyyliä koskevat määritelmät jäävät yleensä joko puolittain tai kokonaan implisiittisiksi, minkä vuoksi käsitteiden kuin myös koko käsiteparin kulloinkin tarkoitettu merkitys voidaan löytää vain vaivoin niiden konventionaalista käyttöä yksilöimällä.

Paradigmassa, jota kutsun parlamentaariseksi, ilmaisulla ”poliittinen tyyli” on ensisijaisesti itse kohteessa – olipa tämä sitten parlamentaarinen tyyli tai poliittisen ajattelun retorinen traditio – ilmenevän ”politiikan” erityisyyttä ja mielenkiintoisuutta korostava nimittävä, operatiivinen ja instrumentaalinen arvo. Siinä tyyllillä painotetaan kohteessa esiintyvän ”puolesta ja vastaan puhumisen politiikan” omaleimaisuutta suhteessa muihin (esimerkiksi deliberatiiviisiin tai aggregatiivisiin) politiikka- ja viime kädessä demokratiakonseptioihin. Sen sijaan taito-paradigmassa päädytään eksplisiittisempiin ja enemmän erilaisia reaalimääritelmiä muistuttaviin, mutta aina tarkoin valituista kohteista johdettuihin ja niihin rajautuneisiin määrittely-yrityksiin.

⁷⁸ Wittgenstein 1999, 65, 66.

⁷⁹ Heinämaa 1996, 159. Huomautettakoon tässä yhteydessä, kuinka vähän filosofian alalla tyylin käsitettä on ylipäätään teoretisoitu, etenkin mikäli muutamaa Merleau-Ponty -kommenttaaria ei laskettaisi lukuun.

Poliittisen tyylin käsitteen suhteen Harimanin ja Lappalaisen tutkimusintressinä on pyrkiä tarkempaan deskriptiiviseen definitiivisyyteen siten kuin sen tavoittelemisen valittujen kohdeilmöiden kaventamissa puitteissa näyttää mahdolliselta. Tuloksena on erilaisia ideaalityypeistä johdettuja ekstensionaalisia perspektiivejä⁸⁰ tai tyypittelyjä vierastavia, enemmän tai vähemmän kohdallisia luonnehdintoja⁸¹. Molemmissa tapauksissa määritelmien totuudenmukaisuuden punnitseminen palautuu määritelmissä esiintyvien termien käyttötavan hyväksymisen ja hyväksymiseen liittyvien sitoumusten arvioimiseen.

Kantia soveltaen voidaan tiivistää, että edellä mainittujen tutkimusotteiden käsitteitä koskevalla yleisen maun ”käytöllisellä arvostelukyvillä” toteutetaan konventionaalisesti ”*in concreto*” se, jonka oletetaan sisältyvän käsitteiden mieleen ”*in abstracto*”. Perheyhtäläisen käsitteen tarkoitteen käytöllinen konkretisoiminen, sillä johonkin viittaaminen, ei silti edellytä käsitteen koko merkityksen tuntemista tai käsitteen *eksplisiittistä* pelkistämistä tarkoitettuihin merkityksiin. Wittgensteinilaisesti ilmaisten käsitteen (kuten ”peli” tai ”tyyli”) käyttö ei vaadi tiukkojen sääntöjen seuraamista tai edes tuntemista, määritelmällisten ”rajojen vetämistä”. Käsitteen konventionaalisessa käytössä usein kyseessä on kuitenkin tiettyjen kielipelien puitteissa tapahtuva implisiittisten käytösääntöjen seuraaminen ja ”tietäminen” riippumatta siitä, pystyykö käsitteen käyttäjä tarkasti kertomaan, mitä käsite merkitsee koko laajuudessaan tai laajemmin edes tietyssä kielipelissä. Lähtökohtaisesti ”(e)mme tunne [käsitteen] rajoja, koska rajoja ei ole vedetty”, mutta stipulatiivisesti – kuten esittelemissäni paradigmaissa – ”voimme vetää rajan – jotakin erityistarkoitusta varten”.⁸² Voitaneen puhua vaikkapa poliittisen tyylin agonistisesta kielipelistä. Näin sinänsä rajaamattomanakin käytöllisesti sovelias käsite saattaa muotoutua käyttökelpoisemmaksi haluttuun erityistarkoitukseen. Kohdevetoisessa poliittisen tyylin tutkimuksessa, jonka tutkimusintresseihin ei kuulu sinänsä rajaamattoman käsitteen ”*in abstracto*” mahdollisimman kirkas analyysi, on kyse tällaisesta, joskin usein sangen implisiittisesti toteutetusta liikkeestä. Määritelmien suhteen aiemman poliittisen tyylin tutkimuksen ongelma ei lie nekään käsitteellinen eksaktisuus tai eksaktittomuus vaan konventioita noudatteleva pyrkimys operationalisoida poliittisen tyylin käsite tiettyyn erityistarkoitukseen, jonka välityksellä tietty merkitys saadaan *ikään kuin* näyttäytymään toisista käyttötarkoituksista johdettuja merkityksiä eksaktimpana ja siten tutkimuksellisesti ensisijaisempänä.

⁸⁰ Vrt. Hariman 1995, 184. Tässä Hariman esittää lopullisen poliittisen tyylin käsitettä koskevan nelijakonsa.

⁸¹ Vrt. Lappalainen 2003, 25, 187. Näissä kohdissa Lappalainen viittaa poliittisella tyyllillä ”puhetoiminnan muotoisältöön”, ”muotoisällön luomisen taitoon” ja ”arvioimisen taitoon”.

⁸² Wittgenstein 1999, 67.

Huomionarvoista on, että annetuissa tutkimusotteissa käsiteparista usein vain toista käsitettä – milloin poliittista, milloin tyyliä – tarkastellaan jonkinasteisen käsitelmäärittelyn ja -erittelyn keinoin. Tässä Lappalaisen tarjoama, lähinnä löyhää reaali-määritelmää muistuttava muotosäilytö-hahmotelma tekee sikäli pienen poikkeuksen, että *Poliittisen tyylin taidossa* kyllä ”määritellään” – tukeutuen muu muassa Arendtin ja Maffesolin yleisiin, määritelmänä pidettyihin diktumeihin – molemmat käsitteet, vaikkei konseptiota ”poliittinen tyyli” kunnolla syntetisoidakaan näistä huomioista.⁸³ Poliittisen tyylin ”teoreetikoista” ainoat loogiset sovellutusyritykset tarjoaa edustavia esimerkkejä määritelmiensä realisoimiseksi esitellyt Hariman ja kaessaan poliittiset tyylikäytännöt realistiseen, rebuplikanistiseen, byrokraattiseen ja hovityyliin. Taasen Soinisen ja Turkan ekspertiisit edustavat selviten linjaa, jossa käsiteparin kumpainkin muuttuja jätetään pitkälti yleisen maun arkikielisten konnotaatioiden merkityksellistämiksi. Näin *sensus communis* lähestyy *locus communista*, yleistä latteutta, poliittisen tyylin ”jokapäivänmerkitystä”. Käsitteelliselle arvostelukyvylle ominaista herkkyyttä osoitetaan siten vain tradition mukaisiin käyttötapoihin vetoamalla eikä niinkään uusien innovatiivisten ja omintakeisten, mutta soveliaisuutta tavoittelevien konseptioiden lanseeraamisella⁸⁴. Siinä politologin ”hienostunut sivustaseuraaminen” tarkoittaa pitäytymistä tietyn historiallisesti kehittyneen kieli- ja tulkintaympäristön konventioissa ilman nimenomaista pyrkimystä uusien merkitysten juurruttamiseen⁸⁵.

Edellisestä välinpitämättömyydestä seuraa, ettei tähänastista poliittisen tyylin teoretisointia ole käsiteanalyysin näkökulmasta pidettävä muuna kuin erilaisiin hiljaisiin tulkintaparadigmoihin kangistuneena ja yksittäisiin hahmotusyrityksiin jäävänä, mutta sellaisenaan hyödyllisenä politologisena marginaalialueena. Poliittista tyyliä ei edellä esiteltyjen paradigmojen sisällä päästä tarkastelemaan filosofisella, problematisoivalla ambiitiolla.

Seuraavissa luvuissa arvioin poliittisen ja tyylin käsitteitä multiperspektiivisesti ja purkavasti. Poliittista tyyliä käsitteellisesti ruotiva ymmärtämispyrkimys edellyttää pysähtymistä sekä poliittisen että tyylin käsitteellisten mahdollisuuksien äärelle ilman vaatimusta käsitteen yksiselitteisestä määrittelystä. Käsiteanalyysin ensimmäinen tehtävä on harkittu erittely.

⁸³ Tässä seikassa Lappalaisen kohdalla on toki syytä muistaa hänen käsitelleen erityisesti tyylikkään politiikan *taitamisen* aspektoja lähinnä länsimaissa viime vuosikymmeninä alkaneen ”murrosaikojen politiikan” konteksteissa, joihin poliittisen tyylin käsite on täten täytynyt kohdentaa. Reaali-määritelmänä Lappalaisen formula on ontuva siksi, ettei määritelmällä juurikaan ilmaista ideaa selvemmin kuin määriteltävällä termillä. Stipulatiivisena nominaali-määritelmänä idea ei taasen vastaa kohdettaan siihen rajautuen. Molemmat siis kärsivät oikean ekstension ongelmasta. (Määritelmäopista ks. esim. Niiniluoto 2002, 155-170).

⁸⁴ Vrt. Hume 2006.

⁸⁵ Osittain Hariman ja Lappalainenkin tyytyvät tähän rooliin, joskin käsitteiden tutkimuksellisia merkityksiä yhdistelevällä teoretisoivammalla tasolla.

3. Poliittinen

3.1 Poliittinen monessa valossa

Edellisessä luvussa esitellylle poliittisen tyylin teoretisoinneille ja käsitteenkäytöille oli ominaista joko poliittisen tai tyylin – tai molempien – käsitteellinen operationalisointi. Tässä ”käsitteellisessä liikekannallepanossa” tiettyä käyttötarkoitusta (parlamentaarinen retoriikka, ”murrosaikojen politiikka”, ideaalitypisointi...) varten molemmat käsitteet typistetään tiettyjä tarkoituksia palvelevaksi ilman niihin piileytyvien muiden, laajempien, kompleksisempien ja toisilleen ristiriitaistenkaan merkitysten läpikäyntiä. Sekä esteettisestä että politologisesta tulokulmasta käsiteparia soveltavilla tutkijoilla olisi mahdollisuus tietoon käsitteiden laajemmista merkityksistä ja niitä koskevan teoretisoinnin aiemmista edesottamuksista. Mutta koska poliittista tyyliä nimenomaisesti *sovelletaan* eikä teoretisoida, on eriävät merkityksellistykset jätetty tarpeettomina ja kelvottomina esityksen ulkopuolelle.

Mikäli taas silmämääräksi asetetaan soveltamisen sijasta käsitteen *teoretisointi*, voidaan sekä poliittisen että tyylin käsitteitä lähestyä useista perspektiiveistä ja käyttötarkoituksista käsin. Yhden perspektivistisen valokeilan sijaan käsitettä voidaan valottaa, projisoida ja ”zoomailla” monesta eri suunnasta ja valosta, jolloin poliittinen ja tyyli näyttäytyvät tarkasti operationalisoitavista termeistä poiketen monivivahteisina käsiteilmiöinä. Näitä käsiteilmiöitä vertailemalla ja yhdistelemällä voidaan saavuttaa kokonaisvaltaisempi käsitys paitsi poliittisen tyylin käsitteen aktuaalisista ja potentiaalisista merkityksistä, alasta ja rajoista, myös sen mahdollisesta tutkimuksellisesti merkittävydestä.

Tässä luvussa kohdennun poliittisen käsitteeseen. Koska multiperspektivistisellä käsiteanalyysilläkin on rajansa, nostan vertailevaan tarkasteluun vain muutamia konseptioita poliittisesta ja politiikasta. Poliittinen voidaan hahmottaa joko abstraktin politiikka-olion välttämättömäksi ominaisuudeksi, jolloin aiheellista on politiikan itsensä määrittely, tai poliittinen voidaan johtaa poliittisiksi nimetyistä ja tulkituista toiminta-, ero- ja suhteilmiöistä ilman pyrkimystä politiikan laajempaan määrittelyyn. Vaikka ensin mainittua voidaan väljästi kutsua käsiterealistiseksi ja toista nominalistiseksi tulokulmaksi, ei edellisessäkään tarvitse tarkastella poliittista (vain) ontologisena kategoriana, eikä jälkimmäisessä tarvitse välttää osallistumista politiikan luonteen filosofiseen teoretisointiin.

Mitä sitten on sellainen politiikka, josta poliittisen ominaisuus ja poliittisuus voidaan ymmärtää mahdollisimman laajassa mielessä? Erään osuvimmasta laajoista määritelmistä tarjoaa Heikki Paloheimon ja Matti Wibergin oppikirjamääritelmä:

Politiikka on hallitsemista, vallankäyttöä, taistelua vallasta, usein toisten ryhmien kustannuksella tapahtuvaa ryhmäkohtaisten etujen ajamista ja erilaisten toimenpiteiden yhteen sovittamista – – Politiikka on kaikkea tätä. Politiikka on toimijoiden tavoitteiden edistämiseen tähtäävää yhteisten asioiden hoitamista. Se on konflikteja ja yhteistyötä, niitä molempia. Jos konflikteja ei olisi, emme tarvitsisi politiikkaa.⁸⁶

Luonnehdinta kytkeytyy Max Weberin klassiseen määritelmään, jossa politiikan katsotaan olevan ”pyrkimys osuuteen vallasta tai vallan jakautumiseen vaikuttamista, joko valtioiden välillä, yhden valtion sisällä tai siinä olevien ihmisryhmien välillä”⁸⁷. Tässä politiikka on paitsi vallankäytöllinen, myös etatistinen ilmiö, joka viittaa Bertrand de Jouvenelin politiikan puhtaan teorian määritelmän kaltaisesti jokaiseen sellaiseen tilanteeseen, jossa ”A yrittää saada [ehdottaa, suostuttelee ym.] B:n tekemään H”. de Jouvenelin mukaan ”puhdas politiikka” (*la politique pure*) tarkoittaa ihmisryhmiä ”kokoavaa, lujittavaa ja koossa pitävää”, niin muodoltaan kuin tavoitteiltaan edellisen politiikka-konseption mukaisesti poliittiseksi määriteltävää aktiiviteettiä⁸⁸. Politiikka ilmaisee de Jouvenelin avoimessa määritelmässä Robert A. Dahlin behavioristisesti teoretisoimaa vallan käyttöä (A:n kykyä saada B toimimaan A:n haluamalla tavalla mahdollisesta vastustuksesta huolimatta⁸⁹) tai ”weberiläisesti” sen yrittämistä – pyrkimystä valtaan. Muodollisesti ja tavoitteellisesti ihmisryhmiä rakentavaksi ja lujittavaksi poliittisen toiminnan tekee sekä itse pyrkimys valtaan että jo tavoitetun valta-aseman soveltaminen.

Valtapyrkimykset ja valtiollisuus voidaan kuitenkin nähdä myös turhiksi rajoitteiksi politiikan ilmiön fenomenologis-reduktivistisemmalle käsitteellistämiseksi. Politiikka ei esimerkiksi Jacques Rancieren ajattelussa merkitse vallankäyttöä vaan erityislaatuisten toimijan harjoittamaa perusteperäistä toimintaa suhteessa, jonka sisältämien vastakkaisuuksien myötä toimija (subjekti) vasta voidaan tunnistaa toimijaksi. ”Politiikalle olemuksellista on kahta maailmaa yhdessä ilmentävän dissensuksen tekeminen näkyväksi”.⁹⁰ Näin politiikka voidaan tulkita radikaaliksi suhde- ja erokäsitteeksi tarkasteltaessa myös valtainstituutioita, joita tavanmukaisesti poliittisiksi kutsutaan. Politiikka ei tästä näkökulmasta ilmene arvattavassa ja proseduraalisessa vallankäytössä vaan nimenomaan tätä koskevissa poikkeuksissa, eriväisyyksissä ja murto-osissa, jotka nostavat esille tai luovat erityisille toimijoille mahdollisuuden i) valita toisin ja ii) osallistua oman subjektiviteettinsa määrittämiseen ja ilmentämiseen. Rancieren kanta liikenee

⁸⁶ Paloheimo & Wiberg 1997, 15.

⁸⁷ Weber 2009, 71.

⁸⁸ de Jouvenel 1963, 69; Vauhkonen 2002, 11-12, 45.

⁸⁹ Dahl 1957.

⁹⁰ Ranciere 2001.

Arendtin ”Was ist Politik” -esseessä⁹¹ esitettyä näkemystä, jonka mukaan poliittinen ilmenee toimijoiden välisissä suhteissa, ei toimijoissa itsessään. Poliitiikka ilmenee kahden tai useamman position välisenä suhteena tietynlaisessa muuttuvassa, joskin tuskin yksiselitteisesti käsiteltävässä valitsemisen, toimimisen, päättämisen ja ilmaisemisen tilanteessa (tilanteessa). Tällaisia kontingenteja tilanteita voitaneen luonnehtia Palosen muotoiluin ”dramaattisiksi toimintatilanteiksi”⁹².

Poliitiikkaa tilannesidonnaisena, toimijoiden välisissä suhteissa ilmenevänä dramaattisena toimintailmiönä voidaankin lähestyä kirjallisuudentutkijana tunnetun Kenneth Burken dramatistisella viisiöllä. Burkea mukaillen poliittinenkaan ”elämä ei” tulkitsijan saatikka toimijan näkökulmasta ”ole *kuin* draamaa – se *on* draamaa”. Dramatistisesti poliittinen tilanne voidaan jakaa viiteen välttämättömään komponenttiin: toimijaan (*agent*), tekoon (*act*), toimijuuteen (*agency*), tarkoitteeseen (*purpose*) ja tapahtumistaustaan (*scene*)⁹³. Poliittisen ilmiötä hämmästelevä saatinkin usein kysyä, miksi ja millä tavalla (*agency*) kukin (*agent*) toimii (*act*) annetussa tilanteessa (*scene*) jotakin tavoitellakseen (*purpose*) – ja edelleen: ketä tai mitä *vastaan* ja kenen tai minkä *puolesta*. Dramaattisuus on läsnä konsensuaalisessakin toiminnassa (kuten suostutuksessa, oikeuttamisessa ja sovittelussa) ainakin sikäli kuin tällä tullaan osallistuneeksi dissensuaalisten suhteiden ja vastakkainasettelujen uudelleen määrittelemiseen omia pyrkimyksiä paremmin vastaaviksi. Myös dissensuksen vastustaminen voidaan tulkita dissensuaaliseksi.

Paloheimon ja Wibergin laajassa määritelmässä korostetaan politiikan sekä konfliktuaalista että konsensuaalista luonnetta. Ilman edes jonkinasteista konsensusta politiikka uhkaa surkastua mahdottomuuteensa, kun taas ilman konflikteja se kävisi tarpeettomaksi. Konflikti merkitsee konsensuksen vastakohtaa, dissensusta, vastakantaisuutta. Konsensuaalisen ja konfliktuaalisen luonteensa suhteen politiikka voidaan jakaa kolmeen luokkaan: 1) konsensuaalisvetoiseen näkemykseen, jota kutsun työssäni myös yhteisölliseksi; 2) konsensuaalis-konfliktuaaliseen näkemykseen, jonka malliesimerkiksi nostan aiemmin esitellyn agonismin; ja 3) puhtaimmin konfliktuaaliseen, antagonistiseen näkemykseen. Perekdym aluksi yhteisöllisen ja agonistisen politiikka-ajattelun kiinnekehtiin. Vaikka yhteisöllisen ja agonistisen asenteen erot koskien poliittisen toiminnan luonnetta poikkeavat rajusti toisistaan, likenevät ne yllättävissä määrin oletuksissaan politiikan menettelytavoista ja tarkoituksiperistä. Sen jälkeen tarkastelen agonistisen ja antagonistisen politiikka- ja poliittisuuskäsityksen eroja korostaen jälkimmäisen roolia laajem-

⁹¹ Arendt 1993.

⁹² Palonen 1983.

⁹³ Burke 1969, 3-20.

pialaisen poliittisen luennan kannalta. Konfliktuaalinen antagonismi ja konsensuaalinen yhteisökäsitys taas edustavat poliittisuuden idean suhteen toisiaan täydentäviä vastakohtia, ja siksi niiden hahmottaminenkin vaatii vertailevaa ymmärrystä. En missään määrin pyri tyhjentävään tulkintaan teoreetikoiden poliittisesta ajattelusta vaan pikemminkin yksilöimään erilaisia poliittisen ja politiikan mieltämistapoja poliittisen tyylin monipuoliseksi käsitteellistämiseksi.

3.2 Poliitiikka yhteisöllisenä toimintana

3.2.1 Aristoteles yhteisöllisen politiikan, puheen ja toiminnan suhteista

Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikka* tarkastelee muun muassa kysymystä, kuinka viisaus ja poliittinen järkevyyys eroavat toisistaan. Tietämisen muodoista paras eli viisaus (*sofia*) ”on teellistä tietoa ja intuitiivista järkevyyttä, joiden kohteena on luonnostaan kaikkein arvokkaimmat asiat. Siksi ihmiset sanovat Thalesta ja Anaksagorasta ja heidän kaltaisiaan viisaiksi, mutta ei järkeviksi, kun he näkevät, että he eivät ymmärrä omaa etuaan. Heillä sanotaan olevan tietoa merkittävistä, hämmästyttävistä, vaikeista ja jumalallisista, mutta samalla hyödyttömistä asioista, koska he eivät etsi inhimillistä hyvää”⁹⁴. Hyvän elämän (*bios politikos*) ehtoja poliksessa määrittelevässä politiikka-konseptiossaan Aristoteles liikkuu (i) tieteen, (ii) toiminnan ja (iii) tekemisen välillä. Poliitiikkaa tai pikemminkin *poliksen* hallitsemisen asioita⁹⁵ koskevan, ”kaikkein tärkeimmän ja määräävimmän” tieteen ”päämääränä on pidettävä inhimillistä hyvää”. Tästä poiketen politiikka harkinnanalaisia ja täten tutkiskelua vaativia asioita koskevana toimintana (*praxis*) perustuu käytännölliseen järkevyyteen (*fronesis*), joka on ”totuudenmukaisesti päättelevä toimintavalmius niiden asioiden suhteen, jotka ovat ihmisille hyviä”. Aristoteleen ilmaisu ”politiikan harjoittaminen”⁹⁶ taas muistuttaa keinollista aktiviteettia, erilliseen päämäärään suuntautuvaa käsityön kaltaista tuottavaa tekemistä (*poiesis*), jossa ”yksittäinen poliittinen päätös on toteutettava yksittäisen teon kautta”. Tätä kolminaisuutta monimutkaistaa Aristoteleen käsitys ”harkitsevaan” ja myös ”oikeudelliseen” viittavasta ”politiikan taidosta”, seminkin kun pelkkä taito (*technē*) ilman politiikka-attribuuttiaan liittyy ”totuudenmukaisesti päättelevänä tekemisvalmiutena” pelkästään poeettisen tietomuodon sfääriin. Käytännöllinen tai siihen rinnastuva yksittäisiin tapauksiin keskittynyt poliittinen järkevyyks ei kuitenkaan ole taito vaan ”mielipiteitä muodostavan osan hyve”, ja tällaisena se kohdentuu asioihin, jotka ”voivat olla toisin” ja joiden päämääränä on ”toiminnan kautta tavoitettava hyvä”.⁹⁷ Poliittisen järkevyyden mittana on kyky hyvän tavoittamiseen poliittisen toiminnan välityksellä.

⁹⁴ Aristoteles 1989, 113.

⁹⁵ Vrt. Palonen 1998b.

⁹⁶ Poliitiikan harjoittaminen -käännös viittaa tahattomasti puhtaalle politiikka-aktiviteetille vasta 1700-1800-luvuilla kehittyneeseen ja Weberin *Politik treiben* -ilmaisussa kiteytyneeseen merkitykseen. Sen politiikka-merkityksen, mistä Aristoteles Anttilan ja Knuuttilan käännöksissä puhuu ”politiikan harjoittamisena”, voitaisiin nykyään katsoa viittaavan projektiiiviseen kameraali- tai muuhun toimintalinjapolitiikkaan: ks. Weber 1968 ja Palonen 1998b; politiikka-käsitteen eri dimensioista ks. esim. Palonen 2003b ja Sellin 1978.

⁹⁷ Aristoteles 1989, 8, 110-111, 113-115; Ks. Aristoteles 2008. Esimerkin *fronesis*-käsitteen monimerkityksisyydestä tarjoaa Himangan ym. Protreptikos-suomennos, jossa *fronesis* ei pelkästään käänny sanaksi viisaus vaan myös semasiologisesti ulottuu Aristoteleen viisaudelle toisissa yhteyksissä määrittämiin merkityksiin.

Kysymys siitä, rajautuuko politiikka toiminnaksi, jonka päämäärä (inhimillinen hyvä) toteutuu itse poliittisen järjenkäytön hyveellisessä aktiviteetissa vai tuleeko sitä myös tarkastella muuta inhimillistä hyvää toteuttavien ulkoisten päämäärien edellytyksenä, vaikeutuu lisää Aristoteleen ristiriitaisissa mielteissä käytännöllisen (eli poliittisen) järjen ja päämäärien suhteesta. Yhtäältä Aristoteles olettaa, että käsityksen inhimillisestä hyvästä sisältävä yksittäisiä päämääriä punnitseva tieto kuuluu harkinnanalaisia asioita koskettelevan käytännöllisen järjen piiriin, mutta toisaalta toteaa, ettemme ”harkitse päämääriä vaan keinoja”⁹⁸. Poliitiikan korkeimpana päämääränä poliiksen hallinnoimisen mielessä eittämättä on onnellinen yhteisö, jonka määrittäminen ei taasen ole jokapäiväisen käytännöllis-järjellisen harkinnan vaan mitä suuriten ”viisaustieteen”, kaikkein arvokkaimpiin asioihin kohdistuvan tietämisen haaste. Harkinnanalaisiksi alistetut yksittäisasiat käyvät keinoista tätä suurempaa päämäärää kohti. Tässä luonnollisen konsensuksen olettavassa proto-deliberatiivisessa politiikkakäsityksessä jätetään poliittisen järjenkäytön osalta pitkälti yksilöimättä ja erittelemättä ennalta annettu: mistä onnellinen *polis* koostuu, kuka tai ketkä sen määrittelevät? Aristoteleen ajattelu kääntyy kaupunkivaltiollisen yhteisöllisyyden lähtökohtiin: poliittisen toiminnan keinoluonteeseen kuten isonomiseen ja demokraattiseen hallintojärjestelmään ja retoriikkaan.

Teoksessaan *Retoriikka* Aristoteles määrittelee retoriikan ensisijaisesti kyvyksi ”havaita kunakin asian yhteydessä vakuuttava”. Aristoteles oikeuttaa retoriikan hyödyllisyyden toteamalla, että ”totuus ja oikeus ovat luonnostaan vahvempia kuin niiden vastakohdat, joten jos päätökset eivät ole sellaisia kuin pitäisi, syy tappioon on välttämättä puhujassa itsessään”.⁹⁹ Tämän näkemys mukaan retoriikka on siis taidollinen, mutta myös pelkän poeettisen tason ylittävä tiedollinen kyky: yhtäältä taito, jolla pyritään ulkoisiin päämääriin (kuten hyviin päätöksiin) vakuuttavaa koskevaa tietoa soveltamalla, toisaalta kykynä havaita (*theoresai*) eli arvioida taitoa enemmän kuin pelkkä taito (*technē*). Vakuuttavasta vakuuttumisen sijaan vakuuttavan havaitsemisena tämä erityinen retoriikan taito ilmenee myös puheessa, jonka ”perusteella kuulijat tulevat vakuuttuneiksi, kun *osoitamme*, mikä on todella tai todelta näyttävästi uskottavaa kussakin tilanteessa”. Retoriikan taitajan tehtävänä on kuitenkin erottaa vakuuttava siitä, mikä on vain näennäisesti vakuuttavaa. ”Argumentointia ei tee sofistiseksi kyky, vaan tarkoitus. Sitä paitsi retoriikan alalla tulee puhujaksi joko järjestelmällisen opiskelun kautta tai puhujaksi ryhtymällä, kun taas dialektiikan alalla tulee sofistiksi ryhtymällä sellaiseksi, mutta dialektikoksi

⁹⁸ Aristoteles 1989, 47; Ks. Knuuttila 1989, 243.

⁹⁹ Aristoteles 2000, 9, 10.

ei voi ryhtyä vaan siihen tarvitaan kykyä”.¹⁰⁰ Retorinen vakuuttaminen on vaikuttamista esimerkin ja enthymeman keinoin muun muassa ”monimutkaisia yhteyksiä” hahmottamattomien yksilöiden mielipiteisiin sellaisissa ”harkinnan kohteena” olevissa asioissa, jotka ”näyttävät voivan olla yhdellä tai toisella tavalla”. Siksi voi retoriikan kyvyllä niin kuin muillakin hyvillä asioilla ”saada aikaan mitä suurinta hyötyä ja väärinkäyttämällä vastaavasti vahinkoa”.¹⁰¹ Käytännöllisen järjen alaan liittyvänä havaitsemisen kykynä retoriikka vaatii poeettisesta tietomuodosta poikkeavaa teoreettista vastuullisuutta, soveltamisen viisautta.

Nikomakhoksen etiikassa keinoihin viittaava harkinta ja *Retoriikassa* retoriikan taitoon liitetty vastuullisuus politiikan kvaliteetteina saavat vahvistuksen heti teoksen *Politiikka* ensimmäisessä kirjassa. Teoksessa *polis* tarkoittaa ”korkeimpaan ja täydellisimpään hyvään” tähtäävää yhteisöä, joka on olemassa oikeudenmukaisuuteen perustuvaa ”hyvää elämää varten”, kun taas puhekyky (tai retoriikan taidolle ensisijaisin kyky järjelliseen arviointiin, *logos*) poliksen luonnollisen yhteisöelämän välttämättömänä välittäjänä on välttämätöntä ”sen sijaan edullisen ja haitallisen ilmoittamista varten”. Toisin sanoen puhekyky kuuluu niihin luonnollisiin ”aseisiin”, ”joita pitäisi käyttää käytännöllisen järjen ja hyveen mukaisesti”.¹⁰² Aiemmin *Nikomakhoksen etiikasta* johdettua poliitikan *praxis*-konseptiota (ii) tulisikin toimintana pitää puhetaidosta erillisenä poliittisen järjen hyveen ohjaamana harkintana, joka vain ilmenee sellaisessa vastuullisessa puheessa, joka hyveen- ja oikeudenmukaisen oikean ja edullisen esittämisenä on päämäärä itsessään siinä missä käytännöllinen järjestyyskin. Retorisiin ”tihutöihin” taipuvaiset ja hyveeseen ohjaamista opettamisessaan laiminlyöneet sofistit eivät Aristoteleen mukaan myöskään ymmärtäneet, mitä politiikan tiede koskee, sillä ”(m)uuten he eivät olisi samaistaneet sitä puhetaidtoon tai arvioineet sitä vähempiarvoiseksi”.¹⁰³ Politiikan tiede – teoretisoitu käsitys politiikasta – tarjoaa siis näkökulman retoriikkaan, antaa sille arvon, jäsentää puheen oikeamieliseksi ja vastuulliseksi sekä karsii väärinkäytöksiä inhimilliseen hyvään tähtäävän yhteisöllisyyden tieltä.

¹⁰⁰ Aristoteles 2000, 10, 11. Lainauksen kursivointi minun.

¹⁰¹ Aristoteles 2000, 10, 13.

¹⁰² Aristoteles 1991, 7, 9, 10.

¹⁰³ Aristoteles 1989, 201, 203, 204; Ks. Aristoteles 2000, 120.

3.2.2 Deliberatiivinen politiikka

Aristoteellinen politiikkakäsitys voidaan tiivistää muun muassa seuraaviin keskeisiin piirteisiin:

- i) Poliittisen toiminnan edellytyksenä on *polis*, korkeimpaan hyvään pyrkivä poliittinen yhteisö ja *politeia*, kansalaisten osallistumiseen perustuva poliittinen hallintotapa.
- ii) Poliittisen toiminnan *telos* eli päämäärä on toteuttaa käytännössä politiikan tieteen keinoin hahmoteltua käsitystä yhteisöllisestä ja inhimillisestä hyvästä käytännölliseen järkeen perustuvaa harkintakykyä soveltaen.
- iii) Poliittisen toiminnan keskeisin väline on vakuuttavan tunnistamiseen pohjautuva retoriikka ja puhekyky, jota tulisi käyttää oikein eli käytännöllisen järjen ja hyveiden mukaisesti.
- iv) Poliitiikan tieteen tehtävänä teoretisoida hyvän yhteisöelämän lähtökohtia, eikä sitä kaikkia hallitsemisen asioita käsittävänä tieteenä voi palauttaa erityistaitojen kuten politiikan harjoittamisen taidon tai puheopin teoretisoinniksi.
- v) Poliittisessa toiminnassa ja retoriikassa oikea ja totuudellinen ovat ja niiden tulee olla vastakohtiaan vahvempia. Näin hyveitä seuraava poliittinen toiminta toteuttaa luonnollisesti yllä mainittua päämääräänsä eli inhimillistä hyvää.

Vastakkainasettelua ja kamppailua enemmän politiikka näyttäytyy koheisiivisena, paremman yhteisön luomiseen kohdentuvana toimintana, tai toisin päin: poliittisen järjen ja teoreettisen viisauden avulla saavutettavan konsensuksen tulisi ainakin periaatteessa ylittää kamppailun ja dissensuksen aspektit määriteltäessä poliittisen toiminnan luonnetta. *Polikselle* ja *politeialle* pelkkiä ristiriitoja ja hajaannusta tuottavat tekijät eivät kuulu eikä niiden pitäisi kuulua ”politiikkaan”. Retoriikka merkitsee tässä ”halukkaiden koalitiossa” yhteisöllistä hyvää vahventavaa vakuuttamisen välineenä, jonka avulla ”edullinen ja haitallinen” voidaan erottaa paremmin toisistaan. Poliitiikka on tässä mielessä lähtökohdiltaan ja tavoitteiltaan läpikotaisin normatiivinen hanke, jota tulisi tavalla tai toisella ohjata jaetulla ja yhteisesti hyväksytyllä käsityksellä inhimillisestä hyvästä.

Samankaltaisia lähtökohtia tai ainakin piiloisia taustaoletuksia politiikasta sisältyy myös joihinkin nykyisistä poliittisista sopimusteorioista. Silti kyseiset teoreetikot kuten Jürgen Habermas, John Rawls tai Richard Rorty eivät loppuun asti jaa Aristoteleen laajaa käsitystä politiikasta. Sopimusteorioissa on ”politiikan tieteen” sijasta kysymys tietynlaisista koheisiivisista ja konsensushakuista politiikkakäsitetä mukanaan kantavasta normatiivisesta yhteiskuntafilosofiasta,

joissa Aristoteleen mukaisesti etsitään hyvän poliittisen yhteisön ehtoja ja käytännöllisiä toteuttamistapoja ”teoria edellä” kamppailu- tai vastakkainasettelu-aspektien välttämiseksi. Esittelen sopimushakuista politiikkakäsitystä seuraavaksi habermasilaisella deliberatiivisen demokratian mallilla.

Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoriaa pidetään muun muassa Seyla Benhabibin ja Joshua Cohenin teoretisoiman deliberatiivisen demokratiakäsityksen ajatuksellisena taustakehyksenä. Deliberatiivisessa demokratiassa politiikan kohteiksi oletetaan palauttamattomasti yhteisinä pidettävät asiat. Niitä harkitsevan ja erilaisia kantoja kohtaan yhdenvertaista ymmärrystä osoittavan deliberatiivisen päätöksenteon tulisi olla kaikille osapuolille tasa-arvoinen, julkinen ja konsensukseen tähtäävä prosessi. Konsensushakuisen päätöksenteon on tarkoitus ottaa lopputuloksessa huomioon keskusteluprosessissa päätöstä tavalla tai toisella valmisteilleet näkemykset kaikkien hyväksymässä muodossa.¹⁰⁴

Poliittiseen deliberaatioon eli yhteisiä asioita koskevaan neuvonpitoon päästään toimijoiden suoriin yksityisiin intresseihin tähtäävän välineellisen järjenkäytön ylittävällä kommunikatiivisella rationaalisuudella. Toimijoiden on tarkoitus hellittää yksityisistä ja yksilöllisistä eduistaan yhteisen hyvän ja jokaista tyydyttävän lopputuloksen nimissä. Kommunikatiivisen rationaalisuuden edellytyksenä on, että ”elämismaailmansa” ja ”elinympäristönsä” yhteiseksi, jaetuksi, objektiiviseksi ja jo lähtökohdiltaan vuorovaikutukselliseksi tunnistavat yksilöt motivoituvat konsensushakuisen, rajoittamattomaan, ja eri kantoja yhdistelevään proseduraaliseen argumentaatioon sen sijaan, että harjoittaisivat toisia välineellistävään omaneduntavoitteluun pyrkiviä keinoja kuten strategisoivaa retoriikkaa (jota Aristoteles olisi varmaankin nimittänyt sofistiseksi).¹⁰⁵ Deliberatiiviseen, ratkaisukeskeiseen ja toisen huomioivaan eetoksen pohjaavalla kommunikatiivisella argumentaatiolla tulisi yhteisesti hylätä nollasummatulokseen tyytyvä eturistiriita-asetelma. Toisin kuin esimerkiksi Jean-Jacques Rousseau tai Thomas Hobbesin yhteiskuntasopimusteorioissa, ei yksilöitä ideaalitulanteessa ohjaa yleistähto tai tahto asettautua suvereenin suojeluksen omaa vapauttaan kaventamalla, vaan tahto osallistua yhteistä hyvää toisten ymmärtämisen ja jaettujen olosuhteiden käsittämisen keinoin tavoittelevan kollektiivisen logoksen palvelukseen sekä tahto ratkaista yhteisiä asioita koskevat kysymykset avoimessa keskustelussa parhaimman argumentin periaatteella. Jokainen osallistuja käyttää järkeään yhteisymmärryksen kannalta vakuuttavimman argumentin muotoilemiseksi, ei strategisesti oman menestyksen tavoittelemiseksi. Deliberatiivinen malli kaihtaa siten tavanomaisia enemmistö-

¹⁰⁴ Ks. esim. Cohen 1989.

¹⁰⁵ Habermas 1984, 10, 13.

päätösmenettelyjä kuten aggregatiiviselle demokratialle tyypillistä äänestämistä, jolla yksioikaisesti selvitetään eniten suosiota saanut preferenssi, kanta tai ehdotus monien kilpailevien joukosta ilman pyrkimystä erilaisten intressien edustajien väliseen ymmärtävään neuvonpitoon.

Keskustelulle nojautuva deliberatiivinen demokratia tarvitsee toimiakseen erityisiä diskursiivisia ehtoja. Olosuhteessa, joita Habermas kuvaa ideaaliksi puhetilanteeksi, toimijat toteuttavat puheakteissaan ”puhtaasti” illokutiivisia, eivät perlokutiivisia tekoja. Yksilöt pyrkivät siis kertomaan avoimesti sanomalla tekemisen pyrkimyksensä siitä poiketen, että yrittäisivät ensi sijassa saada toiset toimimaan haluamallaan tavalla.¹⁰⁶ Kokonaisen listan argumentaatiovaatimuksia ideaaliselle puhetilanteelle Habermas esittää diskurssietiikassaan¹⁰⁷. Siinä ”tarkoituksena on artikuloida ne säännöt ja kommunikatiiviset edellytykset, jotka mahdollistavat pätevän konsensuksen sosiaalisten normien suhteen keskusteluun osallistuvien välillä”, tiivistää Cohenin tulkintaa seuraava Huttunen¹⁰⁸. Aristoteelisesti ilmaistuna diskurssia säätelevien käytänteiden kunnioittamisella ja toteuttamisella aktualisoidaan teoreettisesti muotoiltua ”korkeampaa hyvää” poliittisessa toiminnassa, jolloin poliittisen järkevyyden ja harkinnan tulisi realisoitua filosofisesti määriteltyjen hyveiden mukaisesti.

Etenkin deliberatiivisen demokratian ja sopimusteorioiden kriitikot syyttävät edellä esitellyn päätöksentekomuodon hahmottelijoita liian suppeasta politiikkakäsityksestä. Deliberatiivisessa demokratiassa on kuitenkin kysymys eritoten *demokratiateoriasta*, ei politiikan teoriasta poliittisen toiminnan ontologisen ja objektiivisen määrittelyn mielessä. Habermasin, Benhabibin ja Cohenin hanke on syvästi normatiivinen: se ei sisällä selvästi artikuloitua ja eriteltyä käsitystä politiikasta vaan ehdottaa, millaista hyvän poliittisen toiminnan *tulisi olla* tai kuinka demokraattisessa politiikassa *tulisi menetellä* hyvin ja oikeudenmukaisesti. Toisin sanoen teoreetikot etsivät poliittiselle toiminnalle mahdollisimman kattavaa legitimitettä. Näillä ehdoin deliberatiivisuutta voidaan tarkastella yhtenä menestyksekkäänä yhteisöllisen ja konsensushakuisen politiikkakäsityksen versiona. Deliberatiivisessa mallissa *politeia* rakentuu tietyt elämysmaailmaansa kuuluvat asiat yhteisiksi ja yhdessä päätettäviksi kokevista yksilöistä, ”halukkaiden koalitiosta”, jossa toimiminen edellyttää omien näkemysten avoimen julkituomisen ja peruste-

¹⁰⁶ Habermas 1984, 285-286, 295. Habermasin erottelu illokutiivisen ja perlokutiivisen puheaktin välillä on tosin melkoisen ontuva. Se ei jaa Austinin (1962) pragmatistisessa kielifilosofiassaan hahmottelemaa määrittelyä puheaktin käsitteestä ja kommunikaation onnistuneisuusehdoista (*felicity conditions*). Puheaktiteorian käsitteistä lisää luvussa 4.5.

¹⁰⁷ Habermas 1994.

¹⁰⁸ Huttunen 2014.

lemisen lisäksi tahtoa hakea asioihin ratkaisua oman intressin toteuttamisen sijasta kaikkia tyydyttävästä konsensuksesta. Deliberatiivisuus paitsi edellyttää yhteisöllistä mentaliteettia, myös luo sitä.

Agonistinenkin käsitys hahmottaa politiikan ilmiön yhteisölliseen ympäristöön, muttei johda poliittisen toiminnan sisältöä ja tavoitteistoa tavoista, joilla yhteisöä tai konsensusta ylläpidetään. Päinvastoin, agonismissa yhteisö tuottaa puitteet hallitulle vastakkainasettelulle, kamppailulle ja yhteisössä esiintyvien vastustajien alituiselle haastamiselle.

3.3 Agonistinen käsitys poliittisesta

3.3.1 Arendtin proto-agonismi

Ennen uudempaan agonismiin pureutumista tarkastelen Arendtin ”proto-agonistiseksi” tulkittavia revisioita Aristoteleen politiikkaa koskevalle ajattelulle. Arendtin politiikan ontologia kulminoitui 1950-luvun puolivälin jälkeen teoksissa *The Human Condition* (1958), *Between Past and Future* (1961) ja *On Revolution* (1962), joissa hän esitteli omaa politiikka-konseptiotaan hahmottelemaansa Platonista ja Aristoteleesta Hegeliin ja Marxiin johtanutta ”epäpoliittisen” politiikan teorian traditiota vastaan. Arendt seurasi Aristoteleen julkis-sosiaalisen sfäärin (*polis*) yksityisestä sfääristä (*oikos*) erottavaa, vapaille kansalaisille mahdolliseen elämänmuotoon viittaavaa *bios politikos* -formulaa, jonka ”sofistisesti” edelleen käsitti suoraan merkitsevän aktiivista ihmistenvälistä toimintaa (*praxis*) ja puhetta (*lexis*). Arendt ideaalitypisoi poliiksen vapaaksi toimintatilaksi, jota määrittä tasa-arvoisuus, demokraattisuus sekä poliittiselle toiminnalle eli puheelle vastakohtaisen mykän väkivallan poissaolo.¹⁰⁹ Julkisen alueella tapahtuva, nähtäville ja kuultaville tarjoutuva ”julkinen näyttäytyminen” muodostaa politiikan todellisuuden. Julkinen ”yhteisen maailman” todellisuus paljastuu politiikan todellisuudeksi, muttei Aristoteleen määrittämän ihmisten ”yhteisen luonnon” (kuten pelkän puhe- tai järjenkyvyn) myötä vaan siksi, ”että positoiden eroista ja niistä aiheutuvasta näkökulmien moninaisuudesta huolimatta kaikki ovat aina tekemisissä saman kohteen kanssa”. Samaten ”yhteinen maailma” loppuu, ”kun se nähdään vain yhdestä näkökohdasta ja kun sen sallitaan näyttäytyä vain yhdestä näkökulmasta”. Tällaista moninaisuutta Arendt pitää niin puheen kuin toiminnankin ”perusedellytyksenä”, mutta vasta puhetoiminta-aktiviteetti näyttäytymisen kanavana sekä tekee ihmiset keskenään tasa-arvoisiksi että identifioi heidät yksilöinä. Toiminta edellyttääkin aloitteellisuutta (*arkhein*), ”jonkin liikkeelle panemista”, sillä toiset tunnistavat aloitteellisen toimijan (subjektiksi) lopulta vain tämän puheen välityksellä.¹¹⁰ Juuri toiminnan kautta paljastuvaa identiteettiä tarkastellessaan Arendt alkaa ounastella, ettei toimintaa tule niinkään tarkastella hyödyllisenä keinona jonkin ulkoisen päämäärän saavuttamiseksi tai *pelkkänä* mykän väkivallan parempana korvikkeena.

Aristotelisen ja yhteisöllisen politiikkakäsityksen näkökulmasta Arendtin ensimmäinen agonistinen ja ”sofistinen” liike koskeekin politiikan palauttamista puheeksi. Toimijuuden ja identiteetin paljastava puhe, toiminta, kuten politiikkakin ”ihmisten välillä” tapahtuvana ilmiönä

¹⁰⁹ Arendt 2002, 21, 32-35; Ks. Villa 2000, 9.

¹¹⁰ Arendt 2002, 56, 63-64, 178-181.

merkitsee aina päämäärää itsessään¹¹¹. Esseessään *Crisis in Culture* Arendt vahventaa, että: ”esineiden valmistaminen mukaan lukien taiteellinen tuotanto ei sijaitse poliittisten aktiviteettien alueella; se jopa ilmenee niille vastakkaisena. Pääsyy epäluottamukseen minkä tahansa tyyppistä valmistamista kohtaan johtuu siitä, että se on todelliselta luonteeltaan utilitaristista”.¹¹² Näin ollen poliksen yleishyödyllisiä virka-asioita kuten oikeudenkäyttöä tai hallintoa on arendtilaisessa kehyksessä vaikea tulkita poliittiseksi toiminnaksi – ainakaan mielenkiintoiseksi sellaiseksi. Erilaisuudesta koostuvaa yhteiselämää konstituivana aktiviteettina politiikka kuuluu ihmisten moninaisuuden perustekijöihin ilman, että sen erityiseksi tehtäväksi aris-toteelisesti asetettaisiin laajempi ”inhimillinen” tai ”toiminnan kautta tavoitettava hyvä”. Arendtin polista koskeva agonistinen utopismi tasavertaisen puhekamppailun areenasta voidaan havaita tavasta, jolla hän erottaa politiikan Aristoteleen *Politiikasta*. Antiikin kreikkalaisten ”näyttäytymishalua kaikkein muiden tekijöiden kustannuksella” painottava ”erittäin individualistinen” toimintakäsitys ”agonismin hengen muodossa – – vaikutti kreikkalaisten intohimoiseen pyrkimykseen esittää itsensä ottamalla mittaa muista, mikä on pohjana kaupunkivaltioissa vallalla olleelle politiikalle”. Teoksessaan *Vita Activa* heti tämän sanottuaan Arendt viittaa historiallisesti ottaen löperösti *Nikomakhoksen etiikan* kohtaan 1141b24 ilmoittaakseen, etteivät kreikkalaiset ”pitäneet lakien laatimista poliittisena aktiviteettina”, sillä lakien säätäminen poliksen rakenteen luomisena kuin myös julkisen alueen rajaaminen tilan luomisena kuuluivat puitteisiin, ”missä kaikki myöhempi toiminta voisi tapahtua”. Näin Arendtin tulkinta sijoittaa ”totuudenmukaisesti päättelevän toimintavalmiuden” eli hyvettä ilmaisevan *praktisen* järjen Aristoteleen omalle järjestelmälle ristiriitaisesti pelkästään osaksi poliittisen aktiviteetin esivalmistelua.¹¹³ Poliittikka-aktiviteetin agonistinen irrottaminen hyveiden ohjaamasta politiikasta ja sen tieteestä tarkoittaa toiminnan irrottamista totuudenmukaisesti päättelevästä valmiudesta. Tällöin käytännöllisestä järjestä itsestään tulee paradoksaalisesti ulkoiseen päämäärään suuntautuvaa *tekemistä* – tietomuoto, josta Aristoteles sen eettisiin ja yhteisiin asioihin kohdistuvana järkenä halusi varta vasten erottaa. Arendtilaisessa mielessä politiikan ulkoinen päämäärä on ensi sijassa sen itsensä eli poliittisen vastaanpuhumisen mahdollisuuden, toimintatilan, säilyttäminen.

¹¹¹ Arendt 2002, 185; Arendt 1993, 11; Ks. Pulkkinen 2000, 190.

¹¹² Arendt 1968, 215.

¹¹³ Arendt 2002, 197; Ks. Aristoteles 1989, 114: ”Poliittinen ja käytännöllinen järkevyys ovat saman valmiuden eri muotoja. Valtiota koskevaa käytännöllistä järkevyyttä sanotaan, sikäli kuin se on määräävä, lainsäädännölliseksi järkevyudeksi; yksittäisiin tapauksiin liittyvää järkevyyttä nimitetään poliittiseksi järkevyudeksi...”.

Sekä tavoitteiden, näkökulmien että toimijoiden erilaisuutta ja vastakkaisuutta korostavana myös politiikka on revitty irti muista yhteisistä päämääristä, ja juuri tällaisena politiikan ”tarkoituksena on vapaus”¹¹⁴, jota siis poliittisen tilan ja osallistumisen suhteen voidaan samalla pitää politiikan ehtona. Objektiiivisesti tarkastellun prosessin näkökulmasta uuteen, ihmeenomaiseen ja arvaamattomaan, rajoja rikkovaan aktiviteettiin viittaavalla dissensuaalisella politiikka-konseptiollaan Arendt halusi etäännyä siitä länsimaisen filosofian traditiosta, joka ”pitää vapautta syypäänä ihmisen joutumiseen välttämättömyyden pauloihin ja tuomita toiminta, jonkin uuden spontaani aloittaminen, koska sen suhteet joutuvat ennalta määrättyyn ihmissuhteen verkkoon ja vievät aina mukanaan myös toimijan”¹¹⁵. Tämä voidaan käsittää suoraksi kriitikiksi deliberatiiviselle demokratia-ajattelulle, sopimusteorioille ja kaikenlaiselle yhteiskuntaa korostavalle ”platonismille”, joiden mukaan politiikan tarkoituksena on vapauden sijasta onnellinen yhteisö, koheesio, konsensus ja valmius puolustaa omia periaatteitaan. Miten tahansa: ainakin Arendtin agonismia voidaan pitää ”syypäänä” siihen, että Aristoteleen käsityksiä politiikasta ja retoriikasta on nykyään kovin vaikea arvioida muista kuin agonistisista tulokulmista.

3.3.2 Poliittinen arvostelukyky agonistisessa politiikanteoriassa

Arendtin agonistisen politiikkakäsityksen nykyrelevanssin kannalta yhtä tärkeää kuin näyttäytyminen ja retorinen puhetoiminta on käytännöllisen järjen tehtäviin kohdentuvaa, Aristoteleen vakuuttavan havaitsemisen kykyä perspektiiviltään muistuttava poliittinen arvostelukyky (*political judgment*). Tämän tarkasteluun Arendt syventyi etenkin myöhemmissä ajattelussaan. Kuten Aristoteleen taitoon ja taidon arviointiin viittaava retoriikka-konseptio, Arendtin arvostelukykyä koskeva teoretisointikin jakautuu yksittäisiä poliittisia kysymyksiä yksilöllisestä näkökulmasta lähestyvän i) toimivan osallistumisen ja historiallisia tapahtumia koskevan ii) sivustaseuraamisen tarkasteluun. Seuraajan arvostelukyvylle on tutkimuskohteena laadittu suuntaviivoja myös Ciceron ja Machiavellin, mutta eritoten Kantin, Nietzsche, Weberin kirjoituksista¹¹⁶.

¹¹⁴ Arendt 1993, 9, 28.

¹¹⁵ Arendt 2002, 237; Arendt 1968, 169. Poliitiikan prosessi-näkökulma on ehkä parhaiten esitetty teoksen *Between Past and Future* esseessä ”What is Freedom?”.

¹¹⁶ Kant: *Kritik der Urteilskraft* (1790), ”Was ist Aufklärung?” (1784) ja ”Ob das Menschliche Geschlecht im beständigen Fortschreiten zum besseren sei?” (1798); Nietzsche: *Aus dem Nachlass der achtziger Jahre: Jenseits von Gut und Böse* (1886); Weber: ”Die »Objektivität« sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis” (1904), *Politik als Beruf* (1919); Arendt: *Between Past and Future* (1961), *The Life of the Mind* (1975), *Eichmann in Jerusalem: A report on the Banality of Evil* (1963), implisiittisesti myös teoksessa *The Human Condition* (1958).

Toisin kuin valmistajat, poliitikot eivät Arendtin skeemassa arvioi asioita hyödyllisyyden perusteella. Ei-utilitaristisen aktiviteetin arvioimiseen kykenemättöminä poliittisen maailman julkisuuden ulkopuolella elävät valmistajat ja taiteilijat jakavat samankaltaisen epäluottamuksen politiikkaa kohtaan kuin poliittiset toimijat heitä kohtaan. Taidet(eos)ta ja politiikkaa ilmiöinä yhdistää toisiinsa kuitenkin niiden julkisuus. Yhtäältä Ciceroon, toisaalta Kantiin nojautuva Arendt kuitenkin olettaa, että näitä julkisuuden ilmiöitä pystyvät puhtaasti kauneuteen kohdistuvien kulttuurisin kriteerein arvioimaan ainoastaan ”täysin puolueettomat”, objektiivisen todellisuuden teoretisointiin kääntyneen filosofin kaltaisesti edessään näyttäytyvästä spektakkelista lumoutuneet seuraajat (*spectators*). Seuraajan arvostelukyvyn Arendt nostaa kuitenkin kantilaisesti teoreettista enemmän poliittiseksi askareeksi: mikäli politiikan tarkoituksena todella on vapaus, voidaan seuraajan Schilleriä mukaillen todeta löytävän ”tiensä vapautteen vain kauneuden kautta”.¹¹⁷ Arendt johtaakin seuraajan arvostelukyvyn erityiseksi, mutta itse tapahtuman osapuolten suhteen puolueettomaksi politiikan aktiviteetiksi huomiosta, että Kantin *Kritik der praktischen Vernunft* -teoksessaan (1788) esittelemästä kategorisen imperatiivin yksilöllisen itseoikeutuksen vaatimuksesta poiketen *Kritik der Urteilskraft* (1790) korosti pyrkimystä kaunistaa koskevan esteettisen arvostelukyvyn yleistettävyyteen. ”Laajennettuna ajattelukykyä” (*erweiterte Denkungsart*) seuraajan arvostelu vetoaa julkisuuden sfäärissä yleiseen makuun (*sensus communis*; *common sense*), muttei filosofisen päättelyn vaan toisten oikeutusta arvostelulle etsivän suostuttelun keinoin¹¹⁸.

Aristoteleen tapaan filosofiset ambitiot politiikan toimintamaailmasta erottelevan Arendtin lopputulemaa nyrjäyttäen voidaan agonistisen politologian tutkimuksellisen (tai tieteellisen) pätevyyden silti todeta perustuvan tietynlaiseen ajatuskollektiiviseen konventionaalisuuteen, jonka puitteissa vallitseviksi nousseisiin *sensus communis* -käsityksiin yltäneitä arvostelukyvyn tuotteita ja päätöksiä sovelletaan *ikään kuin* ne pitäisivät yhtä filosofisesti relevantin tiedon ja totuuden kanssa. Arendtin ajattelussa nämä poliittiselle arvostelulle ja siten suostuttelevan mielipiteen muodostamiselle olennaiset totuudet viittaavat filosofisista rationaalisista totuuksista poikkeaviin, usein historiallisiin faktoihin. Mutta historiallisia tapahtumia koskevien totuuksien lisäksi faktuaalisesti hyödyllisinä politiikan totuuksina voidaan pitää myös tätä fakta-todellisuutta vahventavia tulkinnallis-käsitteellisiä menettelytapoja¹¹⁹. Onnistumisesta saavuttaa *sensus communis* uhkaakin tulla pelkkä agonistisen normaalitieteen jaetun fakta-todellisuuden lo-

¹¹⁷ Arendt 1968, 215-219; Schiller 1985, 9.

¹¹⁸ Arendt 1968, 220-222; Kant 1956, §40.

¹¹⁹ Ks. Arendt 1968, 238-239.

cus communis, kulunut latteus – tai Alain Badioun loistavaa huomiota täydentääkseni: politiikan maailman lisäksi metodien, näkökulmien, käsitteiden ja tutkimuskohteiden kautta myös agonistisilla tutkijoilla näyttää olevan oma ”aristokraattisista” osatotuuksista poikkeava ”universaali totuusproseduurinsa”¹²⁰. Agonismille universaalia ja samalla konsensuaalista ainakin on normatiivinen häkeltyminen ”vastakkainasettelun politiikan” äärellä.

3.3.3 Demokraattinen agonismi

Agonismin nykyteoreetikkojen poliittisen arvostelukyvyn mukaiseen ”totuusproseduuriin” – siinä missä deliberatiivista menettelyä kannattavien näkemyksiinkin – sisältyy useita poliittisen toiminnan käsittämistä rajoittavia ja ohjaavia taustaoletuksia. Ensinnäkin agonistisenkin käsityksen ensisijainen mielenkiinto kohdistuu nimenomaan demokraattisen politiikan ja sen instituutioiden mahdollistaman vastakkainasettelun ja kamppailun tutkimukseen. Demokratia taas tuo mukanaan omat universaaleiksi nimittäjiksi oletetut taustamääreensä kuten jaetuksi tulkitun käsityksen demokratian arvosta ja luonteesta, toimijoiden tasa-arvosta, ihmisoikeuksista, vastustajan kohtelemisesta sekä sallitun ja kielletyn konfrontaation muodoista. Myös agonismi on sekä politiikkaa koskevien taustaoletustensa että korostamiensa poliittisten menettelytapojen suhteen normatiivinen hanke. Sopimusteorioiden kritisoimisen¹²¹ lisäksi agonismi osoittaa normatiivisuutensa erottautumalla antagonistiseksi nimetystä, poliittisen suhteen aina tietynlaiseksi vihollissuhteeksi käsittävästä politiikkakonseptiosta. Näin tekee erityisesti ”antagonisti” Carl Schmittin teoretisointia agonismiin revisioinut politiikan filosofi Chantal Mouffe. Mouffen mukaan oikeutetun vastustajan olemassaolo ja toimijuus sekä näin syntyvät poliittiset suhteet ja menettelytavat ovat välttämättömiä oman poliittisen toimijuuden konstituutiolle. Siksi vastustajia ei tule kohdella politiikasta poistettavina tai eliminointavina vaan politiikan mahdollistavina ja sitä edistävinä toimijoina, derridalaisittain ”perustavina ulkopuolisina” (*constitutive outside*).¹²² Mouffea referoiva Pilvi Toppinen kiteyttää asian seuraavasti:

(A)gonistisessa demokratiakäsityksessä tavoitteena on muokata poliittisesti vastakkaisia käsityksiä kannattavien välisten suhteiden laatua paremmin demokratian kanssa yhteensopiviksi – antagonismista agonismiksi. Hänen mielestään oleellista olisi muuttaa eri osapuolten asennoitumista niin, että vastapuolen edustajia ei nähtäisi vihollisina vaan legitiimeinä vastustajina, joiden näke-

¹²⁰ Badiou 2004, 142.

¹²¹ Ks. esim. Mouffe 1993, 41-59, 112-113.

¹²² Mouffe 1993, 114.

myksistä voidaan olla eri mieltä, mutta joiden oikeutta puolustaa omia näkemyksiään ei silti kyseenalaisteta. Vastakkaisten näkemysten edustajat jakavat keskenään samat eettis-poliittiset periaatteet, vapauden ja tasa-arvon, vaikka ovatkin eri mieltä niiden soveltamisesta ja merkityksestä.¹²³

Agonistit puolustavat politiikkakäsitystään vetoamalla erityiseen menettelytapaan (agonismiin) yleisten periaatteiden (demokratia, ihmisoikeudet jne.) säilyttämiseksi. Jälkimmäisiä ei tarvitse erityisesti määrittää vaan niiden oletetaan pysyvän merkityksekkäinä ja merkittävinä juuri agonismin kannattelemien pluralististen suhteiden kautta muodostuvien monimerkityksisyyksiensä sekä löyhien julistusten ja toimintaohjelmien välityksellä. Agonistisessa peliaikatilassa pluralismin tulisi ilmetä keinojen, tulkintojen, tavoitteiden, kantojen, välineiden ja osallistumisen, ei niinkään perimmäisten osallistumisen periaatteiden saatikka politiikka- tai vastakkainasettelukäsitysten eroina. Eettisten, uskonnollisten ja oikeudellisten periaatteiden ja samalla eri toimijoiden politiikantekemisen taustaoletusten ja arvolähtökohtien perkaamisesta luopuminen saa ”parlamentissa” kuitenkin aikaan pluralistisen kamppailun asiapitoistumisen ja puhuntavalikoiman eli retoristen tyylien osittaisen kaventumisen. Asioiden totuus ratkaistaan liberaalissa, ainakin periaatteellisesti kaikille avoimessa, edustajien välisessä konfrontaatiossa, jossa toimijoiden henkilökohtaisiksi miellettyjen käsitysten, vakaumusten ja uskomusten rooli, mutta myös toimintavaihtoehtorepertuaari on sangen rajattu. Jälkimmäisten arvioiminen kuuluu päätöksenteon ulkopuolisen arvostelukyvyn piiriin.

Agonismista antagonismiin siirtyminen merkitsee politiikan ja poliittisen ehtojen kannalta tietynlaista ”Occamin partaterän” käyttöä eli vähemmän olettamista. Poliittinen antagonismi saattaa sisältyä agonismiin aina vain rajatussa ja hallitussa muodossa – jaetun politiikanteon sfääriin, yhteisen pelitilan ja sääntöjen puitteissa. Antagonismissa poliittisen lähtökohtana on kuitenkin suhteessa toisiinsa olevien poliittisten toimijoiden (mm. yksilöiden, ryhmien ja kansakuntien) välinen tilannekohtainen vastakkainasettelu sinänsä, eivät vastustajien jakamat puitteet, pelitilat, toimintaperiaatteet, keinovalikoimat tai vallan välineet.

¹²³ Toppinen 2003, 70.

3.4 Antagonismi

3.4.1 Poliitikasta poliittiseen: *inimicus* ja *hostis*

Arendtilaista poliittisen käsitettä on syytä uudelleenarvioida yksinkertaisesti täsmentämällä, että vaikka poliittinen aina ”ilmentää itseään” (*etabliert sich*) erilaisten ihmisten välisenä ”yhteytenä” (*der Bezug*) tai suhteena¹²⁴, ei tällaisen yhteyden tai suhteen poliittisen luonteen hahmottaminen onnistu ilman tulkintaa siitä, mikä oikeastaan tekee siitä nimenomaisesti poliittisen. On siis siirryttävä takaisin alkuun: pelkän ekstension osoittamista tiukempaan reaalinmäärittelyyn. Poliittista suhderekäsitteenä voidaan lähestyä tukeutumalla varauksellisesti joihinkin Schmittin keskeisideoista. Seuraan etenkin Schmittin lanseeraaman poliittisen ystävän (*Freund*) ja vihollisen (*Feind*) eli puolustettavan ja vastustettavan välisen antagonismin idean soveltamista ihmisten välisten suhteiden poliittisuuden tarkastelussa. Antiteettiseen eroon viittaava poliittinen ystävä/vihollinen -dikotomia on luettava itsenäiseksi muihin, kuten esteettisiin, taloudellisiin ja moraalisiin eroihin nähden, mutta kuitenkin sillä tavoin, että ”jokainen erottelu, kaikista eniten poliittinen, voimakkaimpana ja intensiivisimpänä erotteluna ja kategorisointina, käyttää muita erotteluja tuekseen”.¹²⁵ Tämä ei pelkästään tarkoita sitä, että edellä mainitut muut erot vedettäisiin mukaan ”politiikan kontekstiin” tai tilanteisiin. Puhtaaseen vastakkainasetteluun viittaavana ero-suhteena ilmenevä poliittinen onkin usein luettavissa ulos konteksteista, joita poliittista mieluummin nimitetään sosiaalisen elämän taloudellisiksi, esteettisiksi ja moraaliksiksi ulottuvuuksiksi. Näiden lisäksi poliittinen on erityisesti kulttuurisiksi ja uskonnollisiksi kutsutuissa konteksteissa näyttäytyvä erotekijä. Voitaneen puhua ainutlaatuisista poliittisista tai politisoivista hetkistä tai momenteista, jotka tuovat tavanomaisiin eroavuuksiin vastakkainasettelua ilmaisevan intensiteetin.

Kahden tai useamman osapuolen välisenä antiteettisena suhteena poliittinen ei siis suinkaan ole palautettavissa esimerkiksi sopimusteoreetikoiden painottamaan ”poliittisen deliberaation” saatikka agonistien peräämään ”demokraattis-pluralistisen parlamentarismen sfääriin”. Poliitiikan agonistisen tilallisuuden sijasta poliittisen antagonistisessa tulkinnassa korostuu toiminnan tilanteellisuus. Schmittin *Freund/Feind*-dikotomiassa huomionarvoista on, ettei sen antagonistinen *Feind*-käsitteitys tue ajatusta vastapuoltaan enemmän tai vähemmän vilpittömästi kunnioittavasta, ikään kuin ”reilusti” mittelöivästä agonistisesta vastustajasta pelkkänä kilpailijana (engl. *enemy*, *competitor*, *adversary*, lat. *inimicus*). Paremminkin se viittaa näkyvään tai vain

¹²⁴ Arendt 1993, 11.

¹²⁵ Schmitt 1979, 28.

tarvittaessa näkyväksi tehtävään, aiheena olevan asiasisällön suhteen vastustajansa kukistamiseen pyrkivään ja Schmittin konseptioissa monesti myös avoimen sotaisaan *viholliseen* (engl. *foe*, lat. *hostis*). Kun latinan *inimicus* juontuu etymologisesti kiellosta ”ei-” (*in-*) ”ystävä” (*amicus*), antagonistinen *hostis*-käsite viittaa vihollisen lisäksi selvemmin pejoratiivis-normatiivisesti sävyttyneisiin muukalaisen (*ghostis*), myös valtionvihollisen (*Staatsfeind*), julkisen vihollisen (*hostis publicus*) tai ihmiskunnan vihollisen (*hostis humani generis*) merkityksiin. Schmitt itse havainnollistaa *inimicus*- ja *hostis*-käsitteiden eroa seuraavasti:

Feind ei siis merkitse kilpailijaa tai vastustajaa yleensä. Eikä *Feind* myöskään ole yksityinen vastustaja, jota kohtaan tunnetaan vastenmielisyyttä. *Feind* on ajateltavissa oleva eli todellinen mahdollisuus ainoastaan tilanteessa, jossa yksi taisteleva ihmisten ykseys asettuu vastakkain toisen vastaavan kanssa. *Feind* on aina *julkinen Feind*, koska kaikesta tällaiseen ihmisten ykseyteen, erityisesti kokonaiseen kansaan liittyvästä tulee tämän suhteensa myötä *julkista*. *Feind* on *hostis*, ei *inimicus* sen laajemmassa merkityksessä; *polemios*, ei *echthros* [yksityinen vihollinen] – – Usein siteerattu kohta ”rakasta vihollistasi” (Mat. 5:44 ja Luuk. 6:27) kuuluu ”dilige *inimicos* vestros” - - eikä ”dilige *hostes* vestros”. Poliittisesta vihollisesta ei tässä siis ole puhe.¹²⁶

Osuvuudestaan huolimatta Schmittin *Freund/Feind* -dikotomia ja eritoten siinä korostettava poliittisen vihollisen *hostis*-merkitys kuitenkin sisältävät historiallis-teoreettisia oletuksia, jotka nykypäivän sosiaalista todellisuutta kohteenaan pitävässä innovatiivisessa teoretisoinnissa on sellaisenaan hylättävä. Antagonismia agonismin sijaan tähdentävä vihollisen *hostis*-formulaatio on väärinkäsitysten välttämiseksi tietenkin irrotettava Schmittin näkemyksestä pitää kansakuntia ja kansoja (ihmisten ykseyksiä, *Gesamtheit von Menschen*) ensisijaisimpina poliittisina entiteetteinä, valtiota ”kaikkialle ulottuvana poliittisena yksikkönä” sekä puoluepolitiikkaa tätä valtion erillisasemaa haastavana substituenttina. Yhtä tarkoituksetonta on myös olettaa kollektiivien välinen aseellinen yhteenotto poliittisen suhteen ilmeisimmäksi ilmentymäksi.¹²⁷ *Polemos* poliittista määrittävänä intensiteettinä voidaan yhtä hyvin mieltää jännitteiseksi vastakkainasetteluksi eli konfliktiksi kuin puhtaaksi sodaksi.

¹²⁶ Schmitt 1979, 29. Suomennus minun, lainauksen pituudesta johtuen jätän alkuperäiskielisen muotoilun pois alaviitteestä; Vrt. Platon 2007, 194. *Polemios*- ja *echthros* -huomiossaan Schmitt viittaa Platonin Valtion 5. kirjan kohtaan 470: ”Käsitykseni on, että niin kuin on kaksi eri nimitystä, sota [*polemios*] ja puolueriita [Platonilla *stasis*, Schmittillä *echthros*], ne myös vastaavat kahta eripuraisuuden lajia. Toinen on oman väen keskeistä ja heimon sisäistä, toinen kohdistuu vieraaseen ja muukalaiseen.” Sekä itse tekstin että alaviitteen hakasuluissa esitetyt huomiot ovat omia täsmennyksiäni.

¹²⁷ Vrt. Schmitt 1979, 32, 46. Schmittin kuuluisan diktumin mukaan poliittinen ilmenee parhaiten sen äärimmäistapauksessa, oikeudessa sotaan (*jus belli*), toisin sanoen poliittisen entiteetin eli valtiollisen kansan oikeudessa ”vaatia omilta jäseniltä valmiutta kuolla ja tappaa vihollisia empimättä”. Schmittin omien *Der Begriff des Politischen*in aikaisten, muun muassa valtiota ja kansaa, kansakuntaa ja poliittista koskevien kantojen tarkastelemiseksi ks. esim. Schmitt 1933.

Historiallis-temaattisista myönnytyksistä huolimatta ystävän ja vihollisen suhdetta voidaan toki lähestyä sen ”konkreettisuudessa, eksistentiaalisessa mielessä”, mistä käsin *hostiskin* on nähtävissä jollakin tavoin jonkin puolesta tai jotakin vastaan toimimisen ilmiöstä postuloitavana julkisena entiteettinä, jonka kanssa eksplisiittiset ”konfliktit ovat *ääritapauksissa* mahdollisia”¹²⁸. Eksplisiittisesti konfliktuaalinen suhde ei siis ole ehto poliittiselle, vaan poliittinen suhde on avoimen konfliktin ehto – olipa tämä aseellinen vastakkainasettelu tai sanallinen polemiikki. Tässä epähistoriallisessa mielessä poliittinen suhde on *conditio sine qua non* luonnollisesti myös kaikelle sellaiselle, jonka agonistisesta näkökulmasta voidaan katsoa ”politisoituvan” ja jonka suhteen voidaan tietystä *polityssa* alkaa ”politikoida”. Agonistisesti politisoituvien kysymysten lisäksi on siis rutkasti poliittisia aiheita, jotka politisoituvat antagonistisella tavalla agonistisista puitteista riippumatta.

Puhuessaan ainakin historiallisesti katsoen kansa(kunta)an (*das Volk*) rinnastettavasta poliittisesta kollektiivista ”ihmisten ykseytenä” Schmitt viittasikin yksinkertaiseen ja jakamattomaan vastaavuuteen¹²⁹, muttei siis ensi sijassa yksilöiden taloudelliseen, uskonnolliseen tai esteettiseen (jne.) vastaavuuteen. Poliittisena oliona entiteetti implikoi ajatuksen samuudesta, *id*-entiteetistä *idem*-merkityksessä, vaikka varsinaisen identiteettipolitiikan alueelle kuuluu myös *ip-sen* eli entiteetin ainutlaatuisuuden tarkastelu. Poliittinen suhde voidaankin kohdallisemmin käsitellä *erilaisten* identiteettien välisenä, niiden keskinäisiä eroja ilmentävänä, situationaalisesti ja toiminnallisesti määräytyneenä yhteytenä. Tästä poiketen *inimicusten* keskinäistä kilpailua politiikalle tunnusomaisena yhteytenä tarkasteleva agonismi perustaa käsityksensä poliittisesta ennen kaikkea vastapuolten väliseen perustavaan samuuteen tai vertaisuuteen, esimerkiksi toimijoiden jakamaan politiikallisuuden tai poliittikkomaisuuden ominaisuuteen, jonka suhteen kilpailevat entiteetit voidaan ulkopuolisestakin näkökulmasta todeta *keskenään* identtisiksi. Juuri ajatus kilpailevien osapuolten keskinäisestä vertaisuudesta näin ollen luo, tukee ja ”etabloi” oletusta erillisestä politiikan kentästä tai sfääristä. Tässä, toisin kuin esimerkiksi yllä esitellyssä Rancieren politiikkakäsityksessä, politiikka pohjautuu nimenomaan ennalta määritellylle subjektiviteetille eikä lähtökohtaisesti luo tai tee sitä näkyväksi. Pelin, tilan, ajankäytön, debatin ja diskurssin jargonilla operoiva agonistinen politiikanteoria sekä parlamentaarisen toimijuuden tutkimus viihtyvätkin erityisen hyvin keskenään.

¹²⁸ Schmitt 1979, 28. Lainauksessa oleva kursivointi oma korostukseni.

¹²⁹ Huomattakoon, että esseessään ”Staat, Bewegung, Volk” (1933) Schmitt määrittää valtion johtuvan poliittisesta, pitää kansaa epäpoliittisena sektorina ja liikettä dynaamisena poliittisena elementtinä. Näin ollen itse asiassa liike (*Bewegung*) merkitsee kansan yhtenäiseksi tekeviä eksistentiaalisia ja historiallisia tekijöitä, kuten fasistien soveltaman Völkish-retoriikan painottamaa verta (*Blut*) ja maaperää (*Erde*), edustavaa poliittista voimaa.

On siis korostamisen arvoista, että niin agonistiset kuin sopimusteoreettisetkin käsitykset näyttävät suuressa määrin pitäytyvän oppialakeskeisesti politiikan kapeassa tulkinnassa. Ne tarkastelevat tietyllä ennalta rajatulla ”politiikaksi” mielletyllä kentällä ilmeneviä politiikan ilmiöitä (monikossa) sen sijasta, että edistyksellisesti keskittyisi sosiaalisen elämän eri tilanteissa ja konteksteissa ainutlaatuisella tavalla esiintyvän poliittisen erityisen ilmiön (yksikössä) tai *condition* esilletuomiseen¹³⁰. Antagonistisesta näkökulmasta taasen näin rajattua ”politiikkaa” (*die Politik*, vrt. *politics*) voidaan poliittisen prosessiluonteensa sekä institutionaalisuutensa mielessä pitää vain yhtenä poliittisen tapahtumaympäristönä muiden joukossa¹³¹.

3.4.2 Poliittisen intensiivisyys ja situationaalisuus

Muista antiteettisistä ilmiöistä poiketen poliittisella ei siis ole yhtä tai tiettyä ”substanssia” – niin kuin Schmitt sanoo – tai lokusta. Siksi ”(p)oliittisen pointti [”point of the political”] on tavattavissa miltä tahansa maaperältä, sillä jokaisesta sosiaalisesta ryhmästä, kirkosta, liitosta, yhteenliittymästä ja kansakunnasta kehkeytyy poliittinen – sen saavuttaessa korkeimman intensiteettinsä”¹³². Kun taloudellinen, uskonnollinen, eettinen tai jokin muu ”substantiaalinen” eli alun perin *epä*poliittinen antiteesi intensifioituu, aikaisemmat entiteettien veljellisesti kilpailevaan vastaavuuteen perustuvat puhtaan taloudelliset ja uskonnolliset (jne.) kriteerit sysäytyvät sivuun ja korvautuvat ”äärimmäiseen mahdollisuuteen” suuntautuvalla poliittisella erosuhteella. Intensifioitumisessa osapuolet asettuvat toisiaan vastaan itsenäisiksi id-entiteeteiksi ja muuntuvat poliittisiksi subjekteiksi. Tämä ei suinkaan tarkoita, että muut erot hälventyisivät politisoitumisen myötä. ”Poliittinen voi ammentaa voimansa mitä erilaisimmista ihmiselämän pyrinöistä... Se ei määrittele omaa asia-alueitaan vaan motiiveiltaan uskonnollisen, (joko etnisesti tai kulttuurisesti katsottuna) kansallisen, taloudellisen tai muunlaisen ihmisten yhteisyyden tai eroavaisuuden intensiteettiä”¹³³.

Miten tämänlainen intensiteetti sitten ilmenee, eli kuinka ja missä määrin erilaisia ihmisten välisiä suhteita olisi arvioitava poliittisesti relevantteina tai mitä ylipäätään voidaan *kutsua* poliittiseksi suhteeksi? Eräs keino lähestyä ongelmaa on selvittää, milloin ja mistä näkökulmasta erimielisyys tai kiista päättää esimerkiksi uskonnollisten ja kulttuuristen hengenheimolaisten

¹³⁰ Ks. Palonen 1987.

¹³¹ Ks. Edkins 1999, 2-4.

¹³² Schmitt 1999, 203.

¹³³ Schmitt 1979, 39, 38; Ks. Ojakangas 2004, 64, 65. Poliittikan teorian ja erityisesti Schmittin ajattelun tutkijana ansioitunut Mika Ojakangas täsmentää, että ”Schmitt emphasizes that every private – – dispute, every *stasis*, has the potential to become a struggle between friends and enemies... In other words, every private dispute leads potentially to the constitution of a separate political entity.”.

tai taloudellisten *inimicusten* välisen kilvoittelevan arvonantosuhteen. Muutos avaa siten osapuolille uuden eksistentiaalisen tilanteen: mahdollisuuden alkaa identifioitua keskinäisten erojensa perusteella ilman, että yhteisiä piirteitä tarvitsisi enää ylläpitää. Poliittisen antagonisti-
sessa tulkinnassa onkin kysymys tietynlaisesta fenomenologisesta reduktiosta, jossa tarkoitus on kaivaa esiin erilaisista aktuaalisista tai potentiaalisista vastakkainasettelutilanteista se pohjimmainen ristiriita, joka saa vastapuolet joko pitämään toisiaan vihollisinaan tai suhtautumaan toistensa toimijuuksiin ja oikeutuksiin välinpitämättömästi pyrkimyksissään saavuttaa valta-
asema tietyssä tilanteessa ilmenevässä kamppailun kohteena olevassa asiassa. Antagonismi siis ilmenee osapuolten suhtautumisessa *kulloiseenkin* kiistakysymykseen ja sitä kautta toisiinsa, minkä vuoksi vihollissuhdetta ei voida olettaa lopulliseksi, vaan luonteeltaan situationaaliseksi tai vain potentiaaaliseksi asiaintilaksi. Antagonistinen suhde voidaan tulkita latentiksi tapauksissa, joissa *hostis* ei saa julkista muotoa eivätkä agonistiset oletukset *inimicusten* toiminnan oikeuttamisesta ja kunnioittamisesta toteudu. Tavoiteltavien (puolustettavien) ja välteltävien (vastustettavien) aiheiden ja pyrkimysten sekä jonakin olemisen ja joksikin tulemisen kannalta subjekti voi toimia antagonistisesti suhteessa toisiin ilman tunnistettavaa vasta-subjektiviteettia – ilman julkista *hostista* tai vertais-*inimicusta*,

Vaikka antagonismi antaa agonismia ja konsensuaalisia näkökulmia enemmän tilaa nonverbaalille toimijuudelle, elämänvalintojen monipuoliselle ilmaisemiselle sekä toimimatta tai osallistumatta jättämiselle, on senkin ilmeisimpiä esiintymismuotoja uudelleen merkityksellistävä, uusia ja poikkeavia näkemyksiä ilmaiseva ja toisten käsityksiä muuttamaan pyrkivä tavoitteellinen kielenkäyttö. *Der Begriff des Politischen*issa esitetty poliittisen ero-suhteen antagonistisen luonne on luettavissa ulos muun muassa seuraavaa katkelmaa hyödyntäen:

[K]aikkien poliittisten käsitteiden, näkemysten ja sanojen merkitys on poleeminen. Niiden kohteena on tietty ristiriita, ne on sidottu konkreettiseen tilanteeseen, jonka (sodan tai vallankumouksen manifestoina) lopputuloksena on ystävä-
vihollinen -asettelu, ja ne muuttuvat tyhjiksi ja aavemaisiksi abstraktioiksi, kun tällainen tilanne loppuu. Sanat kuten valtio, tasavalta, yhteiskunta, luokka kuin myös suvereniteetti, oikeusvaltio, absolutismi, diktatuuri, taloudellinen suunnittelu, neutraali tai totaalin valtio jne. jäävät ymmärtämättä mikäli ei tiedetä, keitä näillä sanoilla yritetään puhutella, haastaa, kiistää tai torjua. Ennen kaikkea poleeminen luonne määrittää itse poliittinen-sanan kielellistä käyttöä huolimatta siitä, satutaanko vastustaja kuvaamaan (konkreettisesti harmittoman ja huomamattoman merkityksessä) epäpoliittisena, tai vastaavasti, jos joku haluaa jäävätä tai tuomita tä-

män poliittiseksi näyttäytyäkseen itse epäpoliittisena ja siten (puhtaan asiallisessa, tieteellisessä, moraalissa, oikeudellisessa, esteettisessä, taloudellisessa tai muiden poleemisten nuhteettomuuksien mielessä) korkea-arvoisempana.¹³⁴

Tämän kannalta poliittinen identiteetti saa sisältönsä julkisesta suhtautumisesta poleemisiin ilmaisuihin ja etenkin tavoista *käyttää* näitä ilmaisuja julkisesti – toisin sanoen puhumisesta muille omalla äänellään. *Der Begriff des Politischen*in avustuksella olemme hiljalleen tulleet ottaneeksi kurssin pragmaattisen kielifilosofian satamaan. Poleemisuus viittaakin potentiaalisesti kaikkiin sellaisiin monivivahteisiin ja -käytöllisiin käsitteisiin ja merkitysisältöihin, joiden mieltä ei täydellisen konsensuksen hengessä ole operationaalisesti kytketty vain yhteen tiettyyn käyttötarkoitukseen. Väljästi ottaen kielenkäytöstä voidaan löytää poliittinen intensiteetti – lataus ja jännite – aina, kun sen merkityksenannoilla on tarkoituksenmukainen, joko ihmisten välisiä suhteisiin, eturistiriitoihin, valtapyrkimyksiin, elämismailman ehtojen määrittelyyn tai (niukkuuden oloissa) pelkästään subjektien ja tai yhteisöjen julkiseen itsetoteutukseen tähtääviä tavoitteita. Tarkoituksekas, merkityksellistämisen keinoin osapuolten välisiä suhteita intensifioiva ja pyrkimysten ristiriitoja ilmaiseva kielenkäyttö valjastaa Schmittin mainitsemat ”aavemaiset abstraktiot” hyötykäyttöön.

Schmittiläisen antagonismin avulla poliittisen käsitteelliset mahdollisuudet voidaan ulottaa aiheisiin, elämänmuotoihin ja toimintoihin, joista politiikkaa agonistisessa tai yhteisöllisessä merkityksessä saattaisi vähiten odottaa löytävänsä. Antagonismille olennainen intensiteetin käsite on erityisen arvokas arvioitaessa ystävä/vihollissuhteiden lisäksi sitä, kuinka toimijat ilmentävät kulttuuriaan, ilmaisevat ja rakentavat omaa yksilöllistä tai ryhmäidentiteettiään ja suhteuttavat tekemisensä, olemisensä ja pyrkimisensä muihin toimijoihin. Poliittiselle stilistikalle se tarjoaa muita politiikkakäsityksiä enemmän vapauksia tulkinnalliselle luovuudelle kuin myös laajemman ja moniulotteisemman tutkimusympäristön.

¹³⁴ Schmitt 1979, 31-32. Suomennus minun. Lainauksen pituudesta johtuen jätän alkuperäiskielisen muotoilun esittelemättä alaviitteessä.

3.5 Poliittisen attribuutti?

Poliittista tyyliä konseptualisoitaessa keskeistä on *sellaisten lähtökohtien ja näkökulmien yksilöinti, joista käsin tyyliä voidaan menestyksellisesti nimittää poliittiseksi*. Jos poliittinen täten on sitä mitä tarkoitukseksaasti ja onnistuvasti poliittiseksi nimitetään, ei poliittisen ”sinänsä” tarvitse olla – ilman nimittämisen tekoa – yhtään mitään. Poliittinen ”itse” muotoutuu merkityksekkääksi aina erityisestä tarkastelunäkökulmasta – voisiko sanoa ”erillisestä vaarinotosta” – eikä käsitteen kokonaismerkityksen tavoittelemisen tunnu mielekkäältä.¹³⁵ Tässä luvussa olen tarjonnut muutamia keinoja poliittisiksi kutsuttavien ja miellettyjen ilmiöiden tulkintaan politiikan ja poliittisen valta-, toimijuus-, suhde- ja ero-käsitteellistystä soveltamalla. Käsitte- len vielä poliittisen attribuuttia laveasti ”yhteiskunnan” ja kulttuurin näkökulmasta.

Schmittiläistä *Freund/Feind* -erottelua pohjustavaa antiteettista toimintailmiöaspektia tähdentäen poliittinen suhde ja sitä kautta toimijuus voidaankin tulkita mistä tahansa *ainutlaatuisesta tilanteesta*, jossa on *mahdollista valita tarkoitukseksaasti toisin* jonkin asian puolustamiseksi tai vastustamiseksi tai jonakin olemisen tai joksikin tulemisen vuoksi. Tällöin itse valintaa voidaan lähestyä eksistentiaalisena ja situationaalisena sekä täten nimenomaan ainutkertaisena – joskaan ei välttämättä arendtilaisesti ennakoimattomana tai ihmeenomaisena – erotautumisena jostakin sellaisesta, jonka kanssa konkreettisemmat konfliktit voivat ääritapauksissa olla mahdollisia. Poliittisuuden osoittaminen ja esittäminen on lopulta poliittisen tulkitsijan tehtävä, ei tulkinnan kohteen kuten yksilötoimijan vastuulla. Tulkitsijan ei siis tarvitse tyytyä tutkimuskohteensa – yksilön tai ryhmän – omaan poliittiseen tietoisuuteen eli siihen, tunnistaako tämä toimintansa poliittiseksi – tosin tulkittavan omia käsityksiäkään ei tule sivuuttaa. Poliittinen voidaan esimerkiksi Claude Lefortia varauksellisesti seuraten nähdä ”yhteiskuntaa” tai yhteisöä alituisesti konstituivaksi ja muovaavaksi tekijäksi. ”Yhteiskunta” taasen on tässä tapauksessa syytä määritellä Georg Simmelin käsitysten kaltaisesti yksilöt sosiaalisina olentoina toisiinsa yhdistäväksi interrelationaaliseksi verkostoksi, ei etatistisesti kuten esimerkiksi Pohjoismaissa on tapana.¹³⁶ Poliittinen toiminta on tässä metodologisen individualismin tulokulmasta aina ”yhteiskunnallista” aktiviteettia. Simmeliläisessä mielessä yksilö osallistuu ”yhteiskuntaan” vain interaktiivisten suhteidensa kautta, joiden välityksellä hän myös identifioituu subjektiksi tai muuntaa subjektiviteettiaan. Poliittisen konditio nimittää potentiaalisesti jokaisen näin syntyneen id-entiteetin jokaista sosiaalisesti representoitua ”jonakin olemisen” ja ”joksikin tulemisen” aktiviteettia¹³⁷.

¹³⁵ Ks. Hänninen & Palonen 2004, 7.

¹³⁶ Ks. Lefort 1989, 11; Ks. Simmel 1910-1911.

¹³⁷ Identiteetistä ”jonakin olemisena” ja ”joksikin tulemisena” ks. Hall 1999, 227.

Näkyvän tai toimijuuden välityksellä näkyväksi tulevan poliittisen suhteen tasolla tämä aktiviteetti voi yksilöllisen erottautumisen lisäksi ilmetä yksilöidenvälisenä harkinnanalaisena tai kontingenttina yhdentymisenä jotakin niiden välisyydelle ulkonaista tai vierasta vastaan. Tämänkaltaisen, antagonistisesti periaatteellista yleisyyttä tavoitteleva konkreettinen kollektiivinen poliittisuus kuin myös mikä tahansa ryhmäidentiteetti perustuu – Marxin kielellä ilmaisten – ”itsekkäiden intressien yleisyytenä” esiintyvään ”yleiseen intressiin”¹³⁸. Antagonismilla on pelkän vastakkainasettelun eli vihollissuhteiden muodostamisen lisäksi taipumus rakentaa ystävyyssuhteita ja näin ollen konsensusta sekä edellytyksiä poliittiselle yhteistoimijuudelle ja kulttuurille. Yksilöllisiä intressejä ja vastakkainasettelulinjoja uudelleen jäsentämällä ja poliittista kulttuuria luomalla se liikenee määrättyjä vastakohtiaan agonismia ja etenkin yhteisöllistä politiikkakäsitystä. Se, mitä yleisesti kutsumme kulttuuriksi, olipa se harkinnanalaisesti rakennettua tai kontingenttisesti rakentunutta ala- tai yhtenäiskulttuuria, kantaa mukanaan taipumusta yleisten intressien universalisoimiseen yleisesti totuudellisena.

Poliittisenkin tarkastelu on siis eräänlaista liukastelua kulttuurisesti yleistetyn yksilöllisyyden ja yleisesti yksilöityneen kulttuurin kaltevilla pinnoilla, joissa toisin valitsemisen poliittista aktiviteettia ei aina voi palauttaa vain yksilölliseen tai vain kulttuuriseen. Zygmunt Baumanin lailla kulttuurin voidaan huomioda olevan ”tehokkaimmillaan silloin kun se on naamioitu luonnoksi”. Sillä juuri kulttuurin myötä ”(s)e mikä on keinotekoista näyttää silloin juurtuneen ’asioiden perimmäiseen järjestykseen’, vaikuttaa välttämättömiltä ja korvaamattomilta – joltakin, minkä muuttaminen ei ole ihmisen vallassa”.¹³⁹ Juuri kulttuurisesti ilmenevänä voidaan poliittista lähestyä arendtilaiselle politiikka-käsitykselle vastakkaisena, normatiivista järjestystä, toiminnan ennakoitavuutta ja kyseenalaistamattomuutta ihmisten väliseen maailmaan tuovana suhde-ilmionä. Sama pätee poliittisen käsitteen tavanomaisilmaisuihin: poliittisen käsitteen banaali ja tässä mielessä ”luonnolliseksi naamioitunut” merkitys piilee sen menestyksellisessä jokapäiväiskäytössä. Kielellisten konstruktioidenkin tasolla pätee, ettei yksilö ainoastaan aktiivisesti edusta tai ilmennä kulttuuriaan, vaan kulttuuri ilmenee, näyttäytyy yksilössä.

Analyttisestä näkökulmasta jokaista edellä hahmoteltua poliittisen tarkastelu- ja käsittämistapaa (konsensuaalista, agonistista ja antagonistista käsitystä) voidaan pitää yhtä relevantteina yrityksinä ja vastauksina poliittisen määrittelemiseksi. Täten ei ainoastaan olekaan mielenkiintoista (esim. Lappalaisen kaltaisesti) tarkastella, rakentavatko poliittiset toimijat ystävä-vihollinen suhteita vaan myös kysyä, miten toimijat osallistuvat jo vallitsevien valta- ja ero-suhteiden sekä identiteettien ylläpitämiseen, kuinka he yrittävät muokata niitä tai asettautua niistä

¹³⁸ Marx 1973, 244.

¹³⁹ Bauman 1997, 178-183, 189, 195.

eroon ...ja kuinka yksilöt samalla tulevat kulttuurisesti muokanneeksi ”omaa kulttuuriaan” tai vaihtaen: yhteiskunnallisesti ”omaa yhteiskuntaansa”.

Poliittisen tyylin tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on, kuinka eli *millä tyylillä* tämä menestyksellisesti poliittiseksi kutsuttava kulttuurinen ja yhteiskunnallinen toiminta tapahtuu tai voidaanko poliittista toimintaa kohdallisesti edes käsittää ilman kohdentumista toiminnan tyyliin, toiminnan ja tyylin suhteisiin sekä tavalla tai toisella eriteltävän tyylin itsensä poliittisuuteen. Analyyttinen ote on siksi kohdennettava tyyliin vähintäänkin samalla tarmolla kuin poliittiseen.

4. Tyyli

4.1 Lähtökohtana stilistiikka

Edellisessä luvussa käsittelin poliittisen attribuuttia kohdentumalla sitä koskevien erityisalojen eli politiikan tutkimuksen ja poliittisen filosofian tarjoamiin tulkintoihin ja teorioihin poliittisesta. Kun tavoitteena on poliittisen tyylin käsitteen mahdollisimman laaja-alainen, mutta silti yhteen tutkimukseen rajautuva puhtaasti teoreettinen erittely, on johdonmukaista tarkastella myös tyylin käsitettä erityisalojensa viitekehyksistä ja tulokulmista. Keskitynkin tässä luvussa etenkin stilistiikan, estetiikan ja kirjallisuustieteen alueilla luotuihin käsitteellistykseen tyylistä.

Stilistiikka eli tyylintutkimus voidaan tiivistetysti määritellä kielessä, tekstissä, diskurssissa ja myös laajemmin ottaen toiminnassa esiintyvän luovuuden tutkimukseksi. Sen ylimalkaisena tarkoituksena on lähinnä kielellisiä ilmiöitä sekä kielen ja todellisuuden suhdetta koskevan ymmärryksen edistäminen. Tutkimusalana se perinteisesti sijoittuu lingvistiikan, kirjallisuuden tutkimuksen ja estetiikan välimaastoon ja hyödyntää näiden piirissä kehiteltyjä teorioita ja tutkimusotteita.¹⁴⁰ Toisaalta voidaan puhua kirjallisuuden stilistiikasta ja lingvistisestä stilistiikasta, mutta myös muihin kuin välittömästi kielellisenä näyttäytyvään sosiaaliseen toimintaan kohdistuvasta stilistisestä tarkastelusta. Näin stilistinen ekspertiisi voidaan rajatuin ehdoin ja metodologiselle huolellisuudella ulottaa muun muassa kuvataiteen, urheilun sekä poliittisten ja sosiaalisten suhteiden analyysiin.

Vaikka laajasti oppialana ymmärrettynä stilistiikka voitaisiinkin kääntää yleiseksi tyylintutkimukseksi¹⁴¹, on keskeisimmät tyyli-käsitteen merkityksiä ja analyysiä koskevat kategoriat juurevimmin johdettavissa joko kirjallisuuden tai yleisen kielentutkimuksen piiristä. Juuri tämä teoreettinen yksijuuruisuus tekee tyylin käsitteellisestä ekstensiosta, sen käyttöönotosta muilla kuin kirjallisuuden kentillä haasteellisen. Luvun lopussa ja tätä seuraavassa yhteenvedossa tarjoan joitakin avauksia tähän suuntaan.

Aloitan tyylikäsitteen läpikäynnin ekspression ja ekspressoitavan sekä muodon ja sisällön tarkastelulla. Tämän jälkeen käsittelen tyyliin liittyvää perusproblematiikkaa eli sisällön ilmaisemisen ongelmaa dualistisen, monistisen ja pluralistisen stilistiikan näkökulmista. Näin liikun

¹⁴⁰ Tiivistykseni soveltaa Simpsonin (2004, 3-4), Leppäsen (2000, 221-222) ja Leechin & Shortin (2007, 11-12) määrittelyjä stilistiikasta.

¹⁴¹ Abstraktisesti tyylin käsitteeseen fokuoituessani en läpikäy stilistiikan metodisia osa-alueita kuten metriikkaa, draama-, kuva-, metaforateoriaa tai stilistiikassa sovellettuja foneettisteoreettisia аспектеjä.

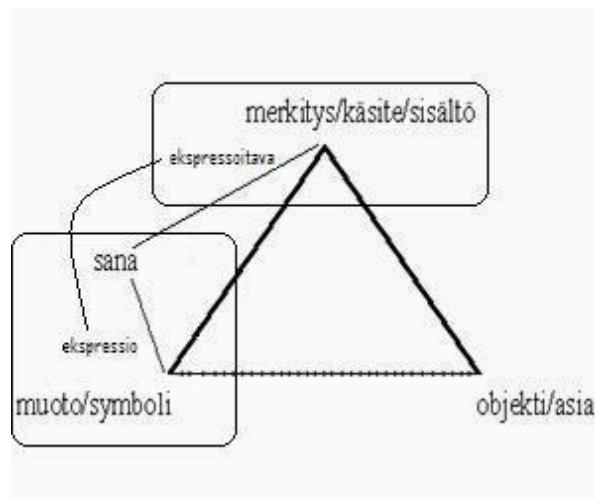
kohti monissa stilistiikan klassikoissa esitettyjä defintiivisempiä ja vähemmän teknisiä teoretisointiotteita. Omailmeisyyteen, tekniikkaan (taitoon) ja universaalisuuteen viittaavat tyylin merkitysaspektit esitellään luonnikkaasti J. Middleton Murrin esistilistisessä pioneerintyössä *The Problem of Style* (1922; 1960), kun taas useiden 1900-luvun tunnetuimpien kirjallisuuskriitikoiden keskusteluista ja alustuksista kootussa *Style in Language* -teoksessa (1960) painottuu eritoten säännön ja poikkeuksen dikotomia. Pragmaattisen stilistiikan ehdoton nykyklassikko, Geoffrey Leechin ja Mick Shortin *Style on Fiction* (1981; 2007) taasen perustaa tyylinanalyysin perinteellisesti muodon ja sisällön ongelmalle sekä valinnan käsitteelle. Kullekin teokselle on ominaista pyrkiä etsimään parempia vaihtoehtoja tyylin tavanmukaisimmiksi nähdylle merkityksille ja osoittamaan tyypillisimpien määritelmien puutteet niiden välisiä ristiriitoja ja käyttöaloja tarkastelemalla. Tyylin käsitteitä soveltavina valaisevina anekdootteina käytän myös esimerkkejä klassisesta retoriikasta.

4.2 Ekspressio ja tyyli, muoto ja sisältö

Tyyliä voidaan eri kielitieteellisistä teoriadisiplaineista lähtien tarkastella muun muassa ekspressoitavan ja ekspression dikotomialla. Se tuo pohjaa klassiselle stilistiikalle tyypillisen muoto/sisältö -erottelun merkittävyydelle.

Niin kielen ymmärtäminen kuin sen käyttökin edellyttää ilmaisua. Ilmaisua, ekspressio, taasen osoittaa ensitärkeytensä kielessä ainoastaan sellaisen vastaanottavan toiminnon kautta, jota la-veasti voidaan nimittää impressioksi. Kohdattavana, koettavana tai noteerattavana mikä tahansa ekspressio saa aikaan impression: vaikutteen, vaikutelman, reaktion. Paitsi yllättävät, imponoi-vat elämykset ja emotiot, myös tietoisella intellektillä ladatut reseptiot syntyvät impressiosta. Impressio siis edeltää ja ehdollistaa tulkintaa sekä muotoaa ilmaisuista tavalla tai toiselle vai-kuttuneen omia ekspressioita.

Ekspressio voidaan merkin ja merkityksen ohella laskea yhdeksi kielen elementaarisimmaksi osaksi. Sitä voidaan Benedetto Crocen hengessä pitää myös lingvistiikkaa ja estetiikkaa sekä kielen filosofiaa ja taiteen filosofiaa yhdistävänä tekijänä¹⁴². Yleisen lingvistiikan näkökul-masta jokaisen sanan, nimen ja symbolin luonne on ekspressiivinen. Jotakin ilmaisevana eks-pressio viittaa itsensä ja oman muotonsa ylitse sen tarkoittamaan merkityksekkääseen sisältöön kuten käsitteeseen tai ajatukseen, siis johonkin ekspressoitavaan. Ekspression ja ekspressoita-van suhde voidaan alustavasti sovittaa seuraavankaltaisesti mukailtuun merkityksen kolmioon:

Kuva 1: Ekspressio ja ekspressoitava merkityksen kolmiossa

¹⁴² Croce 1909, 234.

Formaalisena, esimerkiksi foneettisena tai grafemaattisena merkkimuotona ekspressio toimii Ferdinand de Saussuren lingvistiikan termein käsitettä, ajatusta, ideaa – siis ilmaistavaksi merkittyä merkitystä (*signifié*) merkitsevänä merkitsijänä (*signifiant*). Ulkoisiin objekteihin kuten asioihin tai olioihin eli referentiaaliseen, ei-kielelliseen merkitykseen ekspressio liittyy vain välillisesti ilmaistessaan niihin viittaavaa mielekkääksi käsitteellistettyä ajatussisältöä. Saussuren huomiolla, ettei kielellinen merkki, esimerkiksi sana, yhdistä niinkään nimeä ja asiaa vaan käsitteen ja ilmaisun (ekspression), voidaan termit *signifié* ja *signifiant* jouhevasti asettaa osaksi lingvististä ja merkityksen kolmiota. Fregen termein käsite on paralleellinen merkityksen miellulottuvuudelle (*Sinn*), kun taas objekti, asia tai olio (*”thing”*) vertautuu merkityksen referenssiulottuvuuteen (*Bedeutung*). Samaisilla termeillä merkityksen kolmiota on eritelty muun muassa semantikko Stephen Ullmann ja tieteenfilosofi Ilkka Niiniluoto.¹⁴³

Itse ekspression merkitys ei kuitenkaan palaudu sen *merkitsemään* merkitykseen (ekspressoitavaan sisältöön) vaan nimenomaan muotoon, jonka sisältö *ilmaistaessa* saa. Niin kuin operationalisti Gilbert Ryle kuvailee: ”ekspression merkitys ei ole entiteetti, johon se viittaa, vaan sillä suoritettavan [kielellisen] toimenpiteen *tyyli*”, sen itsensä ”rooli” (*”rôle”*) kielessä. Ekspression merkitys kielen tyylipitoisena, tyyllisesti latautuneena ilmaisu- tai käytötapana taas sen lähestyy wittgensteiniläisestä ja pragmaattisesta kielifilosofiasta tuttua oletusta sanan merkityksestä sen käyttönä kielessä.¹⁴⁴ Ekspression ja tyylin suhdetta voidaan käytöllisesti lähestyä myös ”tyyli edellä”, kuten esimerkiksi Barrett Wendell on tehnyt:

Tyyli, kuten minä sitä termiä käytän, tarkoittaa yksinkertaisesti ajatuksen tai tunteen ekspressoimista kirjoitetussa muodossa.¹⁴⁵

Ajatuksia tai tunteita ilmaisevana tyyli onkin tulkittavan kokonaisuuden ”merkitysaspekti” – tai kokonaismerkityksen aspekti – jota voidaan mielekkäästi lähestyä itsenäisenä kielellisenä (merkityspitoisena) komponenttina¹⁴⁶. Sillä, onko ajatus tai tunne ilmaistu kirjoitetussa tai muussa muodossa ei tässä kohtaa ole huomionarvoista.

Juuri tämän kielellisen merkitysaspektin yksilöiminen osaksi ekspressiota tai jopa tyylin suorasukainen rinnastaminen ekspression sekä kumpaisenkin käsittäminen kielellisen kohteen denotatiivisesta merkityssisällöstä poiketen pikemminkin sen muodolliseksi tekijäksi kytkee kielen lingvistisen ja esteettisen tarkastelun toisiinsa. Erilaiset käsitystavat muodon ja sisällön

¹⁴³ Ks. esim. Saussure 1959, 65-68; Frege 1993; Ullman 1973, 6-7: 1957, 72; Niiniluoto 2002, 118.

¹⁴⁴ Ryle 1957, 262 (kursivointi minun); Ks. Ullmann 1973, 8.

¹⁴⁵ Wendell 1904, Brewsterin 1921, xi, mukaan.

¹⁴⁶ Hough 1969, 8.

tai ekpression ja ekspressoitavan keskinäissuhteesta vaikuttavat konkreettisesti tyylin käsitteellistämiseen ja sitä kautta stilistisen tarkastelun kohde- ja metodivalintoihin.

Muodon ja sisällön suhdetta ja kielellisen ekspressiivisyyden tärkeyttä tyylin käsitteelle voidaan aluksi lähestyä kahdella tyypillisimmällä stilistisellä typologisoinnilla: dualismilla ja monismilla. Dualismi ja monismi edustavat kahta vastakkaista kantaa sisällön ekspressoimisen ongelmaan. Esitän niiden keskeisimmän eron kuvioilla, joita avaan seuraavissa alaluvuissa:

DUALISMI

MONISMI

Kuva 2: Dualistinen ja monistinen tyylikäsitys¹⁴⁷

¹⁴⁷ Kuvio on revisioitu versio Leechin ja Shortin (2007, 16) esittämästä kaaviosta.

4.3 Dualismi

4.3.1 Vaate, metafora, vaate-metafora

Dualismi tähdentää sisällön itsenäisyyttä ilmaisun puhtaasti ekspressiiviseen muotoon nähden: ekspressiivisen muodon ominaispiirteiden ei katsota määrittävän ekspressoitavaa sisältöä. Sen mukaan sisältö on näin ollen ilmaistavissa ilman kompromisseja monella eri tavalla eli *tyylillä* sisällön itsensä merkityksen – tai edelleen: ajatuksen, tunteen tai sanoman – lainkaan muuttumatta. Dualistisesti tyyli voidaan Graham Houghin mukaisesti nähdä eräänlaisena vaatteena, johon ajatussisältö on kulloinkin puettu, tai – mikäli itse vaatteena pidetään kielen foneettista ja grafemaattista aihiota – tämän vaatteen koristuksellisenä ”leikkauksena” tai muodikkaana yksityiskohtana¹⁴⁸. Tyyli on yhtäältä puhtaasti sisällön ilmipanon kannalta välttämättömän merkityskomponentti, mutta toisaalta sisällön esitystavan eli ”sisällön muotoamisen” harjunnan- ja valinnanvaraisuuden kannalta muunneltava, varioitava asia. Tämä tekee esityksen symbolisen kielenkäyttö- ja tyyliaspektin keskenään erottamattomiksi. Osuvan, vaate-allegoriaa hyödyntävän havainnollistuksen kielen hyötykäytön ja sen tyyllillisen merkitysaspektin yhteen kietoutumisesta esitti jo Marcus Tullius Cicero tarkastellessaan metaforan syntyä teoksessaan *Puhujasta* (*De Oratore*, 55 eaa):

Metafora on alun perin syntynyt välttämättömyydestä, koska käytössä ollut sanasto on ollut tiukkaa ja rajallista, ja myöhemmin siitä tuli suosittu hauskuutensa ja miellyttävyytensä vuoksi. Vaatteetkin keksittiin alun perin torjumaan kylmää, mutta myöhemmin ihmiset alkoivat käyttää niitä myös koristautuakseen ja luodakseen arvokkuuden vaikutelmaa.¹⁴⁹

Ciceron vaate-esimerkin kautta tyylin ”merkitysaspekti” voidaan mielenkiintoisella tavalla kytkeä myös sosiologiaan: esimerkiksi Georg Simmelin *Philosophie der Mode* (1905), *Philosophie des Geldes* (1900) alaluku „Der Stil des Lebens” sekä Thorstein Veblenin *Theory of the Leisure Class* (1899) – puhumattakaan Pierre Bourdieun habitusteoriasta – perustelevat samankaltaisten sosiaalisten ”muototarpeiden” korostumista yhteisöelämässä, jopa niiden osittaista ensisijaistumista primääritarpeiden kohdalliseen tyydyttämiseen nähden. Taipumusta on tutkittu myös symbolisen interaktionismin ja sosiaalisen konstruktivismin piirissä. Dualismin

¹⁴⁸ Hough 1969, 3.

¹⁴⁹ Cicero 2006, 269.

kannalta vaate-allegoria kuitenkin osoittaa, että keskenään erilaisin kuosien ja leikkauksin (tyylillisin merkitysaspektein) ”koristelluilla” vaatteilla (eri ekspressioilla) voidaan saavuttaa sama vähimmäistavoite, esimerkiksi kylmäntorjuvuus tai uskottavuus (sanoman merkityssisältö). Säänmukainen – ”säällinen” – pukeutuminen luonnistuu myös säädyllisesti¹⁵⁰. Täten dualistinen vaatemetatfora alistaa esteettisen valinnan (koristeltu kuosi/esitystyyliekspressio) sokeasti toiminnan primäärifunktiolle (suojaava vaate/viestisisältö/ekspressoitava). Mutta sopiiko se oloihin, joissa vaatteita ei tarvita tai niihin pukeudutaan pelkästään ekspression tai performanssin vuoksi?

Performanssi merkitsee dualismille aina sekä suorittamista että esittämistä. Sitä puoltavat alkutekstit voidaan kohdata jo niistä Sokrateen dialogeista, joissa Platon muotoaa retoriikkaansa, kuten *Faidroksesta*, *Valtiosta* ja *Pidoista*. Toisaalta stilistiseen dualismiin viittaa myös Aristoteleen Retoriikassa esitetty kolmijako *logoksen* eli puheen järjellisen sisällön, *eetoksen* eli puhujan oman suhtautumis(asente)en ja *paatoksen* eli yleisöön vetoamisen välillä. Näissä klassisissa esityksissä kokonaissuoritus koostuu ”suoritettavasta” ja ekspressoitavasta rationaalisesta kiinto-osasta eli puheen varsinaisesta ajatuksellisesta aiheesta ja sen esittämisen enemmän tai vähemmän vakuuttavasta erillisestä suoritusosasta.

Dualistinen tyylikäsitys voidaan eritellä myös Ciceron puheopista. *De Oratore*ssa puheenaiheeksi nostettavan asiasisällön keksiminen (*inventio*) erotetaan erillisenä askareena puheen muodollisista seikoista kuten sisällön loogisesta järjestämisestä (*dispositio*) sekä sen koristeesta vetoavaksi ja vakuuttavaksi (*elocutio*). Ekspressiivisinä, ilmaisumuodossa esiintyvinä komponentteina sekä *dispositio* että *elocutio* (muistamisen, *memoria*, lisäksi) edeltävät puheen varsinaista esittämistä eli puhumista (*actio*)¹⁵¹. Siten dualistista tyylikäsitystä kuvaavan kaavion (yllä) ekspressiot 1, 2 ja 3 poikkeavat toisistaan kaikilla muilla paitsi *invention*, puheen aiheen, tasoilla.

4.3.2 Variatiivisuus ja kielen resurssit

Tyylin ajatusta pukevaksi koristeelliseksi vaatteen mieltävä dualismi määrittelee myös stilistiikalle omat tarkoitusperänsä. Saussurelaista strukturalismia edustaneille Charles Ballylle ja

¹⁵⁰ Aivan kuin jo itse Wittgenstein (1999, 92) olisi äkännyt tyylin – ja ideologian! – merkityksen filosofisen tutkimuksen kohteena: ”Ristiriidan säädyllinen asema tai sen asema säädyllisessä elämässä: Siinä on filosofinen ongelma”.

¹⁵¹ Cicero 2006, 57, 231 Puheen lingvistiis-leksikaalisen tai symbolis-loogisen syntaksin tason ja sen esteettis-koristeellisen tason muodollisen yhteen liudentuneisuuden eli lingvistisen ja esteettisen tarkastelun kytkeytyneisyyden puolesta todistaa esimerkiksi Ciceron pyrkimys lähestyä myös esitystapaa muokkaavaa *dispositiota* tyyllillisenä komponenttina.

Michael Riffaterrelle tyyli löytyy kielen sisällöllissanomallisen ytimen ympärille lisättyjä affektiivisiä tekijöitä ja ekspressiivisiä resursseja tarkastelemalla. Bally olettaa näiden resurssien olevan kielessä valmiina, ja Riffaterren runontulkintateoriassa puhdas tyylinanalyysi nojautuu oletukselle, jonka mukaan semanttisesti invarianttia sisältöä voidaan ekspressoida eli eksplicitoida erilaisin variantein tämänkaltaisia valmiita resursseja hyödyntäen. Ballylle ja Riffaterrelle ajatussisältö voi – nonaffektiivisesti ilmentyneenä – esiintyä myös tyylittömänä tai alastomana, jolloin edellä käsitellystä impressiosta uhkaa kutistua pelkkää viestiin reagoimista ja vastaanottamista.¹⁵² Pelkkää vastausta “Kyllä” voidaan, riippuen toki tilanteesta ja oletuksista, pitää nonaffektiivisenä, ainakin samankaltaisesti myöntövyvyyteen viittaavaa sisältöä ilmaisevan vastauksen “Totta hitossa!” rinnalla. Affektiivisuuden vaatimus tyylin nimittäjänä on kuitenkin huomattavasti relationaalisempi ja vivahdeherkempi kysymys kuin esimerkki antaa ymmärtää: ongelmaksi muodostuu affektiivista ilmaisua koskevien kriteerien moninaisuus kuten kysymys, tuleeko ilmaisun affektiivisuus aina kytkeä osaksi ilmaisijan tarkoituksesta toimintaa. Tämä johdattaa kuitenkin keskelle tyylin variatiivista, moniulotteista luonnetta. Yhtä kaikki, molempien dualismi lähentyy C.F. Hockettin laajasti hyväksyttyä ja siteerattua määritelmää tyylintutkimuksen kohteesta. Siinä missä Bally tähdensi affektiivis-emotionaalista muuntuvuutta, kiinnittyy Hockettin huomio ilmaisun sopivuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen:

Karkeasti sanottuna kahden samankielisen ilmaisun, jotka välittävät suurin piirtein saman viestin mutta jotka poikkeavat kielellisiltä rakenteiltaan, voidaan katsoa eroavan toisistaan tyylillisesti: *Hän tuli liian aikaisin* ja *Hän saapui ennen määräämää*, tai *Minulla on kunnia ilmoittaa teidän arvokkuudellenne* ja *Tziisus pomo, tsekkaas tää!*. Yksittäisessä kielessä ilmenevät tyylilliset variaatiot ovat luonteeltaan yleisiä, ja monissa tapauksissa on tietty, tiettyihin tilanteisiin erityisen luontevasti sopivat erityistyylin.¹⁵³

Dualismin käsitys universaalista variatiivisuudesta edellyttääkin oletusta kiinteän, tietyn muuttumattomin kielellisin resurssein varustetun yksittäiskielen olemassaolosta. Dualistista jakoa voidaankin saussurelaisesti kutsua eronteoksi *languen* (yksittäiskielen [säätö]rakenteen)

¹⁵² Bally 1951, 16. Bally määrittelee stilistiikan dualistisesti seuraavalla tavalla: “La stylistique étudie donc les faits d’expression du langage au point de vue de leur contenu affectif, c’est-à-dire l’expression des faits de la sensibilité par le langage et l’action des faits de langage sur la sensibilité”; Vrt. Riffaterre 1971, 30 ja 1983.

¹⁵³ Hockett 1958, 556: “Roughly speaking, two utterances in the same language which convey approximately the same information, but which are different in their linguistic structure, can be said to differ in style: *He became too soon* and *He arrived prematurely*, or *Sir, I have a honor to inform you* and *Jeez, Boss, get a load of this*. Stylistic variations within a single language are universal, and in many cases there are certain special styles which are felt to be peculiarly appropriate for certain circumstances.”

ja variatiivisen *parolen* (kielellisten ilmaisutapojen) välillä, jossa stilisti kohdistaa mielenkiintonsa pelkästään jälkimmäiseen. Lingvistiikan termein ilmaistuna variatiivisuus *parollessa* merkitsee mahdollisuutta valintaan eri rekistereiden välillä. Hockettkin liittää variatiivisuuden eli muunneltavuuden tilanteenmukaiseen kohdallisuuteen, tietynlaiseen ”säädylisyyteen” uskotavuuden saavuttamiseksi. Samankaltaisesti tekee Erik Andersson laajasti siteeratusta artikkelissaan ”Style, optional rules and contextual conditioning” (1975). Andersson määrittelee tyylin sellaiseksi kielelliseksi ja tarkemmin tekstuaaliseksi variaatioksi, joka ei vaikuta ”yleiseen viestiin” (*general message*) ja joka on mahdollisesti ehdollistunut sekä kontekstin että viestisisällön vaatimuksista. Resurssit tekstuaaliselle variaatiolle tietyssä yksittäiskielessä suo kielen sanasto ja sääntö rakenne eli kielioppi (*grammar*, vrt. *langue*). Kieliopillislähtöisen variaation alaa tietyssä kielisysteemissä todentaa ja toteuttaa tietenkin tietty – jälleen jokseenkin kiinteäksi arvioitu – kieliyhteisö (*community*). Se tunnistaa kieleen kuuluvat pakolliset syntaktis-semanticiset kuin myös näistä riippuvaiset valinnaiset sääntö rakenteetkin. Stilistiikka tarkastelee sitä, kuinka tietty yhteisö soveltaa kielensä valinnaissääntöjä erilaisissa kielenkäyttö konteksteissa, tekee valintoja kielensä sisällä.¹⁵⁴ Samanlaista määrittelyä voidaan – muutettavat muuttaen – soveltaa myös yhteisö-, konteksi- ja tilannesidonnaiseen toimijuuteen.

Stilistisen tarkastelun kohdistuessa pelkästään ekspressioon liittyviin, siis puhtaasti ilmaisutavallisiin piirteisiin – ei siihen, mistä on kysymys vaan siihen, miten eli missä muodossa se esitetään, josta esityksen perusteella oletetaan olevan kysymys – johdetaan samalla myös erinäisiä oletuksia kielellisestä referentiaalisuudesta. Vahvat referentiaalisuusoletukset tunnustavat esimerkiksi laajan synonymiteetin, käännettävyyden ja läpinäkyvyyden stilistiikan lingvistisiksi taustarakenteiksi. Näin kiinteisiin tarkoitteisiinsa viittaaviksi tulkittavat (ei-anaforiset) parafrasit eli kulloinenkin toisin sanoin kertomisen repertuaari tuodaan stilistisen valinnan keskiöön. Korostettakoon edelleen, ettei sanojen, muiden merkkikokonaisuuksien tai propositioiden samanmerkityksisyyden otaksuminen ole aidosti stilistinen vaan esi-stilistinen, lingvistinen oletus, jonka nojalla käsitteellisesti mielekkäät merkitykset voidaan ainakin nimellisesti jättää silleen ja kohdistaa tyylin analyysi puhtaasti ilmaisullisiin merkitysaspekteihin kuten sävyihin, painotuksiin ja konnotaatioihin. Esimerkiksi I.A. Richards jakoi merkityksen karkeasti neljään kategoriaan: asiasisältöön (*sense*), tunteeseen (*feeling*), sävyyn (*tone*) ja tarkoitukseen (*intention*)¹⁵⁵. Näistä muita paitsi ensimmäistä voidaan pitää dualistista stilistiikkaa kiinnostavina merkityskategorioina.

¹⁵⁴ Andersson 1975, 15-16, 20, 26.

¹⁵⁵ Richards 1930, 178-188.

4.3.3 Sisällön ekspressio tähdentämisenä ja täsmentämisenä

René Wellekin ja Austin Warrenin dualismi selkeyttää yllä esitettyä ”ciceromaisella” otteella: ”(k)aikki ilmaisukeinot, joiden avulla tiettyä asiaa voidaan tähdentää tai täsmentää, voidaan laskea tyylioppiin kuuluviksi: metafora, joka kyllästää kaikki kielet, primitiivisimmätkin, kaikki retoriset kuviot, syntaksiset rakenteet”¹⁵⁶. Tässä skeemassa dualistinen tyylikäsitys edellyttääkin – ellei löyhää käsiterealismia niin ainakin kiinteistä käsitteellisistä yksittäissisällöistä rakentunutta kirkaslinjaista konseptualismia, jossa hyvän tyylin funktioksi liitetään tarkoitusten kannalta *selvä* sisällönilmaisus. Mutta jos todella oletetaan, että itse sisältö säilyy muuttumattomana ilmaisuvalikoiman monipuolisuudesta huolimatta, tuntuvat sekä tähdentäminen että täsmentäminen varsin rajallisilta operaatioilta. Ikään kuin olisi olemassa jokin sinänsä täydellinen idea, joka olisi tyyllillisesti ilmaistava mahdollisimman tähdellisesti ja täsmällisesti, ”*clara et distincta*”, mutta joka vähemmän täsmällisen tai tähdellisen ilmaisun kohdalla jää epäselvemmäksi tai uhkaa jopa altistua väärintulkintoille. Tässä, toisin kuin Ballylla ja Riffaterrella, jotka ainakin periaatteen tasolla jättivät myös tyyliyhjälle (nonaffektiiviselle) sisällönilmaisulle oman tilansa, Wellek ja Warren katsovat tyylin elimelliseksi, poistamattomaksi ilmaisukomponentiksi. Richardsin termein esitettynä dualismissa tunne- sävy- tai tarkoituspitoiset (*feeling, tone, intention*) merkityksellistämisyrietykset ovat toki mukana osana ilmaisukokonaisuutta, mutta ne eivät ikinä muuta sen sisältöä (*sense*). Itse idea, käsite tai asia ei siis tähdentämällä tai täsmentämällä merkityksellisty poikkeavaksi, ei edes esimerkiksi verrattaessa sitä saman sisällön huonosti tähdennettyn tai täsmennettyn ilmaisuun, vaikka hyvän ja huonon ilmaisun tuottamia impressioita vertailtaessa ei voitaisikaan päätellä, että kysymyksessä on *sama* idea, käsite tai asia.

Mutta entä, jos sisältöä ei kerta kaikkiaan voi täsmentää tai tähdentää edes välttävästi? Tarkastellaanpa edustavana esimerkkinä Suomen Sisu -järjestön entinen puheenjohtaja Teemu Lahtinen *Vaunu*-ohjelmassa esittämään lausuntoa suomalaisuuden merkityksestä:

Toimittaja: Mitä suomalaisuus sulle merkitsee?

Teemu Lahtinen: Suomalaisuus se on osa identiteettiä, se on kansallisuudet ja juuret tulee sieltä ja ... vähän vaikee lähtee purkamaan auki että kuinka minkälainen merkitys on niin tärkeelle komponentille siitä että mitä ite on...

Toimittaja: Sä oot nationalistisen järjestön puheenjohtaja, sen täytyy merkitä sulle enemmän kun tavalliselle ihmiselle...

¹⁵⁶ Wellek & Warren 1969, 219.

Teemu Lahtinen: No kyllä mä sen uskon mutta sanoiks pukeminen siitä et mitä ite sisällä tuntee tai näin pois päin se on vähän hankalaa voi olla että mun niinkun ilmasutaidon kyvyt ei riitä sitten kertomaan sitten tätä näkemystä se on...

Toimittaja: Onks se niin isoa?

Teemu Lahtinen: Se on jotenkin niin isoa ja niinku keskeinen osa siitä, mä en osaa kuvitella itseäni ilman tietoisuutta siitä että mä oon suomalainen.¹⁵⁷

Suomalaisuuden merkitystä täsmäntelevä sisällönilmaisuus ei ole mikään läpihuutojuttu. Pitäisikö täten siitä, mistä ei voi puhua selvästi, selvästikin vaieta – olipa tai tuntuipa sisältö (kuten ”suomalaisuus”) kuinka merkittävältä eli tähdennettävän arvoiselta tahansa? Merkittävien ja tähdellisten jos joidenkin asioiden tai ideoiden merkitysten soisi tulla *täsmällisesti* ilmaistuksi?¹⁵⁸ Tähdentämisen asteelle jäädessään sisältöä on vaikea tulkita samaksi kuin jos se tähdentämisen sijasta ekspressoitaisiin täsmällisesti. Lahtisen voidaan käsittää, kuinka tärkeä asia suomalaisuus hänelle on, muttei kovinkaan täsmällisesti alkuperäistä aihetta eli sitä, *mitä* suomalaisuus hänelle merkitsee. Dualismi, joka käsittää sisältöä ekspressoivan tyylin täsmäntämisinä ja tähdentämisinä, vaatii lahjakkailla ”ilmasutaidon kyvyillä” (Lahtinen) varustettua, kielen ”ekspressiivisiä resursseja” (Riffaterre) hallitsevaa, usein myös tyyli tietoista tyyli toimitusta – tyylikkyyttä sanan laudatiivisessa mielessä. Wellekin ja Warrenin stilistiikka soveltuukin paremmin taidollisten seikkojen arviointiin kuin tyylin käsitteen dualistiseen määrittelyyn.

Kuinka tahansa, Lahtisen kuvaus suomalaisuudesta ei ainakaan yhdeltä osin suinkaan ole tyylin tai huonotyylinen: milläpä muulla sisällön merkittävyyttä tai merkityksen arvokkuutta voisi paremmin tähdentää kuin kuvaamalla se ”sanoiks pukemattoman” ”tärkeäksi”, ”isoksi”, ja ”keskeiseksi”? Oletus, ettei kaikkia asioita/käsitteitä tai yksilöiden suhdetta niihin ole edes mahdollista lähestyä eksaktisesti tai etenkin tieteenomaisella kirkkaudella muistuttaa Wittgensteinin käsitystä uskonnosta: niin uskonnollisuus kuin fanaattinen kansallisuusaatekin sisältää omanlaisensa kielipelin ja järkeilyn, joka ei aukene kyseisen elämänmuodon ulkopuolella¹⁵⁹. Voidaanko ottaa askel pidemmälle ja olettaa, ettei tyyllistä variatiivisuutta voida dualistisin oletuksin rakentaakaan universaalin kielen (*langue*) perustalle? Kun yllä esitetyssä suomalaisuus-puhunnassa sisällönilmaisun tyyli koostuu mieluummin merkittävyyttä tähdentävän affektiivisen suhtautumisen kuin merkityksiä täsmäntävän affektiivisen erittelyn kuvaamisesta, lähestyy puhunta oudosti juuri intensiivisyytensä johdosta tietynlaista nollaretoriikkaa, jossa

¹⁵⁷ Lepistö, Sini-Mari 2010, 115-116. Keskustelun litteroineen ja sitä arvioineen Lepistö mukaan ”(s)uomalaisuus lipeää käsistä kuin märkä saippua, kun siihen yrittää tarttua määrittelyaikeissa”. Ks. YouTube.com: Yle TV2 2007: Vaunu: kyydissä Tommy Lindgren ja Teemu Lahtinen.

¹⁵⁸ Tässä merkittävyys, signifikanssi, tulee erottaa merkityksekkyydestä ja merkityksestä; Ks. esim. Hirsch 1976.

¹⁵⁹ Vrt. Wittgenstein 1966.

suostuttelun kohteen merkitys jää ainakin osittain hämärän peittoon. Silti itse *Logos*- tai *sense*-aspektein välitettävän aiheen *merkityksen merkittävyys* vain korostuu affektiivista suhtautumista pursuavan tyylin alle pusertuessaan. Tyylipitoista toimintaa voi toteuttaa universaalin kielen sijasta vaikka vasaralla.

4.3.4 Matter/manner, aihe/tapa

Kiintoisaa onkin dualismin suhtautumistapa itse sisällön käsitettä kohtaan, sen sisältökäsitys. Dualistinen käsitteen käsite muistuttaakin joskus likeisesti A.O. Lovejoyn aatehistoriaa, jossa tarkasteltavat aiheet nähdään käsitteellisellä tasolla olemassa olevan ikuisen ketjuun (*scala naturae*) kuuluviksi luettavien yksikköideoiden ilmauksiksi¹⁶⁰. Dualismissa tukeudutaan herkästi klassista *matter/manner* -erottelua¹⁶¹ hyväksikäyttävään ”tapa tehdä asioita” -määrittelyyn, minkä mukaisesti tyylin merkitysaspekteihin viehtynyt stilistikko – niin kuin perenniaalisten ideain historioitsija konsanaan – olettaa käytännössä tietävänsä, *mistä* ”asioissa” (esimerkiksi kielellisesti ilmaistun kohteen merkityksen kuten ”suomalaisuuden” kohdalla) on kysymys. Dualismin lähestyminen käsitteitä kohtaan kaihtaa puhdasta, kielelliseen konventionalismiin nojautuvaa nominalismia, jonka mukaan esimerkiksi suomalaisuus merkitsisi yksinkertaisesti sitä kaikkea, mitä eri puhunnoissa voidaan menestyksellisesti nimittää suomalaisuudeksi¹⁶².

Kirjallisuusstilistisen sisältö-ekspressio–suhteen havainnollistamisen ja analyysin esimerkki-kohteena ja kielellisenä perusyksikkönä on kuitenkin lause tai virke. Muun muassa yllä mainitussa Hockettin tyylimääritelmässä esitetyt ilmaisut ”Minulla on kunnia ilmoittaa teidän arvokkuudellenne” ja ”Tziisus pomo, tsekkaas tää” jakavat dualismin mukaan saman ekstensionaalisen tai denotatiivisen merkityksen (asian ilmissisällön): molempien ilmaisujen tarkoitettu mieli (*sense*) pysyy muuttumattomana.

Ensimmäinen ominaistaipumus *matter/manner* -dikotomisoinnissa on, että sen näkökulmasta mikä tahansa ilmaisu nähdään tyyllittyneenä, eikä mitään ilmaisua voida nimittää täysin neut-

¹⁶⁰ Vrt. Lovejoy 1960, 15-17.

¹⁶¹ Ks. esim. Hough 1969, 2; Leech & Short 2007, 13.

¹⁶² Oivallinen esimerkki tästä on yhteiskunnan käsite, jota toisinaan käytetään äärimmäisen etatistisesti (”yhteiskunta maksaa”) organistisesti (”yhteiskunta toimii niin-ja-niin”) tai kollektivistisesti (”meidän/niiden yhteiskunta”). Toisaalta sitä voitaisiin lähestyä myös eri tavoin jo lähtökohdiltaan yksilöllisesti merkityksellistyyvänä sosiaalisten interaktioiden ja toimijasuhteiden verkkona, mistä esimerkiksi Georg Simmel on kirjoittanut. Ks. esim. Sondermann 2004; luku 3.5.

raaliksi siten kuin esimerkiksi affektuaalis-esteettistä ulottuvuutta paikantaneet Bally ja Riffaterre olettivat¹⁶³. Tarkoitettu sisältö tai idea saa luvan tulla julkisesti ajatelluksi ja jaetuksi toisistaan poikkeavien ilmaisumuotojen välityksellä. Kuitenkin sisällön (*sense*) erottaminen muista merkitysaspekteista sekä määrittelemisen ilman näitä on kielellisesti toteuttamiskelvotonta¹⁶⁴. Stilistiikkaan penseästi suhtautuvista näkökulmista kielivälitteiset ilmaisumuodot edustavatkin välttämättä kompromissia – subjektiivisessa tyylittyneisyydessään enemmän tai vähemmän välttävää manifestaatiota sinänsä täydellisestä, kiinteästä sisältöideasta. Dualistisen stilistikon näkökulmasta taas tyyli ”tapana tehdä asioita” kiteytyy seuraavassa näkemyksessä tyylillisestä valinnasta:

Tyylillinen valinta rajoittuu sellaisiin kielellistä valintaa koskeviin aspekteihin, joita punniten sama aiheisisältö voidaan tuodaan esille vaihtoehtoisilla tavoilla.¹⁶⁵

Toiseksi, lingvistikista oletuksistaan johtuen, dualismille on rakentunut omanlaisensa rajoitettu stilistinen ekspertiisi. Dualistinen stilistiikka voi rajoittua vaikkapa aitojen, semanttisesti keskenään invarianttien mutta grammaattisesti varianttien parafrasien tyylillisten merkitysekkyyksien arviointiin. Erityisen ontuvasti dualismi soveltuu non-verbaalisen, sisällöllisesti vaikeaselkoisen tyylitoimijuuden tarkasteluun.

Diskurssin, tilannekontekstin ja kulttuurisen taustan huomioiva, pelkästään (esteettistä) muotoa erittelevä dualisti voi esimerkiksi kysyä, miksi *tietty* asia, joka voidaan esittää monilla toisistaan poikkeavilla tavoilla (*tyyleillä*), on valittu esitettäväksi *tiettyssä* tilanteessa juuri niin kuin esitetään.¹⁶⁶ Tämä on dualismin herkullisin lähtökohta, vaikka sen mukaisesti tutkittavasta kohteesta oletettaneenkin tiedetyksi – niin kuin olen yrittänyt vihjailla – jo liikaa. Dualismille vaihtoehtoinen tapa tyylin lähestymiseksi on monismi, jossa stilistisen analyysin ei tarvitse nojautua tyylille ulkoisiin sisältöoletuksiin.

¹⁶³ Miten stilistikko voi tällöin kielellisesti arvioida erilaisin ekspressioin (tyylein) ilmaistua sisältöä sinänsä, tyylin merkitysaspekteista riisuttuna, kun hänen omat kuvaamisaktinsakin ovat väkisinkin tyylittyneitä? Sisällön objektiivinen kielellinen määrittely käy mahdottomaksi.

¹⁶⁴ Seikan tarkempi arviointi vaatisi ajattelun ja kielen suhteen käsitteellistä tarkastelua, minkä kuitenkin tässä jätän aiheen ulkopuolelle.

¹⁶⁵ Leech & Short 2007, 31: ”Stylistic choice is limited to those aspects of linguistic choice which concern alternative ways of rendering the same subject matter”.

¹⁶⁶ Dualismista ks. esim. Leech & Short 2007, 15-20. Dualismista kontekstualisoivassa stilistiikassa ks. esim. Saukkonen 1984, 111-112; Vrt. Sanders 1977.

4.4 Monismi

4.4.1 Ajatus itse

Monistinen tyylikäsitys ei dualismista poiketen tee lopullista eroa kielellisesti välitettävän asiasisällön (ekspressoitavan) ja sen ilmaisumuodon (ekspression) välille. Muodon mukana myös sisällön osaksi ekspressiota liittävässä monismissa siis painotetaan ekspression liittyvien tekijöiden ja piirteiden määrittävän myös sen, *mitä* itse asiassa esitetään – tai tullaan esittäneeksi. Monistinen tyylikäsitys pitääkin sisältöön ja sen ilmaisemiseen liittyvää valintaa pitkälti yhtenä ja samana askareena, kun taas dualismissa sisältö- ja muotovalinta erotetaan toisistaan ja vain jälkimmäinen ulotetaan tyyliä koskevaksi valinnaksi. Tiukan monismin mukaan kielellinen esitys ei ole toisin ilmaistavissa eikä sellaisenaan muulle kielelle käännettävissä. Siten esimerkiksi kirjallisen teoksen sisältöä tai sanomaa ei voida arvioida ilman perehtymistä sen tyylin merkitysaspekteihin.¹⁶⁷ Aiemmin mainittua Richardsin merkityksen nelijaon *sense*-ulottuvuutta, myöskään Ciceron puheen aihetta, *inventiota*, ei voida pitää tyyllillisesti irrelevantteina kielellisinä komponentteina. Näin monismissa ajatellaan riippumatta siitä, voitaisiinko sisältöaspektit jollakin tavalla kohdallisesti erottaa muista merkitysaspekteista.

Esseessään ”On Defining Style” Nils Erik Enkvist esittelee kaksi määritelmällisesti mielenkiintoista mietettä monistiseen stilistiikkaan. Enkvist nostaa esiin Henri Morierin, jonka mukaan tyyli on yhtä kuin ”olemassa olevan dispositio, olemisen tapa” (*disposition de l’existence, une manière d’être*), kun taas Havelock Ellisin monismi artikuloituu teesiin, että tyyli on pelkän ”ajatuksen vaatteen” (*dress of thought*) sijasta ajatus itse (*the very thought itself*)¹⁶⁸. Ajatuksen julistaminen edellyttää tietenkin sen ”pukemista sanoiksi”, mutta sanallinen puenta myös muokkaa kohdetta, jota sen dualismin mukaan olisi vain tarkoitus ilmaista. ”Olemisen tapa” ja ”ajatus itse” eivät eksplikoidu, mutteivät myöskään ”ole olemassa” ilman tyyllillisiksi aiemmin luokiteltuja merkitysaspekteja. Näin ollen esimerkiksi dualismille rakas *matter/manner* -erottelu käy sopimattomaksi: ekspressoitava ei enää määritä ekspression ominaispiirteitä ja mielekästä liikkuma-alaa. Monismille tyyli siis on ”kaikki tai ei mitään”, merkityksellistävä avautuma teokseen tai toimintaan. Valitut troopit kuten metaforat ja parafrasit alkavat määrit-

¹⁶⁷ Leech & Short 2007, 16, 20–22.

¹⁶⁸ Enkvist 1964, 11; Vrt. Lordi Chesterfieldin ja edellä Houghin esittämään *dress of thought* -kuvaukseen.

tää oman merkityksensä palautumatta johonkin kiinteään, universaalikielessä selvästi yksilöitävään tarkoitteeseen. Metafora ”tosiasioiden kokemisen tapana” pakottaa tulkitsijan tekemään selkoa metaforasta itsestään, niin kuin Terence Hawkes kuvailee¹⁶⁹.

Tyyliä itse ajatuksena tai asiasisältönä voidaan Leonard Bloomfieldin kaltaisesti puolustaa väitteellä, että ”on hyvin koeteltu hypoteesi, että formaalisesti erilaisilla ilmaisuilla on aina eri merkitys”¹⁷⁰. Tai kääntäen, jokaiselle merkitykselle ja ajatukselle on olemassa vain yksi ”oikea sana”, *le mot juste*, niin kuin mahdollisimman kirkasta ilmaisua etsiskellyt Flaubert jo painotti. Tällainen tekijän sanomisen ja kuvaamisen tarpeeseen kietoutunut kunnianhimolla täyteytynyt affektuaalinen asenne kannustaa ainakin kielelliseen ilmaisurikkauteen ja verbaalisten osuvuuksien etsintään, mikäli ilmaistavaksi tarkoitettua ajatuksen uskotaan alkavan elää vasta ”oikean sanan” myötä. Osuvuudessaan ja onnistuvuudessaan monistinen ilmaisuote myös tuottaa uusia konventioita vanhojen vierelle, kuten seuraava katkelma sanataituri Juhani Aholta osoittaa:

Torkkuva ajuri luuhottaa rattaillaan kadunkulmassa, läähättävän kaasuliekin alla. Bulevardinkadun tuuheat puut ovat synkkänä holvina pääni päällä. Vanhankirkon hautausmaalla hiipii joku kisälli kultansa kanssa.¹⁷¹

Stilistisellä luennalla lienee mahdotonta esittää vaihtoehtoisia, substitutiivisia ”oikeita sanoja” edellä esitettyjen rinnalle ilman kajoamista kirjoittajan ajatussisältöön – saati ilman, että tavoiteltu affektiivinen kompositio muuttuisi. Mikä oikeastaan on se ajatus, jonka tässä voisi toisin ilmaista kuin Aho sen esitti? Siinä missä dualisti saattaa olettaa tunnistavansa ”tyylin verhotun” ajatuksen tai sanoman, monisti kunnioittaa tekijän, ”autorin”, autonomisuutta ekspressiivisen tekonsa suhteen, olipa kysymyksessä sitten poleeminen pääkirjoitus, proosaruno, palopuhe tai tanssi-ilmaisu.

Bloomfieldin väitteellä eri ilmaisujen erimerkityksisyydestä voidaan toisaalta yhtä hyvin, kuten Hough¹⁷² tekee, kyseenalaistaa koko tyylin olemassaolo: entä jos muodon ja sisällön ykseydessä ei olekaan sijaa tyyllille? Eihän monismi tunnista sisällön ekspression ongelmaa samoin ehdoin kuin dualismi.

¹⁶⁹ Hawkes Leechin ja Shortin 2007, 21, mukaan.

¹⁷⁰ Bloomfield 1935 Houghin 1969, 4, mukaan.

¹⁷¹ Aho, Juhani 1991, 9.

¹⁷² Hough 1969, 5.

4.4.2 Muotoisisältökyseys

Ennen tyylin eri määritelmistä johdettavien käsitteellisten perspektiivien läpikäyntiä on syytä hieman raottaa muoto/sisältö -dikotomian monistisia näkökohtia. Muoto ja sisältö voitaneen joko samastaa jäännöksettä toisiinsa, nähdä näkökulmina toisiinsa ja ymmärtää tasavertaisina tyylin merkityskomponentteina. Esimerkiksi Rafael Koskimies piti muotoa ja sisältöä Nietzschen teoksen *Der Wille zur Macht* hengessä ”elimellisesti yhteenkuuluvaisina”: taiteilijalle muoto itsessään merkitsee sisältöä, ”pääasiaa”¹⁷³. Pauli Saukkosen lainaama professori V.A. Koskenniemi asettelee sanansa hieman maltillisemmin: ”(s)isältö on taiteessa aina myöskin muotoa, niin kuin muoto on myöskin sisältöä. Runoilijan, säveltäjän ja maalarin välittämä elämyssisältö ei ole erotettavissa heidän taidekeinoistaan...”. Taiteellinen toiminta voidaan määritellä sellaiseksi sisällön muotoamisen taidoksi, jonka myötä myös sisältö kietoutuu peruuttamattomasti omiin representaatioihinsa kadottaen samalla tulkinnallisen yksiselitteisyytensä. Kohteesta ei olekaan erotettavissa puhtaasti muodollisia ja puhtaasti sisällöllisiä merkityskomponentteja, ja siten tyyliä voidaan pitää koko kohteelle merkityksekkäänä, sen lävistämänä ominaislaatuna. Saukkonen tuleekin määritelleeksi tyylin aina tiettyinä ilmauksina realisoituvaksi konnotatiiviseksi merkitykseksi (vaikkakaan konnotatiivista ja denotatiivista merkitystä ei voidakaan absoluuttisesti erottaa toisistaan).¹⁷⁴

Tätä *mitä-* ja *miten-*aspektien peruuttamatonta toisiinsa sotkeutuneisuutta voidaan lähestyä myös dialektisemmin. *Ensyklopedian logiikassaan* (1830) muodon kahdentumisesta kirjoittava Hegel toteaa, että samalla kun ei ole muodotonta sisältöä pysyy muoto sisällölle ulkoisena. Vain itseensä heijastuneena on muoto sisällön kanssa identtinen. ”Sisältö ei ole muuta kuin muodon kääntymistä sisällöksi, eikä muoto muuta kuin sisällön kääntymistä muodoksi”.¹⁷⁵ Sisältö ja muoto muodostavat vastakohtien dialektisen samuuden (*Zusammengehören des Verschiedenen*), sillä vain muotona voi sisältö viitata omaan sisällöllisyyteensä ja vain sisällöllisenä voi muoto viitata omaan ideaansa. Yrittäessään pelastaa Hegelin muodon ja sisällön estetiikkaa yksioikoiselta subjektivismilta Theodor W. Adorno menee askeleen pitemmälle: ”[m]uoto itsessään välittyy sisällön kautta – – ja sisältö välittyy muodon kautta; molemmat ovat välitettyinäkin erotettavissa toisistaan”. Samankaltainen liike pätee subjektiin ja objektiin: juuri subjektiivisena on sisällön ja muodon kokonaisuus ”jotakin objektiivisesti välitettyä”.¹⁷⁶ Subjektiivinen muoto

¹⁷³ Koskimies 1962, 73. Koskimiehen teoksessa *Yleinen runousoppi* (s. 72-85) muodon ja sisällön suhdetta on tarkasteltu erityisen moniotteisesti.

¹⁷⁴ Koskenniemi Saukkosen 1984, 113, mukaan; Saukkonen 1984, 114, 115, 116.

¹⁷⁵ Hegel 2013, §133.

¹⁷⁶ Adorno 2007, 457; Vrt. Koskenniemi.

välittää sisällön, mutta tämän se tekee vain oltuaan jo aiemmin välittyneenä jostakin, jota subjektiivisuuden sijasta voidaan pitää objektiivisena tai yleisenä. Muodosta välittyvä ajatus tai olemisen tapa itsessään ovat subjektiivisina osa objektiivista sisältöä.

Monistisena äärikantana voidaan pitää muodon yliotetta sisällöstä puoltavia näkemyksiä. Silloin ”(m)uoto ei rajoita, muoto lisää mahdollisuuksia”¹⁷⁷ – jopa niin paljon ettei ajatusten tarkoituksena (niin kuin dualismissa) ole etsiä sanoja vaan sanoilla saatetaan alkaa etsiä ajatusta ja vastaavasti tyylipitoisille teoilla (tyylittelyllä) toimimisen mielekkyyttä. Kanta näyttää läheiseltä Saukkosen määritelmästä johtamani kuvauksen kanssa: ekspressiivisten että tulkinnallisten mahdollisuuksien lisääntyessä sisällöltä häviävät tarkkarajaisen olemuksellisuuden tunto-merkit.

¹⁷⁷ Koskenniemi, V.A. 1953.

4.5 Pikavilkaisu pluralismiin

Yllä esittelemäni dualistisen tyylikäsityksen yhteydessä siteeratun Geoffrey Leechin ja Mick Shortin teos *Style in Fiction* (1981) tuntuu saavuttaneen johtavan aseman nykyisen kirjallisen stilistiikan suunnannäyttäjänä. Sen eniten preferoima tyylikäsitys perustuu muun muassa 1900-luvun muun stilistiikan, M.A.K. Hallidayn systeemisen funktionalismin sekä post-austinilaisen puheaktiteorian (Grice, Searle) soveltamiseen. Leech ja Short lähestyvät tyylin (*Style*) käsitettä kielen syvempää ymmärtämistä koskevana haasteena, mutta keskittyvät lähinnä kaunokirjallisen proosan stilistiikkaan. Kirjoittajat lähtevät pragmaattisesti tyylin tavanomaisista merkityksistä hahmotellessaan tyylin yleisesti tulkittavan “tavaksi, jolla tietty yksilö käyttää kieltä tiettyssä kontekstissa tiettyyn tarkoitukseen”¹⁷⁸. Tällaiselle stilistiikalle elimellistä on kiinnittää huomiota kielellisten merkitysten lisäksi myös kohteeksi valitun kielellisen aktiviteetin merkitävyyteen, siis esimerkiksi siihen, kuinka kielen kulloinenkin käyttö, kielellinen toiminta, viittaa kielen ulkopuoliseen todellisuuteen ja rakentaa kognitiota ympäröivästä todellisuudesta.¹⁷⁹ Tyyllittynyt toiminta on pragmatistiselle stilistiikalle aina valinnan- ja usein myös harkinnan-alainen asia.

*Style in Fiction*issa tyyliä eritellään ennen kaikkea pluralistisesta näkökulmasta. Pluralistisen käsityksen kohdalla Leech ja Short nojautuvat M.A.K. Hallidayn systeemiseen funktionalismiin. Siinä tyyliä arvioidaan kielen eri funktioiden eikä pelkästään sisältö/muoto- ja ekspressioita/ekspressio -dikotomioiden perusteella. Kieleen sosiaalisissa tilanteissa sovellettavana merkityspotentialina suhtautuva pluralismi olettaa, että moniin ilmaisuihin kätkeytyy samalla kertaa useita funktioita, eivätkä ne siten kannu mukanaan mitään yksittäistä ja yksiselitteistä sisältöä. Sosiaalisen toiminnan kielellisten dimensioiden päämääräkantaisuutta tähdentävä systeeminen funktionalismi erottaa kielestä kolme pääfunktioita. Ideationaalinen funktio (1) viittaa siihen, mitä dualisti pitäisi ilmaisun ajatussisältönä (tai mitä Austin alkuun piti puhtaana konstatiivina) – ilmaisun referentiaaliseen sisältöön. Intersubjektiivisen ja symbolisen relevanssinsa tasolla kielessä voidaan havaita sosiaalisia suhteita luova ja ylläpitävä intersoonallinen funktio (2). Näkemyksellään kielen tekstuaalisesta funktiosta (3) Halliday viittaa sen sisäisen koherenssin ja säännönmukaisuuden arvioimiseen. Kielitieteilijän tehtävänä onkin eritellä, minkälaisia funktionaalisia valintoja eri sosiaalisissa tilanteissa esiintyvään kielenkäyttöön sisältyy, ja miksi kielellistä merkityspotentialiaa sovelletaan niin kuin sovelletaan.¹⁸⁰ Funktioanalyysi toisin sanoen paljastaa, millä *tyylillä* kieltä kulloinkin käytetään.

¹⁷⁸ Leech & Short 2007, 9.

¹⁷⁹ Vrt. Leech & Short 2007, 1, 2, 4. Vrt. edellä esitettyyn suomalaisuusmäärittelyyn.

¹⁸⁰ Ks. Halliday 2004.

Pluralismi ei missään nimessä kiellä jyrkkiäkään monistisia tai dualistisia tyylikäsityksiä, mutta teknisenä tulkintakäytäntönä se puoltaa monistista näkemystä siitä, ettei sisällön ja muodon tiukka erotteleminen ole välttämätöntä tyylin analyysissa. Monistille ja dualistille systemisen funktionalismin avaamat funktiot käyvät esiymmärryksestä, jolla omaan tyylikäsitykseen pohjautuvaa tulkintaa voidaan kirkastaa ja relativoida tavoitteiden mukaisiksi.

Omanlaisensa paitsi pragmatistisen myös pluralistisen tyylikäsityksen voi postuloida myös puheaktiteorian piiristä¹⁸¹. Teoksessaan *How to do Things with Words* Austin jakaa kielelliset ilmaisut kahteen kategoriaan: konstatiiveihin ja performatiiveihin. Konstatiivissa puhuja (kielen käyttäjä) esittää (klassisen) väitteen (*statement*) tai kuvaa jotain. Performatiivi sekä kuvaa jotakin että suorittaa jonkin teon. Austin pitää performatiivin puhtaimpana muotona aktiivia indikatiivia (esimerkiksi: ”esitän (tai väitän, lupaan, osoitan jne.), että...”). Konstatiivissa on kysymys *sanomisesta*, kertomisesta ja toteamisesta. Siitä voidaan päätellä, onko ilmauksen kuvaus tai väite tosi vai epätosi. Performatiivissa taas kysymyksessä on yhden tai useamman asiointilan muuttamiseen pyrkivä päämäärähakuinen *tekeminen* kielen avulla. Sitä voidaan arvioida onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi, joskaan ei todeksi tai epätodeksi.¹⁸²

Yksi kielellinen ilmaisu saattaa sisältää useita puheakteja. Puheaktit Austin kategorisoi lokutiiviisiin, illokutiiviisiin ja perlokutiiviisiin. Lokutiivinen akti tarkoittaa jonkun kielen sääntöjen mukaisen lauseen ilmaisemista, tiettyä lausetta tietyssä mielessä ja tietyin viittauksin. Lokutiivinen akti merkityksellistää ilmauksen, vaikkapa yksinkertaisen kokemukseen tai tuntemukseen liittyvän väitteen, kirjallis-kielellisen ymmärtämisen tasolle. Illokutiivinen akti sisältää konventioihin sidotun voiman, jonka johdosta kuulija (lukija tai seuraaja) voidaan saada toimimaan halutulla tavalla. Illokutiivinen aktin perusmuoto on esimerkiksi yksinselitteinen käsky ja suostuttelu. Kun lokutiiviselle aktille olemuksellista on merkitys (*meaning*), illokutiiviselle tätä on sanottaessa (*in saying*) käytettävä voima (*illocutionary force*) eli kielellis-konventionaalinen potenssi jonkin muuttamiseen. Lokutionaariseltakin näyttävällä toteamuksella on oma sanomisen intentioihin sidottu illokutionaarinen voimansa. Perlokutiivinen akti taas tarkoittaa, mitä sanomalla tai sanottua (*by saying*) jotakin eli saadaan aikaan.¹⁸³ Sitä tarkastelemalla saamme tietää, mitä todellisia vaikutuksia illokutiivisella aktilla on sosiaalisen kanssakäymisen tasolla.

Puheaktijaon lisäksi Austin esittää seuraavia illokutiiviin sisältyviä funktioita, ilmaisuluokkia:

¹⁸¹ Mukailen puheaktiteorian läpikäynnissä osittain pro gradu -tutkielmani ”Emansipaation kriittinen teoreetikko” (2007) ja lisensiaatintyöni ”I Neither Advocate Nor Give Up” (2008) esityksiä.

¹⁸² Austin 1962, 47, 54, 133.

¹⁸³ Austin 1962, 98, 100, 107, 109.

- (1) *Verdiktiiivit (verdictives)*: lopullisen tuomion, mielipiteen, päätöksen tai ratkaisun ilmaisemista, myös arviointia tai laskelmointia. (Vrt. assertiivit, alla.)
- (2) *Ekserktiivit (exercitives)*: näkyväksi vallankäytöksi (-harjoittamiseksi) mielletävää, esimerkiksi äänestämistä, käskemistä, vaatimista, neuvomista, varoittamista. Tunnetaan Vandervekenin ja Searlen jaossa¹⁸⁴ ja yleisimmin direktiiveinä (*directives*).
- (3) *Kommissiivit (commissives)*: velvoittamisen tapoihin liittyviä ilmaisumuotoja, esimerkiksi lupaaminen, sitoutuminen, mutta myös omaksuminen, kannattaminen, julistaminen ja aikomusten ilmoittaminen.
- (4) *Behabitiivit (behabitives)*: käyttäytymiseen ja asenteisiin liittyviä ilmaisuja, kuten pahoittelemisen, kiittäminen, onnitteleminen, valittaminen, haastaminen.
- (5) *Ekspositiivit (expositives)*: muiden ilmaisemisen luokkien ja puheen yleensä selventämiseksi tarvittavia selittäjiä, esimerkiksi ”vastaan”, ”otaksun”, ”esitän”, ”edellytän”.¹⁸⁵

Ilmaisuluokat osoittavat, minkä luonteisia ”pointteja” eli mielenantoja illokutiiviseen voimankäyttöön sisältyy tai toisin sanoen, millaisilla tyyleillä näillä tavoitteellisilla puheakteilla voidaan operoida. Daniel Vanderveken jakaa kielitieteellisessä praktiisissaan illokutionaarisen voiman kuuteen eri komponenttiin, joista ensimmäistä, illokutionaarista pointtia (*illocutionary point*), voidaan pitää kaikkein perustavanlaatuisimpana¹⁸⁶. Vanderveken havainnollistaa illokutiivisia pointteja kieli-maailma -suhteen (*direction of fit*) avulla. Eräiden ilmaisutyyppien, kuten väitelausein, ennustein tai arveluin maailmaa kuvaavien (words-to-(fit-)world) assertiivien pointti on esittää ”kuinka asiat ovat”. Toisilla, kuten maailmaa esitettyyn tai väitettyyn kielelliseen sisältöön muuntamaan pyrkivillä (world-to-(fit-)words) kommissiiveilla ja direktiiveilla taas pyritään vaikuttamaan kuulijaan niin, että tämän toiminta sopii yhteen asiointilan muuttamisesta tavoittelevan ilmaisun kanssa.¹⁸⁷ Austinin alkuperäisessä konstatiivi-performatiivi -jaossa edellisillä olisi selvemmin konstatiivinen luonne, kun taas jälkimmäiset ilmaisut nähtäisiin mieluummin performatiivisina. Näiden lisäksi on myös deklaratiiivisia ilmaisuja, joiden ”pointti

¹⁸⁴ Ks. esim. Searle 1975.

¹⁸⁵ Austin 1962, 150-151, 162.

¹⁸⁶ Vanderveken 1990, 103-124; Vrt. Searle & Vanderveken 1985. Vanderveken operoi illokutionaarisen pointin käsitteellä pelkästään lingvistiksessä tarkoituksessa, eikä sitä sellaisenaan voida ymmärtää merkityksessä, jonka esimerkiksi skinneriläinen intellektuaalihistoria pointille antaa. Vandervekenin illokutionaarisella pointilla voidaan pikemminkin tarkastella ja eritellä skinneriläisen kohdespesifin ja intentionaalisen pointin esittämisen taustalla olevia lingvistis-teknisiä ehtoja ja muotoja.

¹⁸⁷ Vanderveken 1990, 104-106.

on saada maailma täsmäämään ehdotettuun sisältöön sanomalla, että ehdotettu sisältö täsmää maailman kanssa” (”world-to-words-to-world”)¹⁸⁸.

Puheaktiteorian käsittein tyylin merkitysaspekti näyttäytyy pluralistisena, ei pelkkää muotoa tai sisältöä koskevana vaan käyttökontekstiin ja pyrkimyksiin sidottuna konventionaalisenä tai konventioita rikkovana toimimisen ominaisuutena. Sikäli kuin jokaisessa sosiaalisessa kielenkäyttötilanteessa on kysymys ekspressiivisestä ja siten performatiivisesta toiminnasta, merkitsee puheaktien erittely toiminnan tyyllittyneisyyden sisältöanalyysia, jossa tyyli voidaan nähdä toimintaa personifioivaksi, muttei välttämättä pelkästään sen muotoa koskevaksi aspektiksi.

Funktionalistinen näkökulma tyyliin ja sen tarjoama lingvistinen terminologia kuitenkin kaihtavat eksplisiittistä ja yleistä tyylinmäärittelyä. Ne ovat erityisen hyödyllisiä instrumentteja silloin, kun tyyliä pyritään konseptualisoimaan tutkimuskohteiksi valituista yksittäistapauksista. Etenkin vertailevissa, omailmeista kielenkäyttöä yksityiskohtaisesti erittelevissä asetteluissa pluralistinen ote osoittaa monipuolisuutensa. Pluralismin ohella eväitä oman tyylikäsityksen soveltamiseksi ja elävöittämiseksi antavat myös stilistiikan alan klassiset tyylinmäärittelyt, joiden pariin siirryn seuraavaksi.

¹⁸⁸ Vanderveken 1990, 106.

4.6 Klassisia tulkintanäkökulmia

4.6.1 Omailmeisyys

Tyylin ymmärtäminen persoonallisen esitystavan tunnusmerkiksi on sen vastakohtana pidetyn genre- eli tyyllilajitarkastelun ohella eräs yleisimmistä tyylin käsitteellisistä käytötavoista. Persoonallisuutta merkitsevän tyylin kohteena on teoksensa välityksellä itseään ilmaiseva tekijä, tai yleistetymmin, tekonsa tai toimintansa *tavan* kautta itsensä ilmaiseva toimija. Keskeistä on teoksen, teon tai toiminnan tyyllillisyyden arvioiminen tekijyydelle tai toimijuudelle tunnusomaisten piirteiden perusteella.

Yhdeksi tunnetuimmista persoonallisen omailmeisyyden edustajaksi on nostettu M. de Buffon. Puheessaan ”Discours sur le Style” (1753) Buffon määrittelee ensin tyylin ajatusta esiin ”kaivertavaksi” ”liikkeeksi ja järjestykseksi”, siis Morierin kaltaisesti eräänlaiseksi dispositioksi. Lopulta Buffon päätyy kuuluisaan pelkistykseensä ”tyyli on ihminen itse” (*style is the man himself; style est l’homme même*).¹⁸⁹ J. Middleton Murrin mukaan tyylin käyttömerkityksen kannalta onkin määritelmällisesti kestävä viitata sillä tekijän ilmaisussa esiintyvään persoonalliseen omaleimaisuuteen, eli siihen kohteen *omailmeisyyteen* (*personal idiosyncrasy*), josta käsin kohde paljastaa tekijänsä (Lat. *Stilus virum arguit*: kirjoitustapa paljastaa kirjoittajansa)¹⁹⁰. Murrin mukaan tyyli viittaa kaikkiin sellaisiin ilmaisussa esiintyviin piirteisiin, jotka voidaan lukea ilmaisijastaan kertovina tuntomerkkeinä. Sitä, mitä ilmaisukokonaisuudessa ei voida yhdistää tekijänsä omailmeisyyteen, tulkittiinpa tämä miksi muuksi tahansa, kuuluu tyylin alan ulkopuolelle. Siksi tyyliä voidaan pitää nimenomaan *yksilölle erityisenä esittävän toimijuuden tapana*: tunnistettavana, mutta omalaatuiseina performatiivina.

Paitsi toimimisen, persoonallisen omailmeisyyden mielessä tyyli merkitsee myös yksilöllisiin intentioihin kytkeytyneen *näkemisen tavan* (Flaubertin *une manière de voir*) onnistunutta ilmaisua. Flaubert-huomiollaan Murry lähestyy Buffonin näkemystä tyylistä ”esiin kaiverrettuna ajattelun järjestyksenä”. Asenteeltaan enemmän monistinen kuin dualistinen Murry tähdentää, ettei kriitikon kannata lähestyä tyyliä pelkkänä pinnalle liimattuna ornamenttina tai sisällön peittävänä vaatteena vaan pikemminkin itse orgaanisena kokonaisuutena: ”on tosiaan mahdollonta käsittää tyyli erillisiksi havainnoista ja tuntemuksista ja ajatuksista, jotka niitä elävöittävät”. Pragmatistiseen sävyyn Murry kaavaileekin tyylin todellisen omailmeisyyden lopputulemaksi kohdetoimijan onnistumista pakottaa kieli mukautumaan omiin kokemustiloihinsa, kun

¹⁸⁹ Buffon 1907, 171, 175, 178. Tyyli-käsitteen alkuperäinen *stilus*-muoto viittaa juuri kaivertamiseen.

¹⁹⁰ Murry 1960, 4. Murrin termi *personal idiosyncrasy* voitaneen sujuvimmin persoonan alkuperäiseen kasvonaamio-merkitykseen ja ilmeen ilmaisuksellisuuteen viitaten kääntää omailmeisyydeksi.

taas virheellinen omailmeisyys merkitsee epäonnistumista tämänkaltaisessa ilmaisupyrkimyksessä.¹⁹¹ Tässä mielessä edellä esitettyä Teemu Lahtisen kuvailua suhteestaan suomalaisuuteen voidaan pitää kaikesta merkittävyyden tähdentämisestä huolimatta epäonnistuneena, eiväthän Lahtisen sanat riittäneet kertomaan – täsmentämään! – ”mitä sisällä tuntee”.

Myös suomalaiset kirjallisuudentutkijat ovat korostaneet omailmeisyyttä. Suomalaisen stilistiikan pioneerintyössään *Juhani Ahon sanataide* määrittelee Kaarlo Nieminen kirjailijan tyylin seuraavasti:

Kirjailijan tyyllillä tarkoitamme hänen persoonallista tapaansa muovaila aiheitansa, kaikkien niiden ilmaisukeinojen kokonaisuutta, joita sanataiteilija käyttää antaakseen teokselleen taiteellisen muodon.¹⁹²

Teoksessaan *Aiotko kirjailijaksi?* syventyy Mika Waltari havainnollistamaan Niemisen määritelmää yksinkertaisen ohjeen muodossa:

Sinun on opittava kirjoittamaan niin, että jokaisessa kirjoittamassasi lauseessa on persoonallinen sävy, juuri sinulle eikä kenellekään muulle ominainen. Sinun on opittava sanomaan se, minkä haluat sanoa, sillä tavoin, että sanasi elävät ja tehoavat lukijaan pakottaen hänet kuuntelemaan sinua ja herättäen hänessä kaikki ne tunteet ja ajatukset, jotka haluat hänessä herättää. Jokaisesta kirjoittamastasi lauseesta täytyy ilmetä, että juuri sinä ja vain sinä olet voinut sen kirjoittaa ja vain sillä tavoin.¹⁹³

Waltarin tyyliohjeistuksen keskeisin kehote kirjailijalle on saavuttaa persoonallinen tyyli, joka on ”se ’jokin’, joka saa ihmiset lukemaan hänen teoksiaan ja rakastamaan niitä”¹⁹⁴. Tämä kohdetoimijan esittämä *jokin* muistuttaa lacanilaisen psykoanalyysin käsitettä ”objekti pikku a” (*objet petit a*)¹⁹⁵: *jokin* on saavuttamattomissa pitäytyvä syy esteettiselle viehtymykselle tai halulle esityksen tyyliä kohtaan, ei esitys itse. ”Objekti pikku a” *sinä jonakin* ilmaisee kirjailijan omaa tyyliä puhtaimmillaan, saa tämän sanat ”elämään ja tehoamaan” sekä ”ilmaisemaan” kirjoittajan ”taiteellisesti vaikuttavasti”, niin kuin Waltari painottaa. Mikäli kirjoittajan, puhujan tai toimijan teoksissa on ”sitä jotakin”, voidaan omailmeisyys osittain rinnastaa esteettiseksi tai

¹⁹¹ Murry 1960 12, 21, 122. Murryn tyyliteoriasta ks. s. 1-20.

¹⁹² Nieminen 1934, 1.

¹⁹³ Waltari 2002, 59.

¹⁹⁴ Waltari 2002, 60.

¹⁹⁵ Lacan 2001, 207, 548.

performatiiviseksi karismaksi, olletikin ettemme arvioi karismaa pelkästään yksittäisten tekojen tai teosten kautta vaan myös muiden julkisten representaatioiden kuten yhteiskunnallisen osallistumisen välityksellä.

Koskimies painottaa Waltariakin terävämmin persoonallisen idiosynkratian intentionaalisuutta ja tyylin eetoksellista geneerisyyttä: ”(t)odellisen tyylintutkimuksen on mentävä yksityisseikkojen ja taidollisten ilmiöiden erittelyn taakse; sen on kyettävä näkemään, mikä on itse kunkin taiteellisen tyylin ethos, sen sisäinen ponnin, sen hallitseva persoonallinen linja”¹⁹⁶.

Murryakin psykologistisempaa persoonallisen idiosykraattisuuden linjaa edusti Leo Spitzer, jonka metodina on yksinkertaisesti alkaa (lukemisen välityksellä) penkoa teoksen ”fascinoivimpien” aspektien psykologisia vaikuttimia. Teoksen tyyli rakentuu näistä viehättävimmistä kohdista esiin luettavien psykologisten tekijöiden yhteyksistä.¹⁹⁷

Sekä Murry, Nieminen, Waltari, Koskimies että myöskin Spitzer tuntuvat jäsentävän tyylin käsitteen osaksi näkemystä, jonka mukaan teoksen merkitys voidaan parhaiten ymmärtää sen tekijän tarkoittamista merkityksistä käsin, tai että ylipäättään teoksesta löytyy jokin kiinteä merkitys, joka tulkinnan tehtävä olisi kaivaa esiin. Murryn painottaessa tekijän omia emotioita ja kokemuksia, Niemisen keskittyessä yksilölliseen tapaan ja Waltarin taas idiosynkraattisten intentioiden idiosykraattiseen ilmaisemiseen voidaan näistä jokainen käsitys ymmärtää liikkeiseksi muun muassa Hirschin ja Gricen teoretisoimalle merkityksen tekijälähtöisyydelle (*authorial meaning*)¹⁹⁸. Koskimies sen sijaan tuntuu eetoksen lisäksi korostavan motiiveja, niin kuin tekee syvempään psykologismiin uppoutunut Spitzerkin. Vain Buffon tekee edustavista esimerkeistämme tässä selkeän poikkeuksen. Edellä mainitut stilistikot eivät kuitenkaan eksplikoi omaa merkitysteoriaansa.

4.6.2. Ilmaisemisen tekniikka

Murry mieltää tyylin usein myös vihjaavan kontekstissaan tarkoituksekkanaanoloiksi arvioitujen ideoiden ilmaisemisen tekniikkaan (*technique of expression*)¹⁹⁹. Tällöin tyyliä on kysymys taidollisesta ilmaisukyvystä, jonka välityksellä ideat eli esityksen (intellektuaalinen) sanoma onnistutaan huonommin tai paremmin välittämään itse esityksessä. Tämän dualistisen näkemyksen mukaan hyvän idean tai tarkoituksen voi sen esittämisen yhteydessä pilata huonolla tyyllillä – tai peräti tyyliättömyydellä. Tyyli on siten ilmaisun *oikean muodon hallitsemiseen*,

¹⁹⁶ Koskimies 1962, 88.

¹⁹⁷ Hymes 1960, 114.

¹⁹⁸ Hermeneuttisista kysymyksistä lisää luvussa 5.

¹⁹⁹ Murry 1960, 5.

pelkkään ilmaisemiseen liittyvä taito, jota ilmaisun sisällön onnistunut esittäminen edellyttää. Kirjallisuudessa moitteettomalla tyyllillä, ”tyyliniekkoudella”, viitataan kirjailijan kykyyn käyttää kieltä sujuvasti ja taiturillisesti²⁰⁰.

Ilmaisemisen tekniikkana tyyliä pitävän stilistikon ensiaskareiksi muodostuu sekä sisällön eli ideationaalisen funktion että sen oikean ilmaisurekisterin postuloiminen. Oletuksillaan stilistikko itse asettautuu musiikki- tai kirjallisuuskriitikon tavoin tiettyyn sosiaaliseen, kenties myös teoreettis-käsitteelliseen paradigmaan tai tulkintayhteisöön, jonka myötä tyyllillis-teknistä lopputulosta voidaan arvioida suhteessa ennalta oletettuun sisältöön. Käsitys tunnistaa sisällön ekspressoimisen, muttei sen omiin ehtoihin liittyvää sisällön eksplikoimisen ongelmaa. Otetaan toisin sanoen annettuna, mistä tarkastelun kohteena oleva teos tai teko kertoo.

Tekniikka-näkemyksellä kantaa täten mukanaan monia edellä sivuttuja dualismin ongelmia. Kirjastan niistä keskeisintä eräällä esimerkillä. Kutsuttakoon sitä tässä *etabloidun ongelma*.

Puhekieltä ja kirjakieltä yhteen sovittavilla assosiatiivisilla virkkeillään täydellistä sisällön selvyyttä tavoittelevaa Hannu Salamaa kehutaan ”pitkän lauseen mestariksi” lähinnä siksi, että tämän katsotaan hallitsevan tekniikan – siis osaavan sanoa haluamansa sisällön juuri siinä muodossa kuin se tulee esittää. Toisaalta pätee, että Salaman katsotaan pitkälti itse luoneen ainutlaatuisen aiheiston lisäksi koko sen omintakeisen tyylirekisterin, jonka puitteissa hänen tekniikkaansa arvioidaan. Voidaanko siis tämän tyylirekisterin ”takaa” löytää mitään ulkopuolista tai vajaasti täsmennettyä tai tähdennettyä aihesisältöä, etenkin tapauksessa, jossa kirjailijaa itseään jo lähtökohtaisesti pidetään ilmaisuteknisenä tyylitaiturina? Kirjailijana etabloituneen eli tunnustetun ja paikkansa vakiinnuttaneen Salaman ”pitkä lause” onkin helppo lukea todelliseksi taidonnäytteeksi – se kun ei näytä joutuvan tekemään taiteellisia kompromisseja sille kriittisessä arvioinnissa postuloitujen sisältöjen kanssa. Etabloituneen taiteilijan teoksia suojaa tulkintayhteisössä muodostunut holistinen näkökulma-asettelu, jonka kautta jokaista teosta voidaan lähestyä sisällön ekspresion kysymyksistä ja teknisistä kompromisseista vapautettuna konkreettiteoksena. Vähemmän tunnustettujen tekijöiden kohdalla tekniset kompromissit ovat selvemmin yksilöitävissä ainakin tapauksissa, joissa esityksen sisällöllis-intellektuaalista tulkintaa määrittävät mieluummin tulkintayhteisön paradigmaattiset oletukset kuin esimerkiksi taitelijan (”tyylitaiturin”) intentiot.

²⁰⁰ Koskimies 1962, 85.

Ei-kirjallisenkin elämänmuodon alueilla teknisesti ottaen tyylikkäänä voisikin pitää representatiivista taidokkuutta saavuttaa tietty vaikutus ilman kompromisseja määrättyjä, ennalta asetettuja periaatteita toteuttaen²⁰¹. Mikä sitten katsotaan periaatteelliseksi ja mikä kompromenoiduksi, on teknillis-stilistisen analyysin kannalta ensi sijassa kriittisen tulkintayhteisön määrittämää. Esimerkiksi Eppu Normaalin *Murheellisten laulujen maa* on ”suomalaisen miehen perusluontoa” nälvivässä sarkastisuudessaan verrattoman suuri kompromissi, mikäli teosta arvioitaisiin tekijän intentioita ja teoksen reseptioiden suhdetta tarkastelemalla. Juuri siksi, että teoksen tyylielä eli musta huumori on jäänyt reseptioissa valtaosin tunnistamatta, otettiin valitseva kappale kollektiivisesti vastaan surullisena tosiasiakuvauksena – jopa maailmaa muokkaavana deklaratiiivina. Näin kappale ”tuottaa” edelleen sellaista humalan, väkivallan, vihan ja kaihon suomalaisuutta, jolle yhtye laulua tehdessään yritti ilveillä²⁰². Kappale on monille muillekin ironisille esityksille tyypillinen esimerkki siitä, ettei suosion saavuttamiseksi välttämättä tarvita tyyllillistä (oikein)ymmärrystä tai problematisointia saatikka teoksen tekijäinidean haltuun ottavaa tulkintaa. Ironian teknisenä pyrkimyksenä on pikemminkin itse mahdollistaa teoksen sanoman ja esitystavan väärin- tai toisinymmärtäminen (esimerkiksi tekstuaalisen sisällön todesta ottaminen).

Totisempien taiteiden ja tyylieläjen edustajien puolelta tekniikka-käsityksen taakse voidaan kuitenkin liittää vaikutusvaltaisia puolestapuhujia. Stendhalin dualistisessa määritelmässä tyyli on sellaisten edellytysten liittäminen ajatuksen ytimen ympärille, joilla saavutetaan kokonaisvaikutus, jota ajatuksella ylipäättään halutaan tuottaa²⁰³. Tässä stendhalilaisessa mielessä, kaikesta menestyksestä huolimatta, *Murheellisten laulujen maa* voidaan katsoa epäonnistuneen täysin. Edellä mainittuja Ballya ja Riffaterrea mukaillen tyyli voidaan nähdä teoksen affektiivis-esteettisen sisällön *technenä*.

Jos tyyliä pidetään funktioltaan määrätyn vaikutuksen, impression toteuttajana, myös Platonin, Ciceron ja Aristoteleen esitykset voidaan lukea tekniikka-käsityksen kannattajiksi. Esimerkiksi Aristoteles yhdisti affektiivisen ilmaisun oikeaan tekniikkaan kuvatessaan esitystapaa (*lexis*) uskottavuuden tai vakuuttavuuden (*pistis*) saavuttamiskeinona: ”Tyyli on sopivaa, jos se ilmaisee tunnetta ja luonnetta ja on oikeassa suhteessa puheen perustana oleviin asioihin. Suhde on oikea, jos puhe ei käsittele painavia aiheita hutiloiden tai mitättömiä juhlovasti eikä liitä

²⁰¹ Vrt. Nelson 1999, 207. Poliitiikan periaate/kompromissi -dikotomiaa esitellessään Nelson puhuu myös periaatteellisesta kompromissista (principled compromise). Voidaan kysyä, eikö tiettyssä tyyli-tekniikassa pitäytyminen kompromenoi periaatteellisen sisällön jo tiettyyn muotoon, eikö siis jo tekniikan seuraaminen viittaa kompromissiin.

²⁰² Ks. esim. Lindfors 2012.

²⁰³ Enkvist 1978, 12.

koristeellisia epiteettejä mitättömiin sanoihin... Sovelias kielenkäyttö saa myös kuulijat vakuuttumaan asiasta.”²⁰⁴ Siinä missä tekstin tulisi olla helposti luettavaa ja lausuttavaa, sopivan puhetyylin edellytyksenä on kyky hallita kielellinen *techne* eli soveltaa kielen teknisiä mahdollisuuksia tarkoituksenmukaisesti ja monipuolisesti muun muassa:

- 1) sopivalla sanajärjestyksellä ja sanayhdisteillä
- 2) puhumalla asioista tarkasti niiden oikeilla nimillä eikä yleisilmaisuin
- 3) välttämällä monimerkityksisiä ilmaisuja
- 4) käyttämällä substantiivien kohdalla niiden oikeita sukuja
- 5) hallitsemalla yksikön ja monikon käytön²⁰⁵

Aristoteleen mukaan tällainen tekninen osaaminen muuntaa kielestä myös tyyllillisesti painokasta, mikäli kielenkäyttöön suhtaudutaan mahdollisuutena vakuuttaa. Aristoteleen kanta tulee tietenkin lukea omassa kontekstissään osana *Retoriikkaa*, mutta sekä edellisen esimerkin että puheopin kohdalla aiheellisena pysyy kysymys, kuka tai mikä määrittää aiheiden luonteen – niiden asema teoksessa, tekijän intentiot vaiko kenties tulkitsijoiden omat suhtautumistavat? Kuka määrittää – Flaubertia mukaillen – ”oikean sanan” ja osoittaa jonkin muun vääräksi, ellei ensi sijassa taiteilija itse? Näihin kysymyksiin taasen Platonin ”reseptiteoreettisella” retoriikalla on vastauksensa: puheen tyyli eli aiheen esittäminen tietynluonteisena tulee muuntaa kuulijakunnan luonteita vastaavaksi – onhan ”puheen voima sielunohjauksessa”, ja erilaisten sielujen ohjaamiseen tarvitaan erilaisia keinoja²⁰⁶. Täten ”oikea sana” riippuu kuulijoista tai oikeammin siitä, millaiseksi esittäjä kuulijakuntansa luonteen kulloinkin tulkitsee. Oikean esitysmekaniikan eli sepityskyvyn löytää sieluntuntemuksen, tietynlaisen *sensus communiksen* tietä.

Tyylin käsittäminen tekniikaksi nojautuukin huomattavissa määrin tulkintayhteisössä muotoutuneisiin normatiivisiin oletuksiin ja niitä perusteleviin meta-asenteisiin koskien tilannetta ja hyvän esitystavan tunnusmerkkejä. Tyyli on tekniikkana näin ollen myös alituisen määrittelykamppailun kohteena. Ahtaan mekanistisen tekniikka-näkemyksen mukaan tekijä on vaikea nähdä omia valintojaan tekevänä riippumattomana tyylitoimijana. Tässä mielessä näkemys ei liiku kovinkaan kaukana Murrin kolmannesta tyyli-käsityksestä, stilistisestä universalismista.

²⁰⁴ Aristoteles 2000, 127.

²⁰⁵ Aristoteles 2000, 124-125.

²⁰⁶ Platon 1920, 117.

4.6.3 Tyyli universaalin ilmaisijana

Kolmanneksi tyyllillä saatetaan viitata persoonalliset ominaisuudet tai pelkän teknisen taitouden ylittävään universaalisuuteen. Tämän tapaisessa absolutistisessa käyttömerkityksessä tyyliä sovelletaan mittavälineenä esimerkiksi sille, kuinka hyvin annettu kirjallinen esitys ilmaisee suurimpien, ylihistoriallisten ja klassisten saavutusten asettamia universaaleja standardeja. Siten persoonallisen tulee yhdistyä täydellisen epäpersoonalliseen, ”korkeimman tyylin” (*the highest style*) universaaliin.²⁰⁷ Tyylikkäänä ja tyylipitoina pidetään näin arvioinnissa absoluuteiksi oletettujen (tyyli-)standardien kanssa yhtäläisiksi tulkittuja esityksiä. Absoluuteiksi voidaan valita myös genrejä: esimerkiksi Salaman viimeisintä proosaa (esim. *Sydän paikallaan*, 2010) voidaan pitää edelleen kirjalliseen modernismiin, jos ei niinkään kirjallisten nykytrendien standardi- tai hybridityyleihin lukeutuvaksi. Genrettäminen asettaa teokselle joko deskriptiivisen tai ilmi-normatiivisen tyyllillisen tulkintakehyksen. Siten Salaman *lexistä* (tai Paavo Väyrysen tai Osmo Kääriäisen poliitikkofiguureja) saatetaan pitää tyyllillisesti vanhahtavana (”old-fashioned”) muttei täysin luokattomana tai tyyliittömänä, kun taas uuden polven tyyli-aitureina pidettyjä Tuomas Kyröä ja Sofi Oksasta (tai Alexander Stubbia ja Paavo Arhinmäkeä...) on vaikeampi arvioida klassisin standardein. Kaikkiin ekspressiivisiin ilmiöihin kohdistunutta universalismia voitaisiin monimitallisuudessaan hyvin syin kuvata myös tyyllilliseksi relativismiksi, mikäli absoluutteja tunnistetaan enemmän kuin yksi. On kiistanalaista, mitkä esitykset tai lajit tunnustetaan absoluuteiksi.

Mikäli teoksia, esityksiä, toimintoja tai puheita arvioidaan vain annettuihin absoluutteihin vertaamalla, jää niiden idiosynkraattisia piirteitä arvioiva stilistinen ekspertiisi huomioitta, semminkin elleivät idiosynkraattiset piirteet nimenomaisesti todenna absoluutille (esim. genrelle) määriteltyä ominaislaatuja. Praktisena menetelmänä stilistinen universalismi nojautuukin helposti löyhään ideaalitypologisointiin, jonka puitteissa mitään analyysin kohteeksi valittua tyyli-ilmiötä ei voida pitää tämän ennalta postuloidun ideaalityypin täydellisenä ekspressiona. Universaali, kuten Weberin mukaan ideaalityyppikin, pysyy utopiana, jota empiriiset ekspressiot eivät ikinä voi saavuttaa. Absoluuteille (kuten ideaalityypeillekään) ei yhtäältä voida asettaa tulkitsijasta riippumattomia paradigmaattisia tulkintaehtoja, eikä tarkallakaan lajimäärittelyllä voida määrätä, kuinka tulkitsija määritelmää kohteensa hahmottamiseksi soveltaa. Genren sijasta universaalin absoluutin paikalle voidaan toki sijoittaa myös yleisen maun tai korkean moraalin merkitsijöitä. Moraaliin viittaavia ajatelmiä tyylin ihanteista voi löytää myös Koskenniemeltä:

²⁰⁷ Murry 1960, 7, 32.

Suuren tyylin salaisuus on suuri moraali - tämä selittää, miksi suuri tyyli on niin harvinainen

Muoto on taiteen omatunto. Se, mikä taiteilijassa ei ole päässyt sopusointuun sen kanssa on saanut tuomionsa.²⁰⁸

Muototaju saatetaan hyvinkin nähdä taiteessa yleiseksi moraalitajuksi, ”tapatajaksi”, jolloin vain oikeaa muotoa toteuttavaa esitystapaa ylistetään tyyllillisesti onnistuneena. Vaatimus muodon toteuttamisesta hyväksytyksi ja arvostetuksi tulemisen ehtona soveltuu näkökulmaksi myös politiikan ja sosiaalisen kanssakäymisen tarkasteluun, vaikka käsitys oikeasta muodosta (etiketistä) jäisikin määrittelemättä. ”Tyylikkään” ja ”tyylittömän” taitava käyttö ja kulloinenkin erottaminen toisistaan on itsessään tyyliominaisuutta *sui generis*²⁰⁹. (Esimerkiksi presidentin itsenäisyyspäivän vastaanottoon osallistuvien puvuissa saatamme nähdä olevan ”tyyliä”, jokuset sen sijaan arvostelomme ”tyylittömiksi”, mutta miksi tunnumme olevan kannoissamme mieluummin saman- kuin erimielisiä?)

Universalismi, mutta myös tekniikka- sekä osittain omailmeisyys-näkemyksin jäsentävät tyyliä säännön ja poikkeuksen kategorioilla. Säännön ja poikkeuksen analyysia itseään voidaan kuitenkin pitää tyylin kannalta definitiivisenä jakoperusteena.

4.6.4 Poikkeus ja sääntö

Omailmeisyys, ekspression tekniikka ja universaaliset piirteet eivät siis ole kohteen, kuten kirjallisen teoksen, ainoita ominaisuuksia, joista käsin tyylin tulkitaan ilmenevän ja joita tarkastelemalla sitä voidaan arvioida. Esimerkiksi *Style in Language* (1960), raportti eräästä kenties monipuolisimmin kieli- ja kirjallisuustieteellistä tyyliä analysoineesta seminaarista, monipuolistaa stilistiikan keskeisimmän käsitteen merkityspohjaa.

Tyyliä poikkeuksena tai varianttina voidaan lähestyä monella tavoin, muun muassa kielellisenä innovatiivisuutena, kekseliäisyytenä ja jopa kikkailuna esiintyvänä ilmaisun grammaattisten, tilanteenmukaisten tai normatiivisten oletusten vastakohtana. Poikkeuksen näkökulmasta tyyliä voidaan tarkastella joko idiosynkraattisen tai laajemman nomoteettisen metodin avulla. Osgoodin määritelmää mukaillen tyyli onkin Murryn persoonallista omaleimaisuutta muistut-

²⁰⁸ Koskeniemi 1953.

²⁰⁹ Vrt. Koskimies 1962, 85. Tyyllistä arviointia tyyliopitoisena toimintana voidaan verrata edellisessä luvussa käsiteltyyn seuraajan arvostelukykyn poliittisena toimintavalmiutena.

tavan käsityksen kaltaisesti mahdollista hahmottaa valintoihin perustuvaksi yksilölliseksi poikkeamiseksi tilanteen määrittämistä normeista. Vastakkain Osgoodin määritelmän kanssa asettui muun muassa Roman Jakobson. Hänen mukaansa tyyliässä on lopulta mieluummin kysymys normin kuin poikkeuksen saavuttamisesta. Idiosynkraattinen tyylikäsitys kiinnittyy nomoteettisen määrittelyn erikoistapauksena autoriaaliseen partikulaariuuteen eikä mihin tahansa tilannekohtaiseen erityisyyteen. Tunnusomaisuuksia tekijän otteelle konstruoiva idiosynkraattinen menetelmä hyötyy täten sellaisesta nomoteettisesta metodista, jonka tarkoituksena on etsiä tyyllisiä lainomaisuuksia myös vallitsevista normeista poikkeavien esitysten piiristä.²¹⁰ Situaatio-naalisten variaatioiden ilmentämien lainmukaisuuksien eli toistuvina pidettävien tyyliaspektien selvittämiseen keskittyvä nomoteettinen metodi näyttää pitäytyvän Bronislaw Malinowskin lanseeraaman ja myöhemmin J.R. Firthin elähdyttämän sosiologisen lingvistiikan viitekehyksessä, jossa kielellisen ilmaisun hienovivahteisimmat sävyt saatetaan ”käyttäytymis-” tai ”merkityspotentiaalinsa” perusteella varsin simplistisestikin typologisoiden sivuuttaa viittaamalla ”kulttuurin” ja sen implikoiman ”tilannekontekstin” vaatimuksiin. Kun idiosynkraattisen näkökulman ongelmaksi saattaa muodostua taipumus lukea kaikki aktuaalinen toimijuutta ilmentäväksi ainutlaatuisuudeksi, tyyli-ilmiön jäännöksettä kulttuurisiin konteksteihin palauttavan nomoteettisuuden vaikeus on tunnustaa, että aktuaalinen todella saattaa olla ainutlaatuista ja tulkin-takonteksteihin sopimatonta.²¹¹

Osgood halusi dualistina erottaa tyyliintutkimuksen sisällönanalyysistä painottamalla edellisen tarkoittavan keskittymistä viestin ekspressioon eli sen *miten*-aspektiin eikä sisällölliseen *mitä*-aspektiin, jota olisi mieluummin pidettävä viestin leksikaalisena (semanttisena) komponenttina. Ekspressiosta ilmenevässä viestirakenteessa (*message structure*) havaittavat poikkeavuudet toimivat Osgoodin mukaan todisteina ja johtolankoina tyylin merkityksiin, lähestyttäinpä kysymystä vaikkapa tilanne- tai yksilökohtaisista tulokulmista.²¹² Mutta aivan kuin tyyli menettäisi jotain ekspressiivisyydestään, mikäli se lopulta palautettaisiin jo ennalta valinnan-varaiseksi tarjoutuneen variatiivisuuden eli tietynlaisen säännönmukaisuuden piiriin.

²¹⁰ Ks. Osgood 1960, 293-295; Vrt. Brown 1960, 380. On syytä korostaa, että molempien variaatiota tarkastelevien metodien kohdalla tyyli tulee rajoittaa koskemaan toimintoja, jotka voidaan lukea luonteenomaiseksi juuri kulloisenkin kohdetoimijan – yksilön tai ryhmän – julkiselle käyttäytymiselle tai toiminnalle. Näin esimerkiksi puhtaasti impulsiiviset, affektiiviset ja reflektiiviset reaktiot sekä kaikki yksinomaan yksityiset arkitoiminnot, joiden tulkitseminen tulkitsijan puutteesta johtuen on suoranaisesti mahdotonta, voidaan luonnollisesti sulkea tyylin kohdealan ulkopuolelle.

²¹¹ Sosiologisen lingvistiikan paradigmasta ks. mm. Halliday 1973, 48-54.

²¹² Osgood 1960, 296.

4.6.5 Tyyli *parolena*

Tyylin puhtaasti ekspressiivistä luonnetta voidaankin painottaa tunnustelemalla sitä ekspresio/ekspressoitava- ja ilmaisu/merkityssisältö -dikotomioiden ohella kielen *parole/langue* -kahi-tiajaon tulokulmasta. Tämä saussurelaisen dikotomian avulla tyyli voidaan käsittää puhtaasti kielen loogiselle tasolle ulkoiseksi komponentiksi. Tyylin merkitys tulee nähdä esityksen luova- vasta ja ei-referentiaalisesta, siis poikkeuksellisuudessaan sääntöihin palautumattomasta aineksesta. Yhteyden *parolen* piiriin kuuluvan puhtaan ekspressiivisyyden ja kielellisen ”ekstraloo- gisuuden” välillä näki ainakin Valéryn ja Retamarin tyylikäsityksiä rinnastanut Stephen Ullmann²¹³.

Leech ja Short liittävät tyylin kiinteästi osaksi luovuuden tutkimusta kiskaisemalla kirjalli- suuden ongelmat irti yleisen lingvistiikan kieliopillisista kysymyksistä todeten, että ”ollakseen aidosti luova kirjailijan tulee olla tuhoava: tuhoava säännöille, konventioille ja odotuksille”. Leech ja Short jatkavatkin tällaisen tyyllillisen luovuuden vaativan tulkinnallista luovuutta myös vastaanottajalta (lukijalta).²¹⁴

Gilles Deleuzenkaan mukaan tyylin ymmärtäminen ei edellytä lingvististä analyysia, sillä tyyli koskee nimenomaan lingvistiikan vastinparin, kirjallisuuden aluetta. Lingvistiikka tarkas- telee kieltä tieteellistettävänä ja seesteisenä järjestyksenä, mutta jättää kaiken tasapainottoman kieliaineksen, joka (Saussuren termin) ei sovi tähän *langueen*, käsittelynsä ulkopuolelle. Tämä alituisen kielellisen muutoksen ja epätasapainon alue kuuluu kirjallisuudelle, ja sitä nimittää *languen* sijasta tyylipitoinen *parole*²¹⁵. Parole mahdollistaa tyylin tulkitsemisen peliksi, niin kuin esim. Gadamer tekee (*Stil als Spiel*). Ajatus tyylistä kieltä käytön kautta epätasapainotta- vana ja elävöittävänä tekijänä muistuttaa Wittgensteinin huomiota kielipelistä: kielipeli ei olisi peli, elleivät sitä koskevat säännöt voisi muuttua jo pelatessa, siis kieltä käytettäessä²¹⁶. Omalla momentaanisella *parolellaan*, toisin kuin *languen* säännönmukaisuuden alueella pitäytyessään, tulee toimija juuri luovuuden tähden tuhonneeksi ennalta asetettuja kielellisiä oletuksia ja sään- töjä, murtaneeksi vakiintuvalta ja turvalliselta näyttävän kielipelin ja horjuttaneeksi tasapainoi- selta vaikuttavaa järjestystä omilla poikkeuksillaan²¹⁷. Deleuzelaisessa jatkuvan poikkeamisen mielessä saatetaan tällaista *parolea* korostavaa käsitystä tyylistä radikaaleimmillaan pitää jopa murrellaisen omailmeisyyden (*personal idiosyncrasy*) vastakohtana: tyylipitoisinta on mitä ta- hansa leimallisuutta, myös omaleimaisuutta, kaikista voimakkaimmin välttelevä kieliaines. Tai

²¹³ Ullmann 1973, 41.

²¹⁴ Leech & Short 2007, 24.

²¹⁵ Ks. Deleuze & Parnet 1997 Lecercien 2006, 15-16, mukaan.

²¹⁶ Wittgenstein 1999, 74-75.

²¹⁷ Ks. Leech & Short 2007, 9, 24.

Style in Fiction mukaillen: tyylittyneimmillään kohde näyttäytyy silloin, kun sille ei löydy sellaisia selväpiirteisiä lähtökohtia (*domain*), joiden avulla sen erityispiirteet kuten ilmaisulliset valinnat voitaisiin luokittelevalla otteella identifioida. Näin tyyli-toimijan valta ei perustu pelkästään uusiin pelisääntöihin, vaan tulkitsijan pakottamiseen uudenlaiseen pelikenttään (*Spielraum*) tai tulkintakenttään tutustumiseen. Tästä monia M.A. Nummisen kuin myös Salvador Dalin teoksia voitaneen pitää hyvänä esimerkkinä.

Tyyli identifioimattomana poikkeuksena tuntuukin sisältävän aidon vastakohdan ei pelkästään firtiläisen sosiologis-behavioraalisen lingvistiikan vaan myös kielelliseen synonymiteettiin ja ”parafraseologisuuteen” perustuvan hockettilaisen dualismin kanssa. Tulisihan aidon poikkeuksen radikaaleimmillaan sysätä syrjään esimerkiksi kaiken ”faattiseen yhteisöllisyyteen” perustuvan kielenkäytöllisen tavanomaisuuden, tutunomaisuuden ja niin sanotun kollokatiivisuuden, jota firtiläisten mukaan tulisi pitää kielellisen merkityksen tutkimuskohteena²¹⁸.

Tyylin poikkeuksenomaisuudesta Deleuzen merkityksessä argumentatiivisesti ongelmallisen tekee kuitenkin oletus, että *langue* ja *parole* voitaisiin peruuttamattomasti erottaa toisistaan niin, että stilistisesti merkityksestä komponenttia olisi mahdollista lähestyä ilman minkäänlaista *langue*-aspektia. Deleuzelainen monismi siis ei halua erotella muotoa sisällöstä vaan puhunnan rakenteesta. Näin puhunta itse luo uusia sisältöjä – sisältöjä, jotka eivät ole ilmaistavissa ilman kielen tyylillisiä merkityspotentiaaleja.

4.6.6 Tyylin sosiaalinen ja kulttuurinen aspekti

Tuhoavallakin tavalla luovan *parolen* tyylittyneisyys muuntuu kuitenkin käsitettäväksi vain, jos se säilyy arviointikelpoisena – jos se säilyttää yhteyden tuhoamaansa rakenteeseen, kieleen, muotoon tai sisältöön. Kaikkia tyylejä leimaa sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö. Tuhoavakin tyyli voidaan väljästi ottaen määritellä tietyllä tavalla menettelemiseksi ”tässä tai tuossa” sosiaalis-situationaalisessa kontekstissa. Näin esimerkiksi Murrin esittelemät tyylinaspektit ovat tulkittavissa sosiaalisista lähtökohdistaan: ainutlaatuisimmaltakaan vaikuttavaa idiosynkratiaa ei luoda täysin idiopaattisesti (omasyntyisesti); ilmaisutekniikan valitseminen ja soveltaminen sekä pyrkimys universaalisuuteen palautuvat tekijän kielelliseen kompetenssiin ja käsitykseen sovinnaisten sekä vakuuttavan ilmaisemisen keinoista ja kontekstisidonnaisesta yleisestä mausta. Tyylin inherenttia sosiaalisuutta on silti helpompi painottaa pragmaattisen lingvistiikan tyylikäsityksistä kuten formalistisista ja systeemisen funktionalismin teorioista. Kuten

²¹⁸ Ks. Lyons 1969, 416; Ullmann 1973, 9.

huomattua, kaikki yllä läpikäydyt tyylimääritelmät sisältävät joko ajatuksen valinnasta tai ainakin siitä, että toimintaan tai tekoon saatetaan liittää tyylin kategoria ainoastaan tilanteissa, joiden suhteen on ainakin teoriassa mahdollista menetellä useammalla kuin yhdellä keinolla. Näin tyyliä voidaan arvioida sosiaaliin ehtoihin mukautuvana ekspressiona, ”äänenä” tai puhuntana. Ainakin Bellin (1984) mukaan puheessa esiintyvä tyylillinen variaatio (*stylistic variation*) on sosiaalisesti määrittynyttä:

Yksittäisen puhujan puheeseen sisältyvä variaatio tyylin ulottuvuudessa johtuu ja heijastuu puhujien välillä ”sosiaalisessa” ulottuvuudessa esiintyvistä variaatiosta.²¹⁹

Bell perustaa ”tyylin aksioomansa” symboliselle interaktionismille läheiseen ajatukseen siitä, että puhuja mukauttaa (itse)ilmaisunsa pitkälti olettamalleen – joko läsnä olevan tai poissa olevan – yleisölle keskeisiksi katsomiinsa piirteisiin. Meadin kielellä sosiaalisesti medioitunut kollektiivinen *me*-objekti (seuraajakunta) asettaa ehdot subjekti *I:n* (toimija) ilmenemiselle. Tyylillistä variaatiota – jopa radikaaleintakin tuhoavaksi kuvailtaa variaatiota – jäsentää siis tietty sosiaalinen sensitiivisyys.

Eräs tunnetuimmista tyylin kollektiivisuutta puolustavista teoreetikoista lienee Michel Maffesoli. Maffesolille tyyli näyttäytyy ”kehyksenä, jonka puitteissa sosiaalinen elämä ilmenee määrätyllä hetkellä”, ”jonka kautta aikakausi määrittää itsensä, kirjoittaa itsensä ja kuvaa itseään”.²²⁰ Maffesoli viittaa samalla tyylin *stilus*-merkitykseen. Välillisesti re-presentoitavan ja mahdollisesti monimerkityksisen käsitteen sijasta välittömästi presentoitavaa julkista kuvaa voidaan näin pitää postmodernin ajan tyylin peruselementtinä²²¹. Modernin yksilöllisyyden äärimilleen ulotetulla kulttuurisella holismilla tyrmäävälle Maffesolille tyyli sekä ilmaisee että alituisesti uudelleen jäsentää ”massasubjektiviteettina” esiintyvää ja uudenlaisen yhteisöllisyyden ihanteelle perustuvaa ”kollektiivista henkeä”. Metodologisen holismin mukaisesti Maffesolille tyyli tarkoittaa aikakauden merkitsijää, sille ”muotoa antavaa muotoa”, joka ”voi tuoda paremmin esiin kaikki mikro-tapahtumat, huomaamattomat mutaatiot, näennäisen anekdoottiset tilanteet, jotka alusta loppuun muodostavat kulttuurin, toisin sanoen toimivat kasvualustana ja ruokamultana luomiselle, jota koko sosiaalinen elämä on”. Kulttuuria tuottavana herkkyytenä ja tunteena tyyli ”synnyttää kaikki olemisen tavat, representaatiot ja eri muodit, joiden kautta yhteisöllinen elämä ilmenee”. Tyyli on paitsi tavattoman heterogeeninen (sekä monivivahteinen

²¹⁹ Bell 1984, 151: “Variation on the style dimension within the speech of a single speech speaker derives from and echoes the variation which exists between speakers on the ‘social’ dimension.”

²²⁰ Maffesoli 1995, 26.

²²¹ Ks. Sulkunen 1995, 9.

että monilähtöinen) myös omalaatuinen sekä ”dynaaminen, liikkuva ja notkea ykseys”.²²² Maffesoli täsmentää holismiaan nojaten tiettyihin keskeisimmistä ihmistieteiden kulttuurimetaforista:

Termit *pattern*, malli sosiologiassa, episteemi (M. Foucault) ideoiden historiassa, paradigma (T. Kuhn) tieteen historiassa, tai vielä ”semanttinen allas”, kuten sitä käyttää Gilbert Durand antropologiassa, kuvaavat samaa asiaa: holistisesti voidaan koota yhteen erilaiset elementit joista yhteiskunta muodostuu, on mahdollista osoittaa niiden vuorovaikutukset ja määrittää niitä yhdistävä punainen lanka.²²³

Tässä mielessä tyyli on sekä sosiaalisuuden syy että sen seuraus, todellisuuden tiedostamaton ”kasvualusta”, tai marxilaisesti sanottuna: tyyli esivalmistelee sekä tajuntaa määrittävän elämän että elämän ilmaisuina esiintyvän yhteisöllisen tajunnan, ”mielentilan”, niin kuin Maffesoli kuvaa. Seuraavassa Shapiron määritelmässä Maffesoli näkee ”tyylin laajennetun käsitteen kaikki ainekset”²²⁴:

Tyyli ilmentää kulttuuria kokonaisuutena; se on näkyvä merkki sen ykseydestä. Tyyli kuvastaa tai heijastaa ajattelun ja kollektiivisen tunnon ”sisäistä muotoa”. Tärkeää ei ole erillisen yksilön tai taiteen tyyli, vaan saman kulttuurin kaikkien taiteiden jakamat muodot ja ominaisuudet merkittävän ajanjakson aikana. Juuri tässä merkityksessä puhutaan klassisesta ihmisestä, keskiaikaisesta ihmisestä.²²⁵

Arvojen synteisiin ja järjestykseen tähtäävää kulttuurista pyrkimystä toteutetaan nykyään Maffesolin mukaan sisällön muodosta riippuvaiseksi luovassa, taloudellisen ja tarpeellisen sijasta liialliseen ja turhaan suuntautuvassa ”tyylittelyssä”, jolle käsitteitä mieluummin ominaista on herkkyys kuvalliselle esteettisyydelle. ”Yhteisen kielen” presentaationa kuva tuottaa ”näkemisen tavan” (vrt. Flaubert), mutta etenkin katseen kohteen, itse havaintosisällön. Maffesoli toteaa pelkistävän meadilaisesti, että itse asiassa tyylin kokeminen ja tyylissä eläminen ”toisten kanssa” määrittää itse kutakin yksilönä, sillä ”ihminen on olemassa vain toisen katseessa ja puheessa tai niiden kautta”, ”juurtuneena kasvualustansa”.²²⁶

²²² Maffesoli 1995, 32-36.

²²³ Maffesoli 1995, 36.

²²⁴ Maffesoli 1995, 39, 40, 42.

²²⁵ Shapiro 1982, 36 Maffesolin 1995, 40, mukaan.

²²⁶ Maffesoli 1995, 41-45.

5. Poliittisen tyylin hermeneutiikkaa

5.1 Käsiteanalyysin tärkeys

Sukelsin edellisissä luvuissa tarkastelemaan poliittisen ja tyylin käsitteellisiä mahdollisuuksia ilman ennalta asetettuja pyrkimyksiä tietyn paradigmaattisen näkemyksen tai ajatustyylin puolustamiseen toisten kustannuksella. Tarkoitukseni oli keskittyä molempien käsitteiden merkitysten kompleksisuuteen, laajuuteen ja näin paljastuviin sisäisiin ristiriitaisuuksiin osoittamalla, mitä kaikkea käsitteillä voidaan kulloinkin tarkoittaa ja kuinka jokin ilmiö on teorian puitteissa mahdollista tulkita poliittisesti ja/tai tyyllillisesti relevantiksi. Poliittista käsittelin luvussa 3 aluksi laajasti ottaen konfliktuaalisen ja konsensuaalisen vallankäytön (Paloheimo ja Wiberg, De Jouvenel, Dahl), valtapyrkimysten (Weber) sekä toisin valitsemisen ja vastakkaisuuksien näkyväksi tekemisen (Rancière) näkökulmista. Sen jälkeen perehdyin tarkemmin 1) Aristoteleen ajattelusta ja sopimusteorioista johdettavaan yhteisölliseen politiikkaan, 2) dissensuaaliseen demokratiateoretisointiin kytkeytyvään parlamentaariseen agonismiin ja 3) toimijoiden pyrkimysten ja identiteettien väliseen intensiivisyyteen pohjautuvaan antagonismiin. Tyyliä käsittelevässä luvussa 4 tarkastelin ensin eritellen tyylin dualistisia, monistisia ja pluralistisia mieltämistapoja. Sitten kävin läpi käsitteen klassisia kategorioita kuten 1) omailmeisyyttä, 2) tekniikka- tai taito-aspektia, 3) tyylin käsittämistä korkeaa standardia, absoluuttista tai universaalialia ilmaisevaksi muodoksi tai genreksi, 4) sääntöä ja poikkeusta, 5) erityisyyttä ja odottamattomuutta korostavaa *parole*-näkökulmaa sekä lopuksi 6) tyyliä sosiaalista elämää, kulttuuria ja kollektiivista mielentilaa määrittävänä ja ilmaisevana muuttujana.

Perehdyin niin poliittisen kuin tyylinkin käsiteilmiöihin tai kohdallisemmin käsitteiden mielen analysoimiseen, en juurikaan referentiaalisiin merkityksiin. Erittelin poliittisen ja tyylin käsitteitä – poliittisuutta ja tyyllillisyyttä – intensionaalisesti, en niinkään ekstensionaalisesti liittämällä ne ominaisuuksina tietynlaisiin olioihin tai toiminta- ja kulttuuri-ilmiöihin. Tässäkin mielessä tutkimusotteeni poikkeaa aiemmasta poliittisen tyylin käytännöllisvetoisemmasta, erillistutkimuksellisesta teoretisoinnista. Intensionaalisen käsiteanalyysin kannalta sinänsä ylimääräiset ”ulkomaailman esimerkit” jonkin poliittisuudesta tai tyyllillisyydestä olisivat vain haitanneet käsitteiden mieleen kohdentuvan työn laaja-alaisuutta ja avarakatseisuutta. Kuitenkin tietyt käsitykset suosivat niiden tarkastelua ”omissa sfääreissään”, kuten konsensuaalinen poliittisuus aristoteelisessa poliksessa tai vahvoihin sopimuksiin perustuvassa kommunikatiivisessa yhteisössä ja agonismi parlamentaarisessa sfäärissä. Tämä ei tietenkään merkitse, etteikö

konsensuaalisen tai agonistisen poliittisuuden ekstensioita olisi mahdollista löytää ”ominaissfääriensä” ulkopuolelta tai etteikö edellä mainittuja konsensuaalisia ja agonistisia ”sfäärejä” voisi hahmottaa ja horjuttaa esimerkiksi antagonistisia suhteita ja pyrkimyksiä erittelemällä.

Kuitenkin poliittisen, tyylin ja poliittisen tyylin käsitteiden merkittävyys, käyttökelpoisuus ja sovellettavuus – käytännöllisvetoisen teoretisoinnin koko tarkoitus – kumpuavat käsitteiden tarpeellisuudesta ulkoisen ilmiömaailman tulkitsemiseksi ja ymmärtämiseksi. Intensiota erittelevän esiymmärryksen hyöty erilaisten ilmiöiden käsittämisen kannalta onkin tarjota erilaisia ja toisilleen vaihtoehtoisia, käsitteiden itsensä merkityksistä johdettavia tulkinnallisia perspektiivejä.

Niin kuin luvussa 2.3.2 käsitellyssä ekskurssissa vihjasin, tarkasteltavaksi valitun objektin poliittisten ja/tai tyyllisten piirteiden tulkitseminen tapahtuu humelaisittain ilmaistuna ”olioita arvioivassa mielessä”. Tutkija itse näkee kohteensa ja tekee siitä *tällä* tai *tuolla* tavalla poliittisen tai tyyllisen. Käsitteiden ja ilmiöiden monimerkityksisyyden ymmärtäminen tarjoaa mahdollisuuden tulkita kohde poliittiseksi ja/tai tyylliseksi useammasta kuin yhdestä näkökulmasta. Näin ollen se, mikä kulloinkin luetaan poliittisesti tai tyyllisesti relevantiksi, on tutkijoiden esiymmärryksistä riippuvainen ja siksi usein ristiriitainen, ellei jopa poleeminen kysymys.

Luvussa 2.3.1 osoitin poliittisen tyylin luennalle kaksi toisistaan poikkeavaa kohdetta: joko jonkin poliittiseksi käsitetyn kohteen ”tyylin” tai jonkin tyylipitoisen kohteen ”poliittisuuden”. Näillä ehdoin, kun joko tyylin tai poliittisen merkitys otetaan tutkimuksessa annettuna, on kuitenkin edelleen epäselvää, kuinka käsitteet poliittinen ja tyyli voidaan liittää toisiinsa. Onko poliittinen tyylin itsensä ominaisuus (attribuutti) vai liitämmekö sen osaksi tyyliä siksi, että tyylin tarkastelu suuntaa tulkintamme tavalla tai toisella poliittiseksi mieltämäämme ilmiömaailmaan tai tapahtumaympäristöön, esimerkiksi toimijuuteen tai kulttuuriin?

Luvun 4 alussa hahmotin tyylin paitsi tarkasteltavaksi valitun objektin ekspressiiviseksi, ilmaisulliseksi merkitysaspektiksi, myös sen muotoa koskevaksi ominaisuudeksi. Monismin ja dualismin välisellä tulkintaerolla taas voidaan osoittaa, ettei ole lähtökohtaisesti yksiselitteistä, voidaanko tyyliä pitää pelkkää muotoa koskevana ominaisuutena ja voiko tietty sisältö saada ilmaisunsa useammassa kuin yhdessä eri muodossa. Monistit vastaavat jälkimmäiseen kielteisesti, dualistit myönteisesti. Muodon ja sisällön erottelusta piittaamattomat pluralistit pyrkivät löytämään kohteesta *monia* erilaisia tyyllisesti relevantteja merkitysaspekteja.

Mutta mikäli joka tapauksessa ymmärrämme tyylin ilmaisuun liittyväksi muoto-ominaisuudeksi, herää kysymys, emmekö arvioi itse kohdetta poliittiseksi aina sen muotoilmaisun – siis sen tyyllisen ilmenemismuodon välityksellä. Voimmeko millään pitää sellaista toimintaa tai

kulttuurista kohdetta poliittisena, joka *ilmenisi muodossa*, jota emme omilla ehdoillamme voisi arvioida poliittiseksi? Onko ilmenemismuotojen muuttuessa kyse aina *eri* toiminnasta tai kulttuurista? Sekä poliittisen että tyylin käsittäminen perspektiivisidonnaiseksi sekä tulkitsijan ymmärryksestä ja pyrkimyksistäkin riippuvaiseksi piirteeksi pakottaa vastaamaan edelliseen kysymykseen kielteisesti ja jälkimmäiseen kysymykseen myönteisesti. Tulkitsijan näkökulmasta kohde merkityksellistyy ensi sijassa muodosta, jossa se esiintyy. Mutta mitä stilistisesti tai tulkinnallisesti merkittävää ylipäättään jää muodon ulkopuolelle? Yhtäältä epäpoliittisessa muodossa esiintyvää poliittista sisältöä on siten vaikea kuvitella, toisaalta poliittisen sisällön puke-mista epäpoliittiseen asuun voidaan pitää poliittisena muotovalintana. Dualistisesti voidaan toki yrittää jäljittää kohteen ”tosi sisältöjä” kuten sanomisen tai tekemisen intentioita muun muassa vaihtoehtoisten ilmaisutapojen ja tyylivalintojen arvioimiseksi ja vastaamiseksi kysymykseen, miksi kohde ilmaistiin juuri sillä – esimerkiksi ”epäpoliittisella” – tyyllillä kuin ilmaistiin, eikä jollain muulla tyyllillä. Juuri ”epäpoliittisuutensa” myötä tyylistä sukeutuu täten poliittisesti kiinnostava.

Luvussa 3 kävin läpi erilaisia, osittain toisiaan poissulkeviakin käsitteellistyskäsitteitä poliittisesta. Niin valta-, toiminta-, identiteetti- ja suhdekäsitteet kuin poliittisten ilmiöiden alaan viittaava konsensuaalisen, agonistisen ja antagonistisen politiikan trikonomia käy tulkintatavaksi tyyli-ilmiöiden poliittisuuden arvioimiseen eli poliittisen attribuutin liittäminen osaksi tyyli-ilmiötä. Sitä vastoin tyyliä koskevat erittelyt kuten omailmeisyys, tekniikka, universaalisuus, poikkeuksellisuus tai säännönmukaisuus, kielellisten resurssien käyttö ja kielellinen luovuus sekä kulttuuris-yhteisölliset merkitykset tekevät tavalla tai toisella poliittiseksi luonnehditusta kohteesta tyyli-ilmiön. Luvussa 4 esitettyjä estetiikan, stilistiikan ja kirjallisuustieteen piirissä laadittuja konseptualisaatioita tulee tarvittaessa toki analogioita etsien relativoida muita kuin kirjallisia ja retorisia aiheita kuten kohteeksi valittuja toiminta- ja kulttuuri-ilmiöitä vastaaviksi. Kaiken kaikkiaan jokainen edellä esitetty poliittisen merkitysaspekti on menestyksellisellä tavalla mahdollista lukea ulos mistä tahansa edellä esitetystä tyylin kategoriasta. Poliittisen tyylin käsitteen merkityspaljouden osoittaminen kävisi kuitenkin valitettavan vaikeaksi yksinkertaisella ristiin- taulukoinnilla tai kategorisoinnilla, sillä jokaiseen edellä mainittuun poliittisen ja tyylin merkitysulottuvuuteen kätkeytyy – niin kuin käsittelyluvuissa olen pyrkinyt osoittamaan – oma keskustelunsa siitä, miten ne yksittäisinä ja mahdollisesti muita mielekkäämpinä merkityksenantoina tulisi kulloinkin käsittää.

5.2 Muutamia esimerkkejä poliittisen ja tyylin synteeseistä

Filosofisen, käsitteellisiä ehtoja arvioivan tutkimusotteen kannalta tärkeämpää kuin se, että voisimme lopullisesti lukkoon lyöden ratkaista tietyn ilmiön poliittisen tyylin merkitykset ja puolustaa omaa tulkintaamme totuudellisena, on valmius nähdä kohde poliittisen tyylin kannalta eri näkökulmista. Erilaisia mahdollisia poliittisen tyylin synteesejä postuloivan tarkastelutavan edellytyksenä on, ettemme esiymmärryksinemme pitäydy ainoastaan yksissä ja yksipuolisissa käsitelmäärityksissä, siis poliittisen ja tyylin kohtelemisessa pelkkinä tarkkarajaisina termeinä. Termittäminen on lopulta erillistutkimuksen tehtävä. Se, millaiseen käsitteelliseen synteesiin päädyimme eri vaihtoehtoja arvioimalla, riippuu tietysti suuressa määrin itse kohdesta, jonka olemassaolo on jokaisen politologisen erillistutkimuksen edellytys. Filosofian tehtävänä on pikemminkin erilaisten käsitteellisten konstruktoiden esitleminen esiymmärryksen selkiyttämiseksi.

Kohde- ja perspektiivilähtöisyyden vuoksi siis vältän poliittisen tyylin tarkkaa määrittelyä. Collingwoodin asioiden mieliin keskittynyttä aatehistoriaa soveltaen filosofinen syntetisoimisyritys voitaneen laajan käsitteellisen esiymmärryksen turvin rakentaa asettelulle, jossa poliittisen tyylin suhteen mielenkiintoiselta tuntuvaa kohdetta lähestytään kysymällä, millaisia poliittista ja tyyliä koskevia käsitteitä kohde ilmaisee ja millaisiin poliittisen stilistiikan kysymyksiin ja näkemyksiin kohteen ilmaisu toimii vastauksena. Laajalla esiymmärryksellä varustettu tulkitsija voi tarkastella kohdeilmiöitään monista teoreettisista näkökulmista.

Mitä kaikkea luvuissa 3 ja 4 esitetyn perusteella poliittisella tyylillä siis voidaan tutkia ja tarkoittaa? Esittelen seuraavaksi muutamia teoreettisia konstruktioita poliittiselle tyylille.

Nostetaan ensimmäisenä tyylin merkitysulottuvuuksista esimerkiksi omailmeisyys. Omailmeisyys voidaan kirjallisen stilistiikan määrittelyistä yleistäen mieltää yksilölle erityiseksi esittävän toimijuuden tavaksi. Tekijänsä paljastavaa ja tämän persoonana tyylillisesti merkittäväksi muuntavaa omintakeista esittävää toimijuutta voidaan hahmottaa poliittisesti merkittäväksi esimerkiksi antagonismin näkökulmasta kysymällä, kuinka yksilö osallistuu omailmeisyydellään ystävä- ja vihollissuhteiden muuttamiseen ja ylläpitämiseen tai minkälaisia intensiivisiä ja poleemisia piirteitä tämän omailmeiseen identiteettiin eli oikeammin jonakin olemisen tai joksikin tulemisen projekteihin voidaan liittää. Tällöin poliittisen tyylin tutkimuskohteena saattaa olla persoonan, luonteen tai omalaatuisen eetoksen poleemisuus, yksilön poleemisuuden omailmeiden luonne tai toimijuuteen sisältyvä erottautumisen välineistö. Puhtaan antagonistinen omailmeisyys ei Nelsonia mukaillen koske vain poleemista, enemmän tai vähemmän harkittua *kan-*

nan muodostamista (*making/taking a stand*) vaan väliaikaisen, poliittista intensiteettiä omailemaisella tavalla ilmentävän *asennon*, *roolin* tai *asenteen* omaksumista (*taking a stance*)²²⁷. Siinä missä kanta viittaa poliittisen suhtautumisen sisältöön, merkitsee asenne sisältöön suhtautumisen muodollista, performatiivista ulottuvuutta. Käsitys on stilistisesti dualistinen: kanta ekspressoidaan tilanteesta ja arvioista riippuen *eri* muodoissa, *eri* asennoista ja *eri* asenteilla.

Aristoteelisessa konsensuaalisen politiikan hengessä omailmeisyyden poliittisuus tai poliittisen toiminnan omailmeisyys voidaan lukea poliittisen ja käytännöllisen järjenkäytön piiriin liittyvästä toiminnasta kuten harkitsemisen, puhumisen ja ”korkeinta poliittista hyvää” tarkastelevan teoretisoinnin aktiviteeteista – siitä, kuinka kohteeksi valittu osallistuu omanlaisellaan, joskaan ei välttämättä muista poikkeavalla tavalla yhteisönsä kehittämiseen. Vallan näkökulmasta voidaan sen sijaan tarkastella vallankäyttöön ja valta-asetelmien muuttamiseen sovellettuja kohdetoimijalle tyypillisiä keinoja. Agonistisessa kehyksessä omailmeinen poliittinen tyyli näyttäytyy esimerkiksi sellaisissa puolesta ja vastaan puhumisen sekä vastustajan huomioon ottamisen tavoissa, joiden kautta toimija voidaan tunnistaa itsekseen. Poliittisen omailmeisyyden yksityiskohtien tarkastelussa voidaan paneutua esimerkiksi ihmisten välisten suhteiden, kantojen ja omaksuttujen suhtautumisasenteiden kannalta oletettavasti merkityksekkäisiin ilmeisiin, asentoihin, äänensävyihin, liikkeeseen sekä tietenkin erilaisiin retorisiin vivahteisiin kuten omintakeiseen paatoksellisuuteen.

Jos taas tyyli käsitetään monistisesti itse ajatukseksi (*”the very thought itself”*), voidaan idiosynkraattinen poliittinen tyyli ulottaa poliittisiksi mielletäviin kysymyksiin liittyvää arviointikykyä, tilannetulkintaa ja päättelyä koskevaksi. Eräs omailmeisen tyylin ilmenemismuoto on toimijan oman ajattelun tietoinen korostaminen tai ajattelijuuden ilmentäminen.

Mikäli tyyli käsitetään persoonallisen idiosynkratian sijasta tekniikaksi, ei poliittisen tyylin käsitteellisen soveltamisen tarvitse olla samalla tavoin yksilösidonnaista ja tunnistettavuutta edellyttävää. Sekä konsensuaalisesti, agonistisesti että antagonistisesti on tekniikkaa luonteva lähestyä taidollisena tekijänä. Antagonististen tekniikoiden osalta poliittisen tyylin tutkimuksen aiheena voi yksinkertaisesti olla omien tavoitteiden toteuttamisen ja omille intresseille aktuaalisesti tai potentiaalisesta haitallisten pyrkimysten vastustamisen taito. Tyyllillisesti aiheellista on tarkastella ystävä- ja vihollissuhteisiin, siis poliittisten jännitteiden muuttamiseksi, ylläpitämiseksi, liudentamiseksi tai vahvistamiseksi kohdennettua toimimisen *technēä*. Antagonistisella tekniikalla tavoitellaan oikeutusta, tilaa ja vapautta, mutta myös valtaa ja valtaa valta-

²²⁷ Nelson 1998, 208, 211.

asetelmien muuttamiseksi. Agonistisen käsityksen kannalta erilaisia tekniikkoja voidaan yksilöidä muun muassa väittelevää puhetaitoa eritellen ja konsensuaalisessa käsityksessä neuvottelutaitoa tarkastelemalla.

Tekniikka käy myös perspektiiviksi tyylin muihin merkityksiin: yhtäältä voidaan ”waltarilaisittain” kysyä, kuinka toimija onnistuu taidollisessa tavoitteessaan toteuttaa askareensa ”tyylilleen uskollisesti” (idiosykraatia), toisaalta voidaan arvioida, kuinka tämä noudattaa tyylin universaaleja kriteerejä kuten agonismin suhteen klassisen parlamentaarisen retoriikan ideaaleja tai kolmaalta, kuinka annetun kielen affektiivis-esteettisiä tai muutettavat muuttaen annetun puherepertuaarin ja -rekisterin suostuttelevia ja vakuuttelevia komponentteja sovelletaan. Toiminnan kohdalla teknisesti tyyli-intensiivisinä aiheina voidaan pitää tavoitteiden saavuttamiseksi eri vaihtoehtojen piiristä valittuja tekoja, jolloin tyyllillinen arviointi voi esimerkiksi kohdistua oikeiden välineiden ja keinojen taitamiseen. Sekä säännöissä pitäytymisen että poikkeusten soveltamisen taitoa voidaan pitää teknisinä valintoina. Tyyllillisesti menestyksellinen poliittisuus ilmenee tasapainoilevana säännön ja poikkeusten hallitsemisena. Teknisenä tyylinä voidaan pitää myös tähdentämisen ja täsmentämisen taitoa. Tai niin kuin suomalaisuutta koskevassa esimerkissämme²²⁸: täsmentämättä tähdentämisen taitoa.

Pluralistinen tyylikäsitys sen sijaan tarjoaa teoriapitoisuudellaan erilaisia tasoja yksittäisten poliittisten tekojen tyyllillisyyksiin. Puheaktiteorian alueelta stilistiseksi esimerkiksi käy puhe-tekujen performatiivisuuden erittely kuten ilmaisuluokka-analyysi. Sen tarkoitus on luonnehtia esimerkiksi julistavan, suostuttelevan, kritisoivan, väittelevän tai uusia asiasisältöjä politisoivan puheen erityislaatua kuten direktiivien, deklaratiivien ja kommissiivien painoarvoa, suhteita ja referenssikohteita. Systemisen funktionalismin käsitteellä ”intersubjektivaalinen funktio” on tyyllilliset avunsa arvioitaessa ystävä-vihollinen -suhteisiin liittyviä toimintamuotoja tai eettöksen ja päätöksellisen ilmaisun suhteita.

Tekniikkaa koskevat kysymykset voidaan jakaa deskriptiivisiin ja normatiivisiin. Normatiivisesta poliittisesta stilistiikasta on kysymys silloin, kun kohteeksi valittua tyyli-ilmiötä verrataan tavalla tai toisella hahmoteltuun hyvän tyylin tilanteenmukaiseen ideaaliin. Kun tekniikka-aspektissa näin voikin tyylin taidon ohella olla kysymys tyyliäjästä, likenee käsittämispöykitys ajatusta ja arviointikykyä tyylin lähteenä pitävää monismia. Oikeaa sanaa, keinoa ja tapaa korostavaa monismia seuraten tyyliäjä mahdollistaa tyyllillisen menestyksen, kun taas tyyliäjän puute merkitsee epäonnistumista ajatusten välittämisessä ja pyrkimysten loppuun saattamisessa. Dualistinen näkökulma tyyliäjähyvaksyy, että tavoiteltuun päämäärään voidaan

²²⁸ Ks. luku 4.3.3.

päästä useammalla kuin yhdellä ”oikealla” sanalla, keinolla tai tavalla. Monistin mukaan eri keinot (sanat) viittaavat karkeasti ottaen eri päämääriin. Pluralistisesti tyyliä arvioitaessa taas on luontevaa korostaa situationaalisia ja kielellisiä muuttujia kuten ideationaalisia, interpersoonallisia ja tekstuaalisia ulottuvuuksia. Poliittista kulttuuria kuten keskustelutapoja, proseduraalisia käytänteitä, traditionaalisia menettelytapoja tai aikakauden luonnetta henkiviä tyyli-ilmaisuja arvioitaessa oikean, hyvän tai huonon tyylin tarkastelu ei onnistu yksilöllisen tyyli-ilmaistajan vaan pikemminkin maffesolimaisesti ”kollektiivisen ykseyden” ja ”näkemisen tavan” hahmottamisen tietä. Yksilön tyyliä taas saatetaan tästä näkökulmasta lähestyä aikansa tyylin kollektiivisen luonteen ilmaisijana.

Normatiivisen ja deskriptiivisen stilistiikan ongelma on kuitenkin varsin perustavalla tasolla hermeneuttinen. Yhtäältä on kysymys uskon ja epäilyksen dikotomiasta, toisaalta laajemmin kysymyksestä, mistä eli millaisiin näkemyksiin nojaten tyyliä ja poliittista koskeva ”oikea” ymmärrys tulee johtaa. Edellä läpikäytyjen synteettisten konstruktioiden eli teoreettisen esiymmärryksen ohella onkin välttämätöntä tarkastella poliittisen tyylin ”merkityksenantomentaliteetteja”, jotka ovat käsitteellisen osaamisen rinnalla ymmärtämistä ja tulkintaa ehdollistavia tekijöitä.

5.3 Hermeneuttinen edelleen-problematisointi

Kysymyksen ”mitä on poliittinen tyyli?” ohella poliittinen stilistiikka edellyttää tiettyyn kohdeilmioon rajautuessaan valintaa sen suhteen, mistä poliittisen tyylin (tai poliittisen ja tyylin) merkitykset tulisi johtaa. On joko kohdennuttava (1) ilmiön itsensä poliittisuuteen ja/tai tyyllisyyteen, (2) otettava selvää mahdollisen kohdetoimijan kuten yksilön tai yhteisön mielenannoista tai (3) yksinkertaisesti arvioitava, mitä poliittinen tyyli – yhdessä ja erikseen – kohteen osalta ”minulle” tulkitsijana merkitsee. Kutsuttakoon ensimmäistä mentaliteettia ilmiölähtöisyystulkinnaksi, toista toimijalähtöisyystulkinnaksi ja kolmatta reseptiolähtöisyystulkinnaksi²²⁹.

Ensimmäinen merkityksenantomentaliteetti, *ilmiölähtöisyystulkinta*, yrittää fokusoitua kohteeseen pelkästään sen itsensä, ei esimerkiksi sen tekijän intentioiden tai sen tulkitsijan kokemien tuntemusten kautta. Siinä kohde pyritään mieltämään sisäisesti merkityksellistyneenä, ehkäpä myös jonkun genren (tyylisuunnan) tai tradition ilmauksena. Ilmiölähtöisyystulkinnan yhtenä esimerkkinä voidaan pitää ”uuden kirjallisuuskritismin koulukuntaa” edustaneiden I.A. Richardsin, W. K. Wimsattin ja etenkin Monroe C. Beardsleyn kritiikkikäsitystä. Wimsatt ja Beardsley lähestyvät runoa runoilijan ja yleisön välillä ilmenevänä tekona, jonka tulkitseminen ei kuitenkaan edellytä sen enempää runoilijaan kuin yleisöönkään kohdentumista. Kritiikin tulisikin tarkastella pelkästään kohteen teknisten aspektien ja sisältöjen välistä kiinteää vuorovaikutusta eli ”yrittää herkeämättä nähdä toinen toisen välityksellä”. Tämän kannan mukaan kohde tulee käsittää itsenäisesti ”julkisuuteen kuuluvaksi” ja arvioitavaksi asettuneeksi ilmiöksi. Luvalliseksi todistusaineistoksi teoksen merkityksestä eli varsinaiseksi kritiikin kohteeksi käyvät vain sen omat ”sisäiset todisteet” (*internal evidence*). Sisäiset todisteet ”löydetään runon semantiikan ja syntaksin kautta, kielellisen yleistietomme, kielioppien, sanakirjojen – – yleensä kaiken sen kautta joka muodostaa kielen ja kulttuurin”.²³⁰ Siksi ilmiölähtöisyystulkinta edellyttää paitsi kriittistä tulkintaekspertiisiä, myös kohteen intentionaalisten ja affektiivisten aspektien pitämistä virheellisinä sen ”oikeiden” merkitysten kannalta.

²²⁹ Vaikka nimet, joilla tulkintatapoja kuvaan, ovat itse keksimiäni, kolmijako sinänsä ei ole puhtaasti oma jaotteluni. Muun muassa Terry Eagletonin nykyklassikko *On Literary Theory* (1983) soveltaa vastaavanlaista luokittelua. Quentin Skinner (2002b) taasen on käyttänyt kolmijakoa pelkistääkseen etenkin tekstien merkityksistä taistelevat näkökannat vastauksiksi erityisistä tutkimusintresseistä nouseviin kysymyksiin. Skinneriä seuraten ilmiölähtöisyystulkinnalle keskeinen kysymys kuuluu, ”mitä sanat tai tietyt nimenomaiset sanat tai lauseet tarkoittavat tarkasteltavana olevassa tekstissä?”. Toimijalähtöisyystulkintaa jäsentää yleisesti kysymys ”mitä kirjoittaja tarkoittaa sillä, mitä hän sanoo tarkasteltavana olevassa tekstissä?” ja reseptiolähtöisyystulkintaa ”mitä tämä teksti merkitsee minulle [tulkitsijana]?”.

²³⁰ Wimsatt & Beardsley 1954, xvii, xviii, 5, 10.

Sekä intentionaalinen että affektiivinen virhepäätelmä nojautuvat teoksen tulkinnan kannalta turhaan psykologismiin. Kun affektiivisessa virhepäätelmässä poliittisen tyylin merkitys yhtäläistetään sen saamiin yleisöreseptioihin sekä yksittäisenkin tulkitsijan tuntemuksiin ja tavoitteisiin, intentionaalinen virhepäätelmä esiintyy tulkinnassa, joka yrittää usein romantisoivaan ja hyvántahtoiseen sävyyn *ymmärtää* poliittisen tyylin merkitystä toimijalähtöisten alkuperien näkökulmasta. Molemmat virhepäätelmät painottavat Wimsattin ja Beardsleyn mukaan kohteen sisäisistä todisteista piittaamatta siihen ulkoisesti liitettäviä ominaisuuksia (*external evidence*). Sekä tuloksia korostava affektiivinen että alkuperää kartoittava intentionaalinen päättely tekee ilmiölähtöisyyden näkökulmasta kohteen sisällön ja tekniikan (muodon) vastavuoroisen suhteen kriittisen arvioinnin mahdottomaksi. Tällöin itse kohde ”uhkaa kadota”.²³¹

Geneerisiä aspekteja poissulkeva ilmiölähtöisyys on helpompaa tapauksissa, joissa ei ole määriteltävissä yksittäistä intentionaalista toimijuutta, joissa kohdetoimijuuden intentioita ei (enää) pystytä arvioimaan tai joissa kohteen merkitykset ovat syystä tai toisesta yleisesti vaihtuneet toimijan alkuperäisistä merkityksenannoista²³². Tällöin poliittisen tyylin ”puhdasta” ilmiötä voidaan tarkastella poliittisen tyylin teoreettisten lähtökohtien ja määritelmien näkökulmista. Ilmiölähtöinen tutkimus on yksinkertaisesti käsitteille jo annettujen tai varta vasten luotujen käsitteellistysten teknistä soveltamista ilmiön ymmärtämiseksi ja selittämiseksi.

Toinen mentaliteetti, uskon hermeneutiikaksi luettava *toimijalähtöisyystulkinta*, edellyttää kohdetta, jonka merkityssisältö on johdettavissa kohteen toimijasubjektin aktiviteetilleen liittämistä subjektiivisista merkityksistä, kuten toiminnalle tai teolle annetusta mielestä, siihen liittyvistä intentiosta ja motiiveista. Poliittisen tyylin suhteen voidaan poliittisen itsetietoisuuden lisäksi vaatia myös tyylietietoisuutta. Poliittinen tyyli toisin sanoen merkitsee sitä, mitä itse toimijan voidaan tulkita sillä tarkoittaneen. Toimijalähtöisyyttä voidaan esimerkiksi E. D. Hirsch Jr:n mukaan pitää epistemologisena ohjenuorana ja ”tulkinnan perustavana eettisenä maksimina”: ”(j)os minkäänlaista voimallista syrjäyttävää arvoa tekijän intention (eli alkuperäisen intention) laiminlyömiseksi ei ole, meidän kutsumukseksemme tulkitsevien ei tulisi laiminlyödä sitä”²³³. Eräs menetelmä tekijälähtöisen merkityksen etsimiseksi ja merkittävyyden sivuuttamiseksi on collingwoodilainen kysymyksen ja vastauksen logiikka (*the logic of question and answer*) ja historiallisen toiminta- tai luomistilanteen uudelleenelävöittämisen (*reenactment*)²³⁴ metodi.

²³¹ Wimsatt & Beardsley 1954, xvi, 6, 21.

²³² Ks. Beardsley 1992, 24-27.

²³³ Hirsch 1976, 90.

²³⁴ Ks. esim. Collingwood 1987, 39.

Hirschiläisen ”miten toimija itse poliittisesti tyyliytyneen toimintansa mieltää?” -kysymyksen lisäksi voidaan Paul Gricen tulkintateoriaa mukaillen tyylin ja poliittisen ilmiöstä erotella toimijan mieli siitä, mihin itse asiassa poliittisella tyyli-toimijuudella pyritään. Voidaan olettaa, ettei poliittisesti tyyli-pitoisilla ja -tietoisilla ilmaisuilla pelkästään pyritä saamaan aikaan haluttua impressiota yleisön keskuudessa vaan oman toimijuuden korostamiseksi tähdätään myös siihen, että yleisö tunnistaa ilmaisussa toimijan intention²³⁵. Ekspressiivinen tarkoittaminen tulee siis nähdä ilmaisijan tavoitteeksi saavuttaa ilmaisunsa välityksellä tarkoitettunkaltainen reaktio yleisönsä keskuudessa. Tällöin poliittinen stilistiikka voi tarkoitettun asiasisällön selvittämisen ohella kysyä, kuinka yksittäiset poliittiset toimijat pyrkivät edustamaan itseään tyyllillisesti tietoisina ja varteenotettavina toimijoina ja kuinka kohdetoimijat pyrkivät muotoilemaan omaa poliittista figuuriaan halutun kaltaiseksi myös tyyli-tietoisuuden osalta.

Tyyli-tietoisuuden intentioita tarkasteleva mentaliteetti edellyttää uskon hermeneutiikan ohella tietynlaista kohdetta. Tyyli-tietoinen ja tyyliään tarkoituksellisesti muotoava toimija on tulkitsijan näkökulmasta eräänlainen *bricoleur*: monikeinoinen (poliittinen) taituri tai taiteilija, jonka ”välineistö on aina rajallinen” ja jonka ”pelisääntöihin kuuluu tulla toimeen kaiken sen kanssa, mitä on käsillä”, niin kuin Levi-Strauss kirjoittaa²³⁶. Poliittisen tai tyyllillisen toimintatavan luoja, ”*bricoleur politique*” tai ”*bricoleur stylistique*” (poliittisen tai tyyllittelevän taiteilijan²³⁷) ”koodaa” tulkitsijalle poliittisesti tai tyyllillisesti merkityksellisenä näyttäytyvän struktuurin kekseliäästi säännöin ja rajaehdoin kaventuneesta intentionaalisesta horisontistaan. Tällöin merkityksen ymmärtäminen ”näkemällä asiat tekijän tavalla” olettaa ”oikean” merkityksen olevan saavutettavissa tämän ”koodin” ymmärtämisen tietä. Tässä mielessä toimijälähtöisyydessä pitäytymisen vaarana on eräänlainen kalteva pinta, jossa tulkitsija luisuu mieltämään ”intentionaalisen objektin” lähes ubiikiksi, struktuureissa kaikkialla näyttäytyväksi piirteeksi. Oikeaa koodia etsivän tekijälähtöisyydestä tulkinnan eräs vaara onkin kanonisoida tekijä kritiikkiä ”yleväksi neroksi” (*lofty genius*)²³⁸, mistä Wimsatt ja Beardsley intentioharhaa esitellessään varoittivat. Ilmeisimmältä tällainen tendenssi vaikuttaa yleisesti poliitikoiksi tai tyyli-virtuooseiksi miellettyjen toimijoiden kuten politiikan parlamentaaristen ammattilaisten kohdalla. Tällainen poliitikkolähtöinen tendenssi taas ylipäättään saattaa muokata yleisiä käsityksiä poliittisesta toimijuudesta ja edelleen jaettua ymmärrystämme politiikasta ja poliittisesta.

²³⁵ Vrt. Grice 1957.

²³⁶ Lévi-Strauss 1966, 17.

²³⁷ Vrt. Tarasti 1990, 114: ”Meidänkin kulttuurissamme esiintyy *bricolagea* – kulttuurimme *bricoleureja* ovat mm. taiteilijat”.

²³⁸ Wimsatt & Beardsley 1954, xvii.

Kysymys ”mitä tekijä todella tarkoitti?” voi myös johtaa niin sanottuun paremmin-ymmärtämiseen, pyrkimykseen ”ymmärtää tekijää paremmin kuin tämä itse”, jota jo Schleiermacherin eläytyvä psykologismi piti hermeneutiikan tehtävänä. Paremmin-ymmärtämisessä toimijaan uskova hermeneutikko lisää annettuun ”koodiin” sitä tulkitessaan uusia, tämän oletettuja intentioneja laajemmin selittäviä merkityksiä, yrittäen uskon hermeneuttisesta alistuneisuudesta huolimatta (tai juuri sen takia) ikään kuin kaikkietävän kertonajana asettua toimijan yläpuolelle. Tuloksena on tulkitsijan ihailuun pohjautuva toimijan esittäminen esimerkiksi lyömättömänä tyylivirtuoosina, omailmeisenä karismaattikkona tai ylevän tyylin taitajana.

Oikeastaan sekä ilmiö- että toimijälähtöisyys ovat puhtaita tulkintamentaliteetteja²³⁹ juuri siksi, että tulkinta on aina välttämättä riippuvainen tulkitsijan reseptioista, impressioista ja omaehtoisista tutkimusvalinnoista. Itse *reseptiolähtöisyystulkinnan* alkupisteenä sovelletaan edellisille päinvastaisia huomiota, ettei (1) ilmiön ymmärtäminen kerta kaikkiaan onnistuu ilman tulkitsijan affektien ja tulkintaintressien vaikutusta, ja ettei (2) tekijän tarkoittamaa merkitystä voida ikinä elävöittää uudelleen tai identifioida niin kohdallisesti, että sen sopisi olettaa käyvän kohteen ”tosi merkityksestä”. Aiemmin tapahtunutta toimintaa tai tekoa arvioitaessa tekijän intentio on peruuttamattomasti irti tarkasteltavasta performatiivista, ”kaikkein ”tapahtumamaisimmasta” lausumasta”, niin kuin Derrida muotoilee²⁴⁰. Vaikka toimija olisikin saattanut kohdistaa tulkitsijan näkökulmasta poliittisesti tyyllittyneen tekonsa tiettyssä tilanteessa tiettyyn tarkoitukseen ja tietylle yleisölle, jäsentyy teon tyyllillinen ja poliittinen merkityssisältö tulkitsijalle vasta tulkitsemisen yhteydessä, olletikin että tulkitsijan tarkoituksena olisikin esimerkiksi toimijan omien intentioiden ja motiivien elävöittäminen.

Kysyttäessä aiempia lähestymistapoja mieluummin ”mitä poliittinen tyyli minulle merkitsee?” voitaneen seuraila esimerkiksi reseptioestetikko Hans Robert Jaussia, joka on korostanut teoksen (tai teon) asettuvan historiallisesti olemassaolevaksi vasta tulkintayleisön välityksellä. Vasta yleisö asettaa tulkinnan objektinsa merkityksenannon kannalta merkittäväksi. Näin tulkittavaksi asettaminen mahdollistaa teosta (tai tekoa) historiallisesti jäsentävän ja toisiin vertailevan tradition syntymisen. Jaussille jokainen tulkinta on aina rekonstruktiota – ei pelkästään gadamerilaista teoksen ja tulkitsijan avaamien horisonttien yhteensulauttamista vaan myös teoksen alkuperäisen ”horisontin” muuttamista, jonka ”esteettinen etäisyys” tulkittavan ja tulkitsijan välillä aiheuttaa. Tulkinta on Jaussille ei paremmin- vaan eritoten *toisin ymmärtämistä*

²³⁹ Tässä mentaliteetti voidaan ymmärtää niin asenteelliseksi ja tiedostamattomaksi kuin reflektoiduksikin suhtautumistavaksi. Ks. esim. Hyrkkänen 2002, 81-82.

²⁴⁰ Derrida 2003, 297.

juurikin siksi, että tulkitsija yrittää aina väkisinkin taivuttaa tulkinnan esineensä omiin ”odotushorisontteihinsa”.²⁴¹ Yhtenä ”odotushorisonttia” määrittävänä tekijänä voidaan poliittisen tyylin suhteen pitää tulkitsijan teoreettista esiymmärrystä käsitteiden poliittinen ja tyyli osalta. Yhteneväiset teoriapitoiset odotukset ovat välttämättömiä ehtoja yhteisen ajatustyylin jakavan ajatuskollektiivin muodostumiselle.

Pelkistäen sanottuna (esimerkiksi tekstin) merkitys on täten se tulkinnantäyteinen kokonais käsitys, jonka tulkitsijakuntana toiminut *me* kulloinkin on tulkitsemastaan kollektiiviseen ymmärrykseensä nojautuen luonut. Fishiläistä reseptiteoriaa²⁴² mukaillen ”stilistinen yhteisö” muodostaa yhteisen ja riittävän yhtenäisen position ja tulkinnallisen sensuksen, joista käsitys kohteen poliittisen tyylin merkityksestä tulisi johtaa. Näin ollen jokainen reseptiivinen tulkinta voitaisiin hyväksyä sinänsä oikeaksi, vaikka relativistisesti myönnettäisiinkin, että kamppailua osuvammasta tulkinnasta voidaan käydä jatkuvasti – myös ilman pääsyä lopulliseen yhteisymmärrykseen.

Kysymystä siitä, olisiko käsiteparimme molempien osien suhteen pitäydyttävä yhdessä ja samassa merkityksenantomentaliteetissa, vai voitaisiinko esimerkiksi poliittista tulkita toimijalähtöisyyden ja tyyliä vaikkapa ilmiölähtöisyyden näkökulmasta, ei ole vielä lainkaan tarkasteltu. Samoin aihe, millaisiin teoreettisiin malleihin ja käsitteellisiin sitoumuksiin eri merkityksenantomentaliteetit johtavat, kaipaa lisäselvityksiä.

²⁴¹ Kusch 1986, 127, 128.

²⁴² Stanley Fish esittää radikaalin reseptiteoriansa jo nimensä kautta paljastavassa teoksessaan *Is There a Text in This Class?* (1982)

6. Lopuksi

Käsillä olevan tutkielman panos poliittisen tyylin teoriaan on mieluummin uusiin ja erilaisiin käsitteellistykseen ja sitä kautta tulkintoihin kannustava kuin tiettyä teoreettista näkemystä puolustava. On hyväksyttävä, että poliittista stilistiikkaa voidaan harjoittaa erilaisilla *tyyleillä* ja tarkoituksella, erilaisiin esiyttämyksiin nojautuen ja käsitteellisiä ”mahdollisuuksia” etsiskellen, niin kuin tutkielmassani olen pyrkinyt osoittamaan. Käsiteilmiön mahdollisuuksiin tarttumalla tutkijat luovat omiin tulkintakonstruktioihinsa perustuvia ”ehdollisia ontologioita”. Käsitteilyluvuissa 2, 3 ja 4 erittelin mielekkäitä, mutta toisilleen ristiriitaisiakin merkitysnäkökulmia poliittisen, tyylin ja poliittisen tyylin konseptualisoimiseksi. On poliittisen tyylin tutkijoiden päätettävissä, antaako sijaa omista käsityksistä poikkeaville tulkinnoille vai pitäytyäkö yksituumaisesti vain omin tulkintateoreettisiin ehdoin luotujen konseptualisaatioiden piirissä. Toivon, että tutkimukseni kannustaisi tutustumaan poliittisen, tyylin ja poliittisen tyylin käsitteisiin uusista, aiemman teoretisoinnin ohittamista tai tunnistamattomista näkökulmista.

Käsitteiden merkityksiä purkava, vertaileva ja käsitteenkäytön ehtoja erittelevä tarkastelu on eittämättä filosofian rikkaus ja hyöty myös erillistutkimukselle. Kun poliittiselle luvussa 3 eksplikoitua merkityspaljoutta eli poliittisen käsitteellisiä mahdollisuuksia verrataan tähänastisessa poliittisen tyylin teoriassa omaksuttuihin poliittisen käsitteisiin, osoittavat luvussa 2 esittelemäni parlamentaarinen ja taitoparadigma oman käsitteellisen köyhyytensä. Poliittisen tyylin teoretisointi on pitäytynyt suurella määrällä vain kapea-alaisessa politologisessa ja etenkin agonistisessa diskurssissa. Vitaalista poliittisen tyylin analyysia voitaisiin myös toteuttaa esimerkiksi konsensuaalisen ja antagonistisen politiikan näkökulmista. Etenkin antagonismin kautta, niin kuin luvussa 3.4 yritin osoittaa, poliittinen on jonakin olemista, joksikin tulemista tai jonkin vastustamista tai puolustamista koskevana tilannekohtaisena toimintana, valintana tai suhteena mahdollista ”lukea esiin” tapauksista, joita muiden politiikkakäsitysten näkökulmasta pitäisi poliittisina kenties mitä vähimmiten.

Tähänastisen politologisvetoisen poliittisen tyylin tarkastelun rikkaus sen sijaan liittyy sen kykyyn luoda laadukkaita, omiin stipulatiivisiin määritelmiinsä perustuvia tulkintoja omista tutkimuskohteistaan. Sen sijaan nykyistä poliittisen tyylin *teoretisointia* ei voi nimittää rikkaaksi, saatiikka johdonmukaisesti ja tieteenteoreettisella ambitiolla rakennetuksi tutkimusalaksi.

Filosofisen käsiteanalyysin köyhyys taas liittyy sen saamattomuuteen osallistua erillistutkimukselliseen tulkintatyöhön. Filosofia voi parhaassa tapauksessa antaa käsitteellisiä välineitä,

luoda teoreettisia valmiuksia ja kehittää, laajentaa sekä problematisoida erillistieteen tutkimuksellista ymmärrystä. Filosofisen käsiteosaamisen keinoin poliittisen tyylin teoretisointi on mahdollista erottaa lähialoistaan kuten poliittisen toiminnan ja poliittisen kulttuurin tutkimuksesta, mutta filosofinen käsiteymmärrys saattaa myös kannustaa arvaamattomien ja epätavanomaisten kohteiden poliittisstilistiseen tulkintaan. Käsillä oleva tutkimus todistaa, että etenkin tyylin käsitteeseen voidaan politiikan tutkimuksen alueella kohdentua aiempaa perusteellisemmin. Poliittisen tyylin tutkimukselle kenties poliittisen käsitettä hedelmällisempää olisikin aloittaa tyylin analyysistä ja kysyä mitkä ilmiöt ja vivahteet tekevät tavalla tai toisella intressantista kohteesta stilistisesti relevantin. Katselmusta poliittisen toiminnan tai kulttuurin kannalta varten otettaviin tyylikäsitteisiin tai edes tyylin monimerkityksisyyteen ei ennen tätä tutkimusta ole laadittu. Yhtä harvinaista on poliittisia kysymyksenasetteluja ja politiikkakäsitteitä hyödyntävä stilistinen ekspertiisi. Vaikka poliittisen tyylin tutkimukselle on jo olemassa omat teoreettis-käsitteellisesti vartenotettavat puitteensa, ei sitä vielä ole harjoitettu riittävän analyyttisellä harjaantuneisuudella tai kohdallisella, itsekriittisellä esiymmärryksellä.

Esiymmärryksen tunnistamisen eräs puoli on tutkimuksellinen itseymmärrys. Itseymmärrykseen taas kuuluu taito tunnistaa oman tutkimusotteen tulkinnalliset sitoumukset ja puolustettavat pyrkimykset. Näitä poliittisen tyylin tutkimuksen hermeneuttisia аспекteja kuten erityisiä merkityksenantomentaliteetteja käsitteelin luvussa 5. Uskon hermeneutiikan ja erityislaatuina pidettyjen poliittikkofiguurien tai ideaalitypisoinnin ohella poliittinen stilistiikka taipuu myös epäilevien tulkinta-asenteiden ja kriittisen sosiaali- tai kulttuuritieteen tutkimusdisipliiniksi. Erilaisia ja aiemmasta poikkeavia poliittisen ja tyylin muotoiluja soveltamalla vanhatkin kohdeilmiöt ovat tulkittavissa uusin tavoin ja mielenannoin.

Poliittinen tyyli säilyy kuitenkin aitona käsitteenä vain, mikäli sen käyttöä ei liioin operationalisoida, rajoiteta tai systematisoida tutkimusalojen erityistarkoituksiin. Monimerkityksisyyden ja käytöllisen laajuutensa vuoksi sen menestyksellinen soveltaminen edellyttää kuitenkin etevää, yksityiskohtaista ja vastuullista käsitteellistä määrittely- ja arviointikykyä. Lisäksi tarvitaan kykyä nähdä käsitteen eri käyttömahdollisuuksiin sisältyvä pulmallisuus, perehtyneisyyttä poliittisstilistisiin teoreettisiin olettamuksiin ja tahtoa omien tutkimuksellisten tarkoitusten ilmaisemiseen. Toivoa saattaa, että tutkimukseni rohkaisisi käyttämään sekä poliittisen että tyylin käsitteitä tulevassa poliittisen tyylin tutkimuksessa aiempaa vapaammin, luovemmin ja teoriapitoisemmin. Ei myöskään olisi pahitteeksi, jos poliittisen tyylin tutkimuksen alueella hyödynnettäisiin tarkkojen, suljettujen, kohdelähtöisten ja yksipuolisten tilapäismääritelmien sijasta tulevaisuudessa monille eri käsitteellisille näkökulmille tilaa ja arvoa kohdeilmiön analyysissä antavaa filosofisempaa ja kyseenalaistavampaa tulkintatemperamenttia.

LÄHTEET

Aho, Juhani, 1991: *Yksin*. Juva: WSOY.

Andersson, Erik, 1975: ”Style, optional rules and contextual conditioning”. Teoksessa *Style and Text. Studies Presented to Nils Erik Enkvist*. Trelleborg: Allehanda, s. 15-26.

Arendt, Hannah, 1968: *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. New York: Penguin.

Arendt, Hannah, 1993: *Was ist Politik? Fragmente aus dem Nachlass*. München.

Arendt, Hannah, 2002: *Vita Activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.

Aristoteles, 1989: *Nikhomakhoksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Aristoteles, 1991: *Politiikka*. Jyväskylä: Gaudeamus.

Aristoteles, 2000: *Retoriikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Aristoteles, 2008: ”Protreptikos-fragmentti”. *niin & näin* 2008, 4, s. 50-51.

Austin, J.L., 1962: *How to Do Things with Words*. Oxford: UP.

Badiou, Alain, 2004: *Metapolitics*. New York: Verso.

Bally, Charles, 1951: *Traite de Stylistique Francaise*. Pariisi: Klincksieck.

Bauman, Zygmunt, 1997: *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.

Beardsley, Monroe C, 1992: ”The Authority of a Text”. Teoksessa Iseminger. Gary (toim.): *Intention and Interpretation*. Temple UP, s. 24-40.

Berger, Peter L. & **Luckmann**, Thomas, 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Jyväskylä: Gummerus.

Brewster, William T, 1921: ”Introduction”. Teoksessa Brewster, William T. (toim.): *Representative Essays on the Theory of Style*. New York: Macmillan.

Buffon, M. de, 1907: ”Discourse on Style”. Teoksessa Cooper, Lane (toim.): *Theories of Style*. Norwood: Macmillan, s. 169-179.

Burke, Edmund, 2009: ”Johdatus makuun”. Teoksessa Reiners, Seppä & Vuorinen (toim.): *Estetiikan klassikot*. Helsinki: Gaudeamus. s. 294-306.

Burke, Kenneth, 1969: *Grammar of Motives*. Berkeley: UP.

Cicero, Marcus Tullius, 2006: *Puhujasta*. Helsinki: Gaudeamus.

Cohen, Joshua, 1989: ”Deliberation and Democratic Legitimacy”. Teoksessa Hamlin & Petit (toim.): *Good Polity. Normative Analysis of the State*. Oxford: Basil Blackwell, s. 17-34.

Collingwood, R.G, 1987: *An Autobiography*. Oxford: Clarendon.

Croce, Benedetto, 1909: *Aesthetic as Science of Expression and General Linguistic*. Lontoo: McMillan.

- Dahl**, Robert A, 1957: "The Concept of Power". *Behavioral Science* 2, 2, s. 201-215.
- Derrida**, Jacques, 1979: *Spurs: Nietzsche's Styles*. Chicago: UP.
- Derrida**, Jacques, 2003: "Allekirjoitus tapahtuma konteksti". Teoksessa Derrida, Jacques: *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Helsinki: Gaudeamus, s. 274-300.
- Edkins**, Jenny, 1999: *Poststructuralism and International Relations: Bringing the Political Back In*. Boulder: Lynne Rienner.
- Enkvist**, Nils Erik, 1978: "On Defining Style". Teoksessa Spencer (toim.): *Linguistics and Style*. Oxford UP, s. 1-56.
- Fish**, Stanley, 1982: *Is There a Text in This Class?*. Harvard UP.
- Fleck**, Ludwik, 1979: *Genesis and Development of a Scientific Fact*. Chicago UP.
- Frege**, Gottlob, 1993: "On Sense and Reference". Teoksessa Moore, A.W. (toim.): *Meaning and Reference*. Oxford UP, s. 23-42.
- Gadamer**, Hans-Georg, 2004a: "Ymmärtämisen kehästä". Teoksessa *Hermeneutiikka*. Tampere: Vastapaino, s. 29-39.
- Gadamer**, Hans-Georg, 2004b: "Klassinen ja filosofinen hermeneutiikka". Teoksessa *Hermeneutiikka*. Tampere: Vastapaino, s. 40-78.
- Gadamer**, Hans-Georg, 2006: *Truth and Method*. Lontoo: Continuum
- Grice**, Paul, 1957. Meaning. *Philosophical Review* 66, 377-388. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ditext.com/grice/meaning.html> [Viitattu 1.4.2015].
- Greenstein**, Fred I, 1998: "There He Goes Again: The Alternating Political Style of Bill Clinton". *Political Science and Politics* 31, 2, 1998, s. 178-181.
- Habermas**, Jürgen, 1984: *Theory of Communicative Action Vol. 1*. Boston: Beacon.
- Habermas**, Jürgen, 1994: "Diskurssietiikka – huomioita perustelemaan ohjelmaan". Teoksessa Kotkavirta, Jussi (toim.): *Järki ja kommunikaatio: tekstejä 1981-1889*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hall**, Stuart, 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hacking**, Ian, 1983: *Representing and Intervening*. Cambridge UP.
- Hacking**, Ian, 2000: *The Social Construction of What?*. Harvard UP.
- Halliday**, M.A.K, 2004: *Introduction to Functional Grammar*. Arnold.
- Hariman**, Robert, 1995: *Political Style: The Artistry of Power*. Chicago UP.
- Hegel**, G.W.F, 2013: *Encyclopedia of Philosophical Sciences: The Logic*. Saatavilla www-muodossa: <http://www.marxists.org/reference/archive/hegel/works/sl/slappear.htm#SL133>. [viitattu 16.10.2013].
- Heinämaa**, Sara, 1996: *Ele, tyyl ja sukupuoli*. Tampere: Gaudeamus.

- Heuss**, Theodor, 1953: "Forces and Elements Forming a Political Style". *The Journal of Politics* 15, 4, 1953, s. 472-499.
- Hirsch** E. D. Jr, 1976: *The Aims of Interpretation*. Chicago UP.
- Honig**, Bonnie, 1993: *Political Theory and the Displacement of Politics*. Cornell UP.
- Hockett**. C.F, 1958: *A Course in Modern Linguistics*. Lontoo: McMillan.
- Hough**, Graham, 1969: *Style and Stylistics*. Lontoo: Routledge.
- Hume**, David, 2006: "Maun standardista". Teoksessa *Esseitä*. Tampere: Vastapaino. s. 87-114.
- Huttunen**, Rauno, 2014: "Habermas, Jürgen". Ensyklopedia-artikkeli sivustolla Filosofia.fi. Saatavilla www-muodossa: <http://filosofia.fi/node/5305> [Viitattu 10.12.2014].
- Hymes**, Dell. H, 1960: "Phonological Aspects of Style: Some English Sonnets". Teoksessa Sebeok (toim.): *Style in Language*. s. 109-132.
- Hyrkkänen**, Markku, 2002: *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen**, Sakari & **Palonen**, Kari, 2004: "Politologian profiloituminen". Teoksessa Hänninen & Palonen (toim.): *Lue poliittisesti, Profiileja politiikan tutkimukseen*. Jyväskylä UP.
- Josselson**, Ruthellen, 2004: "The Hermeneutics of Faith and the Hermeneutics of Suspicion." *Narrative Inquiry* 14, 1. Saatavilla www-muodossa: <http://ruthellenjosselson.com/articles/josselson.ni.14-1.1e.pdf>. [Viitattu 1.4.2015].
- Jouvenel**, Bertrand de, 1963: *The Pure Theory of Politics*. Cambridge UP.
- Kant**, Immanuel, 1956: *Kritik der Urteilskraft*. Leipzig: Reclam.
- Koselleck**, Reinhart, 1997: "The Temporalization of Concepts". Teoksessa *Finnish Yearbook of Political Thought: 1997*. Jyväskylä: Sophi, s.16-24.
- Koselleck**, Reinhart, 2002: "Transformations of Experience and Methodological Change: A Historical-Anthropological Essay". Teoksessa Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History – Timing History, Spacing Concepts*. Stanford UP, s. 45-83.
- Koskenniemi**, V.A, 1953: *Matkasauva*. Teoksessa: *Kootut teokset III*. Porvoo: WSOY.
- Koskimies**, Rafael, 1962: *Yleinen runousoppi*. Helsinki: Otava.
- Knuuttila**, Simo, 1989: "Selitykset". Teoksessa Aristoteles: *Nikomakhoksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus, s. 207-267.
- Lacan**, Jacques, 2001: *Autres écrits*. Pariisi: Éditions du Seuil.
- Lappalainen**, Pertti, 1997: "Politiikan tyylikkyys". *Niin & näin* 1997, 1, s. 23-27.
- Lappalainen**, Pertti, 2002: *Poliittisen tyylin taito*. Tampere: Vastapaino.
- Latour**, B. & Woolgan S, 1979: *Laboratory Life*. Princeton UP.

- Latour**, Bruno, 1987: *Science in Action*. Harward UP.
- Lecerle**, Jean-Jacques, 2006: *A Marxist Philosophy of Language*. Leiden: Brill.
- Leech**, Geoffrey N. & Short, Mick, 2007: *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Edinburgh: Pearson.
- Lefort**, Claude, 1989: *Democracy and Political Theory*. Minnesota UP.
- Lepistö**, Antti, 2009: ”Sanojen ja ideoiden välityksellä – huomioita Marcusen figuurin poliittisesta patogeneesistä”. Teoksessa Kronlund, Anna & Lepistö, Antti (toim.): *Vai pelkkää retoriikkaa? 11*. Jyväskylä: yliopistopaino, s. 99-126.
- Lepistö**, Antti & **Kronlund**, Anna, 2009: ”Lukijalle”. Teoksessa Kronlund, Anna & Lepistö, Antti (toim.): *Vai pelkkää retoriikkaa? 11 Uusia kaikuja, välähdyksiä ja heijastuksia: Poimintoja poliittisen ajattelun ja kielen muutoksista*. Jyväskylä: Yliopistopaino. s. 1-5. Saatavilla myös www-muodossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3643-3>. [Viitattu 12.10.2010].
- Lepistö**, Sini-Mari, 2010: ”Mut mä oon kyllä suomalainen!”. Etnologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla www-muodossa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25493/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201010172995.pdf?sequence=1>. [Viitattu 23.11.2012].
- Leppänen**, Sirpa, 2000: ”Kirjallisen tyylin tutkimus”. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsch, Anja: *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: yliopistopaino, 219-255.
- Lindfors**, Jukka. 2012: ”Eppu Normaali: Murheellisten laulujen maa”. Saatavilla www-muodossa: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/06/17/eppu-normaali-murheellisten-laulujen-maa#media=47751>. [Viitattu 15.2.2015].
- Lovejoy**, A. O, 1960: *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. New York: torchbook.
- Maffesoli**, Michel, 1995: *Maailman mieli*. Tampere: Gaudeamus.
- Marcuse**, Herbert, 1991: ”Filosofia ja kriittinen teoria”. Teoksessa Kotkavirta, Jussi (toim.): *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino, s. 59-80.
- Marx**, Karl, 1957: *Pääoma*. Moskova: Edistys
- Marx**, Karl, 1966: *Das Kapital*. Kritik der politischen Ökonomie 1. Berlin: Dietz Verlag.
- Marx**, Karl, 1973: *Grundrisse*. Lontoo: Penguin.
- Marx**, Karl, 1978: *Louis Bonabarten brumairekuun kahdeksastoista*. Teoksessa Marx, K. & Engels, F: *Valitut tokset 6 osaa: osa 3*. Moskova: Edistys, s. 141-259.
- Mills**, C. Wright, 1984: ”Situational Actions and Vocabularies of Motive”. Teoksessa Shapiro, Michael J. (toim.): *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell, s. 13-24.

- Mouffe**, Chantal, 1993: *The Return of the Political*. New York: Verso.
- Mouffe**, Chantal, 2000: "Deliberative Democracy or the Agonistic Pluralism". Saatavilla [www-osoitteessa: https://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_72.pdf](https://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_72.pdf). [Viitattu 20.10.2014].
- Nelson**, John S, 1996: "Political Style: The Artistry of Power". *American Political Science Review* 90, 2, s. 405-406.
- Nietzsche**, Friedrich, 1887: *Zur Genealogie der Moral*. Saatavilla [www-muodossa: http://gutenberg.spiegel.de/buch/zur-genealogie-der-moral-3249/1](http://gutenberg.spiegel.de/buch/zur-genealogie-der-moral-3249/1) [Viitattu 20.10.2014]
- Nietzsche**, Friedrich, 1972: *Aus dem Nachlass der achtziger Jahre*. Teoksessa Schlechta, K (toim.): *Werke Band III*. Frankfurt/M: Ullstein.
- Nietzsche**, Friedrich, 2005: *Jenseits von Gut und Böse*. Saatavilla [www-muodossa: http://www.mv.helsinki.fi/home/tkannist/E-texts/Nietzsche/GutUndBose.txt](http://www.mv.helsinki.fi/home/tkannist/E-texts/Nietzsche/GutUndBose.txt). [Viitattu 20.10.2014].
- Niiniluoto**, Ilkka, 2002: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen ja teorianmuodostus*. Keuruu: Otava.
- Ojakangas**, Mika, 1999: *A Philosophy of Concrete Life: Carl Schmitt and the Political Thought of Late Modernity*. Jyväskylä: Minerva kustannus.
- Paloheimo**, Heikki & **Wiberg**, Matti, 1997: *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Palonen**, Kari, 1983: "Politics as a Dramatic Action Situation". Teoksessa Heiskanen & Hänninen: *Exploring the Basis of Politics*. FPSA: Tampere, s. 13-34.
- Palonen**, Kari, 1987: "Politiikan ilmiöt vai politiikan ilmiö? Käsitehistoriallista tarkastelua". *Politiikka* 1987, 4, 305-321.
- Palonen**, Kari, 1993: "Introduction: from Policy and Polity to Politicking and Politicization". Teoksessa Palonen, Kari & Parvikko, Tuija: *Reading the Political Exploring the Margins of Politics*. Tampere: Tammer-paino Oy, s. 6-16.
- Palonen**, Kari, 1998a: "Ovatko käsitteet jäädyttäjiä vai jäänmurtajia?". Teoksessa Parvikko, T., Palonen, K. & Eräsaari, R.: *Politiikka pois paikoiltaan Juhlakirja Sakari Hänniselle*. Jyväskylä: Sophi, s. 171-185.
- Palonen**, Kari, 1998b: "Käännösfennomaniia: Poliittinen poistettu politiikasta!". *niin & näin* 1998, 2, s. 16-17.
- Palonen**, Kari, 1998c: "Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria". Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, s. 137-160. Tampere: Vastapaino.

- Palonen**, Kari, 2002: "The History of Concepts as a Style of Political Theorizing: Quentin Skinner's and Reinhart Koselleck's Subversion of Normative Political Theory". *European Journal of Political Theory*, 1, 96–111.
- Palonen**, Kari, 2003a: *Quentin Skinner History, Politics, Rhetoric*. Cambridge: Polity Press.
- Palonen**, Kari, 2003b: "Politiikka". Teoksessa Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T. & Stenius, H.: *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, s. 467-518.
- Palonen**, Kari, 2008a: "Speaking Pro et Contra: The Rhetorical Intelligibility of Parliamentary Politics and Political Intelligibility of Parliamentary Rhetoric". Teoksessa Soininen, Suvi & Turkka, Tapani (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: FPSA, s. 82-105.
- Palonen**, Kari, 2008b: "'Objectivity' As Fair Play. Max Weber's Parliamentary Redescription of a Normative Concept". *Redescriptions* 12, 2008, s. 72-95.
- Platon**, 1920: *Phaidros*. Porvoo: WSOY.
- Platon**, 2007: *Valtio*. Juva: Otava.
- Pulkkinen**, Tuija, 2000: *The Postmodern and Political Agency*. Jyväskylä: Sophi.
- Pocock**, J.G.A, 1986: "Language and Their Implications: The Transformation of the Study of Political Thought". Teoksessa *Politics, Language and Time*, s. 3-41. Chicago: UP.
- Ranciere**, Jacques, 2001: "Ten Theses on Politics". *Theory and Event*, 5, 3, 2001. Saatavilla [www-muodossa: http://www.egs.edu/faculty/jacques-ranciere/articles/ten-thesis-on-politics/](http://www.egs.edu/faculty/jacques-ranciere/articles/ten-thesis-on-politics/). [Viitattu 28.1.2015].
- Richards**, I.A, 1930: *Practical Criticism*. Lontoo: Kegan Paul.
- Ricoeur**, Paul, 1970: *Freud and philosophy: An essay on interpretation*. (D. Savage, Trans.). New Haven, CT: Yale University Press.
- Ricoeur**, Paul, 1976: *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*. Fort Worth: Texas Christian UP.
- Riffaterre**, Michael, 1970: *Essais de Stylistique structurale*. Pariisi: Flammarion.
- Riffaterre**, Michael, 1983: *Text Production*. Columbia UP.
- Robinson**, Thomas, 1970: "Chou En-Lai's Political Style: Comparisons with Mao Tse-Tung and Lin Piao". *Asian Survey*, 10, 12, 1001-1016.
- Roman-Lagerspetz**, Sari & **Lagerspetz**, Eerik, 2005: "'Poliittinen' ja perusteiden ongelma Chantal Mouffin demokraatioteoriassa". *Politiikka* 3, 2005, s. 218-229.
- Rorty**, Richard, 1984: "The Historiography of Philosophy: Four Genres". Teoksessa Rorty, Schneewind & Skinner: *Philosophy in History*. Cambridge UP, s. 49-75.
- Ryle**, Gilbert, 1959: "The Theory of Meaning". Teoksessa Mace, C.A. (toim.): *British*

Philosophy in the Mid-Century. Lontoo, s. 239-264.

Sanders, Willy, 1977: *Linguistische Stilistik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Sapir, Edward, 1963: *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. Berkeley UP.

Saukkonen, Pauli, 1984: *Mistä tyyli syntyy?*. Juva: WSOY.

de Saussure, Ferdinand, 1959: *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library

Searle, John, 1975: "A Taxonomy of Illocutionary Acts". Teoksessa Günderson, K. (toim.): *Language, Mind, and Knowledge*. Minneapolis 7, 1975.

Sellin, Volker, 1978: "Politik". Teoksessa: Brunner, Otto, Conze, Werner & Koselleck, Reinhart (toim.): *Geschichtliche Grundbegriffe : historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland, Band 4*. Stuttgart: Klett-Cotta, s 789-874.

Schiller, Friedrich, 1985: *On the Aesthetic Education of Man in a Series of Letters*. Oxford: Clarendon.

Schmitt, Carl, 1933: "Staat, Bewegung, Volk: Der Dreigliederung der politischen Einheit". Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt.

Schmitt, Carl, 1979: *The Concept of the Political*. New Jersey: Rutgers UP.

Schmitt, Carl, 1999: "Ethic of State and the Pluralistic State". Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.): *The Challenge of Carl Schmitt*. New York: Verso, s. 195-208.

Schütz, Alfred, 2007: *Sosiaalisen maailman merkityksellä rakentuminen*. Tampere: Vastapaino.

Searle, John & **Vanderveken**, Daniel, 1985: *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge: UP.

Simmel, Georg, 1910-1911: "How is Society Possible?". *American Journal of Sociology*, 16. Saatavilla myös www-muodossa: <http://etext.lib.virginia.edu/etcbin/toccer-new2?id=SimSoci.xml&images=images/modeng&data=/texts/english/modeng/parsed&tag=public&part=all>. [Viitattu 20.10.2014].

Simpson, Paul, 2004: *Stylistics A Resource Book for Students*. Lontoo: Routledge.

Skinner, Quentin, 1996: *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: UP.

Skinner, Quentin, 1999: "Rhetoric and Conceptual Change". *Finnish Yearbook of Political Thought: 1999*. Jyväskylä: Sophi, s. 60-73.

Skinner, Quentin, 2002a: "Moral principles and social change". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 145- 157.

- Skinner**, Quentin, 2002b: "Motives, intentions and interpretation". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 90-102.
- Soininen**, Suvi & **Turkka**, Tapani, 2009: "Introduction". Teoksessa Soininen, Suvi & Turkka, Tapani (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: FPSA, s. 9-14.
- Sondermann**, Klaus, 2004: "Gesellschaftin vastaisuudet ja sotakiikko". Teoksessa Hänninen & Palonen (toim.): *Lue poliittisesti. Profileja politiikan tutkimukseen*. Jyväskylä: Sophi, s. 47-60.
- Sulkunen**, Pekka, 1995: "Esipuhe". Teoksessa Maffesoli, Michel: *Maailman mieli*. Tampere, Gaudeamus, s. 5-10.
- Toppinen**, Pilvi, 2003: Deliberatiivinen demokratia ja erilaisuuden haaste. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto. Saatavilla [www-muodossa: http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/kayta/pg/toppinen/](http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/kayta/pg/toppinen/) [Viitattu 18.12.2014].
- Tribe**, Keith, 2004: "Translators Introduction". Teoksessa Koselleck, Reinhardt 2004: *Futures Past*, s. vii-xx)
- Tuikka**, Timo J, 2007: "*Kekkosen konstit*". *Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933-1981*. Jyväskylän yliopistopaino
- Turja**, Timo, 2008: "Styles of Parliamentary Speech in the Plenary Sessions of the Parliament of Finland". Teoksessa Soininen, Suvi & Turkka, Tapani (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*. Helsinki: FPSA, s. 155-185.
- Ullmann**, Stephen, 1957: *The Principles of Semantics*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ullmann**, Stephen, 1973: *Meaning and Style*. Oxford: Basil Blackwell.
- Vanderveken**, Daniel. 1990: *Meaning and Speech Acts. Volume I: Principles of Language Use*. Cambridge. UP.
- Vauhkonen**, Jouni. 2002: *A rhetoric of reduction. Bertrand de Jouvenel's pure theory of politics as persuasion*. Jyväskylä UP.
- Villa**, Dana, 2000: "Introduction: Development of Arendt's Political Thought". Teoksessa Villa, Dana (toim.): *Cambridge Companion to Hannah Arendt*. Cambridge UP, 1-21.
- Weber**, Max, 1968: *Politik Als Beruf*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Weber**, Max, 1973: "Die »Objektivität« sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis". Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.): *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, s. 146-214.
- Weber**, Max, 2009: *Tiede ja politiikka – kutsumus ja ammatti*. Tampere: Vastapaino.

- Wellek**, René & Warren, Austin, 1969: *Kirjallisuus ja sen teoria*. Helsinki: Otava.
- Wimsatt**, Jr, W. K. & **Beardsley**, Monroe C, 1953: *The Verbal Icon*. Kentucky UP.
- Wittgenstein**, Ludwig, 1966: "Lectures on Religious Belief". Teoksessa Barrett, C. (toim.): *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*. Oxford: Basil Blackwell, s. 53-72.
- Wittgenstein**, Ludwig, 1999: *Filosofisia tutkimuksia*. Juva: WSOY.
- Ziehe**, Thomas, 1995: "Metaforat ovat karanneet käyttäjiltään". *niin et näin* 1995, 3, 54-57.